

JOURNAL OF APPLIED AND THEORETICAL SOCIAL SCIENCES
TEORİK VE UYGULAMALI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

(ISSN: 2687-5861)

VOLUME 2. NUMBER 3. 2020

CİLT 2. SAYI 3. 2020

PUBLISHER AND CHIEF EDITOR / SAHİBİ VE BAŞ EDİTÖR

PROF. DR. NİLGÜN SERİM

ARAŞTIRMACI-YAZAR

RESEARCHER-WRITER

CO-EDITOR/ YARDIMCI EDİTÖR

NAZMİ Y.YAĞANOĞLU, Ph.D

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ NAZMİ Y.YAĞANOĞLU

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART UNIVERSITY

ÇANAKKALE ONSEKİZMART ÜNİVERSİTESİ

COMMUNICATION AND COORDINATION/İLETİŞİM VE KOORDİNASYON

www.iccsor.com

E-posta:

editor.jatss@iccsor.com

Istanbul-Uskudar/Turkey

İstanbul-Üsküdar/Türkiye

We are Indexed / Endekslediğimiz Veri Tabanları

ADVANCED SCIENCE INDEX

CENTRAL EUROPEAN SCIENCE ARCHIVE AND EVALUATION

DIRECTORY
OF OPEN ACCESS
SCHOLARLY
RESOURCES

Academic
Resource
Index

ResearchBib

Google Scholar

WorldCat®

ROOTINDEXING @ Scilit
JOURNAL ABSTRACTING AND INDEXING SERVICE

International Institute of Organized Research (I2OR)

Scientific Indexing Services

EDITORIAL BOARD/ YAYIN KURULU

By Title In Alphabetical Order/ Ünvana Göre Alfabetik Sıra ile

Prof. Dr.	İbrahim ACAR	İzmir Katip Çelebi University/ İzmir Katip Çelebi sitesi
Prof. Dr.	Serpil AĞCAKAYA	Süleyman Demirel University/Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr.	Selçuk AKÇAY	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Tekin AKDEMİR	Yıldırım Beyazıt University/ Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet ASUTAY	Durham University-England/United Kingdom
Prof. Dr.	H. Hüseyin BAYRAKLI	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Duncan Bentley	Swinburne University-Melbourne/Australia
Prof. Dr.	Harun CANSIZ	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali ÇELİKKAYA	Osman Gazi University/ Osman Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	İhsan Cemil DEMİR	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Ahmet DİKEN	Necmettin Erbakan University/Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr.	İbrahim DURSUN	Police Academy /Polis Akademisi
Prof. Dr.	Süleyman DÜNDAR	Karabük University/Karabük Üniversitesi
Prof. Dr.	Veysel EREN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	İlhan EROĞLU	Tokat Gazi Osman Paşa University/ Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Prof. Dr.	Adem ESEN	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr.	Mecit EŞ	Istanbul Commerce University/İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr.	Nihat FALAY	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi (Emkl.)
Prof. Dr.	Emrah FERHATOĞLU	Osman Gazi University/Osman Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet GENÇTÜRK	Süleyman Demirel University/Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr.	Gülsüm GÜRLER HAZMAN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Ramazan GÖKBUNAR	Celal Bayar University/Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr.	Erhan GÜMÜŞ	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr.	Kamil GÜNGÖR	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Yusuf KARACA	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Hüseyin KOÇAK	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi

		Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet KARAGÜL	Mehmet Akif Ersoy University/Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Prof. Dr.	Cantürk KAYAHAN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Abdullah KESKİN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Hasan KORKUT	Marmara University/Marmara Üniversitesi
Prof. Dr.	Veysel KULA	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mahmut MASCA	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mustafa MIYNAT	Celal Bayar University/Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr.	Hakkı ODABAŞ	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr.	İzzettin ÖNDER	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi (Emkl.)
Prof. Dr.	Engin ÖNER	Van Yüzüncü Yıl University/ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr.	Ersan ÖZ	Pamukkale University/Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr.	Musa ÖZATA	Ahi Evran University/Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr.	Hatice ÖZUTKU	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Nejat ÖZÜPEK	Selçuk University/Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr.	Ethem Kadri PEKTAŞ	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	İsa SAĞBAŞ	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Şakir SAKARYA	Balıkesir University/Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr.	Naci Tolga SARUÇ	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr.	Suat UĞUR	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr.	Erkan ÜYÜMEZ	Anadolu University/Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr.	İstiklal Yaşar VURAL	Recep Tayyip Erdoğan University/Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet YÜCE	Uludağ University/Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr.	Hüseyin AKGÖNÜL	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr.	H. Hüseyin AKKAŞ	Karamanoğlu Mehmet Bey University/Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
Doç. Dr.	Erkan AKTAŞ	Mersin University/Mersin Üniversitesi
Doç. Dr.	Yılmaz BAYAR	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali Çağlar ÇAKMAK	Kahramanmaraş Sütçü İmam University/Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali DEĞİRMENDERELİ	Ankara Hacı Bayram Veli University/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr.	Abdülkadir DEVELİ	Yıldırım Beyazıt University/Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr.	Serkan DİLEK	Kastamonu University/Kastamonu Üniversitesi
Doç. Dr.	Hasan DURAN	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr.	Deniz ŞAHİN	Gazi Osman Paşa University/Gazi Osman Paşa Üniversitesi

	DURAN	Üniversitesi
Doç. Dr.	Hayrettin KESGİNGÖZ	Karabük University/Karabük Üniversitesi
Doç. Dr.	Cüneyt KILIÇ	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Duygu KIZILDAĞ	İzmir Demokrasi University/İzmir Demokrasi Üniversitesi
Doç. Dr.	Adiqa kausar Kiani	Federal Urdu University-Islamabad/ Pakistan
Doç. Dr.	Serdar KURT	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Ceyda KÜKRER MUTLU	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr.	Filiz Çoban ORAN	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Şerif ÖNER	BalıkesirUniversity/Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr.	Mustafa SANDIKÇI	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr.	Burcu Kılınç SAVRUL	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Ufuk SELEN	Uludağ University/Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr.	Ahmet TEKİN	Osman Gazi University/Osman Gazi Üniversitesi
Doç. Dr.	Özgür TOPKAYA	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Yusuf YİĞİT	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Oktay AKTÜRK	Ahi Evran University/Ahi Evran Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Verda Davaslıgil ATMACA	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Murat AYDIN	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Ender BAYKUT	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	İsmail CİĞERCİ	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Nihal EMİNOĞLU	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Hamza ERDOĞDU	Harran University/Harran Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Cem GÖKÇE	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Ertuğrul GÜREŞÇİ	Ahi Evran University/Ahi Evran Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Simla GÜZEL	Tekirdağ Namık Kemal University/Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Berfu İLTER	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	İsmail KABAN	Tokat Gazi Osman Paşa University/Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Safiye Yelda Kaya KARAKATSANIS	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Gamze Yıldız Şeren KURULAR	Tekirdağ Namık Kemal University/Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi	Ömer Faruk ÖZTÜRK	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Mesut SAVRUL	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Kartal SOMUNCU	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Yusuf TEMUR	Tokat Gazi Osman Paşa University/Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Aynur UÇKAÇ	Adnan Menderes University/Adnan Menderes Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Recep YORULMAZ	Ankara Hacı Bayram Veli University/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Arş.Gör.	Çağrı İŞLER	Bolu Abant İzzet Baysal University/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Arş.Gör.	Burak KOZALI	Marmara University/Marmara Üniversitesi

REFEREE BOARD/ HAKEM KURULU*By Title In Alphabetical Order/ Ünvana Göre Alfabetik Sıra ile*

Prof. Dr.	İbrahim ACAR	İzmir Katip Çelebi University/ İzmir Katip Çelebi sitesi
Prof. Dr.	Serpil AĞCAKAYA	Süleyman Demirel University/Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr.	Erkan AKAR	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Selçuk AKÇAY	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Tekin AKDEMİR	Yıldırım Beyazıt University/ Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet ASUTAY	Durham University-England/United Kingdom
Prof. Dr.	H. Hüseyin BAYRAKLI	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Duncan Bentley	Swinburne University-Melbourne/Australia
Prof. Dr.	Harun CANSIZ	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali ÇELİKKAYA	Osman Gazi University/ Osman Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	İhsan Cemil DEMİR	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Ahmet DİKEN	Necmettin Erbakan University/Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr.	İbrahim DURSUN	Police Academy /Polis Akademisi
Prof. Dr.	Süleyman DÜNDAR	Karabük University/Karabük Üniversitesi
Prof. Dr.	Veysel EREN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	İlhan EROĞLU	Tokat Gazi Osman Paşa University/ Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Prof. Dr.	Adem ESEN	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr.	Mecit EŞ	Istanbul Commerce University/İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr.	NiHat FALAY	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi (Emkl.)
Prof. Dr.	Emrah FERHATOĞLU	Osman Gazi University/Osman Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet GENÇTÜRK	Süleyman Demirel University/Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr.	Gülsüm GÜRLER HAZMAN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Ramazan GÖKBUNAR	Celal Bayar University/Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr.	Erhan GÜMÜŞ	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr.	Kamil GÜNGÖR	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Yusuf KARACA	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet KARAGÜL	Mehmet Akif Ersoy University/Mehmet Akif Ersoy

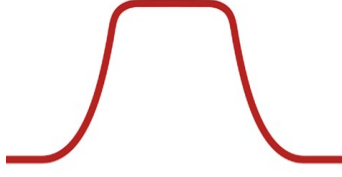
		Üniversitesi
Prof. Dr.	Cantürk KAYAHAN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Abdullah KESKİN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Hüseyin KOÇAK	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Murat KORALTÜRK	Marmara University/Marmara Üniversitesi
Prof. Dr.	Hasan KORKUT	Marmara University/Marmara Üniversitesi
Prof. Dr.	Veysel KULA	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mahmut MASCA	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mustafa MIYNAT	Celal Bayar University/Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr.	Hakkı ODABAŞ	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr.	İzzettin ÖNDER	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi (Emkl.)
Prof. Dr.	Engin ÖNER	Van Yüzüncü Yıl University/ Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr.	Ersan ÖZ	Pamukkale University/Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr.	Musa ÖZATA	Ahi Evran University/Ahi Evran Üniversitesi
Prof. Dr.	Hatice ÖZUTKU	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Nejat ÖZÜPEK	Selçuk University/Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr.	İsa SAĞBAŞ	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Şakir SAKARYA	Balıkesir University/Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr.	Naci Tolga SARUÇ	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr.	İsmail ŞİRİNER	Batman University/Batman Üniversitesi
Prof. Dr.	Suat UĞUR	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr.	Erkan ÜYÜMEZ	Anadolu University/Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr.	İstiklal Yaşar VURAL	Recep Tayyip Erdoğan University/Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet YÜCE	Uludağ University/Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr.	Hüseyin AKGÖNÜL	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr.	H. Hüseyin AKKAŞ	Karamanoğlu Mehmet Bey University/Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
Doç. Dr.	Erkan AKTAŞ	Mersin University/Mersin Üniversitesi
Doç. Dr.	Yılmaz BAYAR	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali Çağlar ÇAKMAK	Kahramanmaraş Sütçü İmam University/Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Doç. Dr.	Ali DEĞİRMENDERELİ	Ankara Hacı Bayram Veli University/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Doç. Dr.	Abdülkadir DEVELİ	Yıldırım Beyazıt University/Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr.	Serkan DİLEK	Kastamonu University/Kastamonu Üniversitesi
Doç. Dr.	Hasan DURAN	Istanbul University/İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr.	Deniz ŞAHİN DURAN	Gazi Osman Paşa University/Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Doç. Dr.	İsmail ELAGÖZ	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç.Dr.	Soner KARAGÜL	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Hayrettin KESGİNGÖZ	Karabük University/Karabük Üniversitesi
Doç. Dr.	Cüneyt KILIÇ	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Duygu KIZILDAĞ	İzmir Demokrasi University/İzmir Demokrasi Üniversitesi
Doç. Dr.	Adiqa kausar Kiani	Federal Urdu University-Islamabad/ Pakistan
Doç. Dr.	Serdar KURT	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Ceyda KÜKRER MUTLU	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr.	Filiz Çoban ORAN	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Şerif ÖNER	Balıkesir University/Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr.	Mustafa SANDIKÇI	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr.	Burcu Kılınç SAVRUL	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Ufuk SELEN	Uludağ University/Uludağ Üniversitesi
Doç. Dr.	Ahmet TEKİN	Osman Gazi University/Osman Gazi Üniversitesi
Doç. Dr.	Özgür TOPKAYA	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Doç. Dr.	Fikret YAMAN	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr.	Yusuf YİĞİT	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	İlker AKTÜKÜN	İstanbul University/İstanbul Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Oktay AKTÜRK	Ahi Evran University/Ahi Evran Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Ramazan ARSLAN	Bartın University/Bartın Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Verda Davaslıgil ATMACA	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Murat AYDIN	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Ender BAYKUT	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	İsmail CİĞERCİ	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Hamza ERDOĞDU	Harran University/Harran Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Umut EROĞLU	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Cem GÖKÇE	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Ruhi GÜLER	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Dr.Öğr.Üyesi	Ertuğrul GÜREŞÇİ	Ahi Evran University/Ahi Evran Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Simla GÜZEL	Tekirdağ Namık Kemal University/Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Berfu İLTER	Afyon Kocatepe University/Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	İsmail KABAN	Tokat Gazi Osman Paşa University/Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Safiye Yelda Kaya KARAKATSANİS	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Emrah KELEŞ	Marmara Üniversitesi/Marmara University
Dr.Öğr.Üyesi	Gamze Yıldız Şeren KURULAR	Tekirdağ Namık Kemal University/Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Ali Sina ÖNDER	University of Portsmouth- England/United Kingdom
Dr.Öğr.Üyesi	Ömer Faruk ÖZTÜRK	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Seçil ÖZTÜRK	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Mesut SAVRUL	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Didem SAYGIN	Çanakkale Onsekiz Mart University/Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Mahmut Ünsal ŞAŞMAZ	Uşak University/Uşak Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Yusuf TEMUR	Tokat Gazi Osman Paşa University/Tokat Gazi Osman Paşa Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Aynur UÇKAÇ	Adnan Menderes University/Adnan Menderes Üniversitesi
Dr.Öğr.Üyesi	Recep YORULMAZ	Ankara Hacı Bayram Veli University/Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Arş.Gör.	Çağrı İŞLER	Bolu Abant İzzet Baysal University/Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Arş.Gör.	Burak KOZALI	Marmara University/Marmara Üniversitesi

CONTENTS / İÇİNDEKİLER

Ayşe MERCAN / Kamil GÜNGÖR	1-23
Fiscal Rule and Its Impact on Administrations in Turkey/ Mali Kural ve Türkiye’de Yönetimler Üzerindeki Etkisi	
Murat SEVER	24-48
Istanbul Merchant Association / İstanbul Tüccar Derneği	
Hanife Gül KONAR/ Metin ATMACA	49-71
Sectoral Applications Intended For Business Performance Measurement With The Financial Ratios Method/ Finansal Rasyolar Yöntemi İle İşletmelerde Performans Ölçümlemesine Yönelik Sektörel Uygulamalar	

ICCSOR

Journal of Applied and Theoretical Social Sciences

ISSN:2687-5861

Mali Kural ve Türkiye’de Yönetimler Üzerindeki Etkisi

Ayşe MERCAN¹ & Kamil GÜNGÖR²

Özet

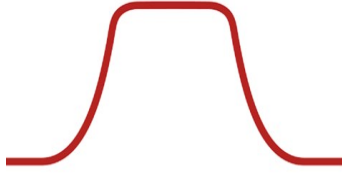
Mali kurallar 20’nci yüzyılın sonlarında uygulanmaya başlamış ve gelir, harcama, bütçe ve borçlanmaya limitler koyan getiren yeni bir anlayıştır. Getirilen bu kuralların amacı mali disiplin ve mali sürdürülebilirlik gibi kuralları hayata geçirmektir. Ülkemizde merkezi hükümet düzeyinde mali kural benzeri uygulamaların ilk örnekleri 2001 yılında uygulanmaya başlamış ve faiz dışı fazla uygulaması ile mali disiplin sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çalışmada öncelikle mali kurallar hakkında genel bilgiler verilmiş, daha sonra dünyada ve Türkiye’de mali kural uygulamalarının etkisi üzerinde durulmuş ve sonuçlar üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mali Kural, IMF, Merkezi ve Yerel Yönetimler

Jel Kodlar: E62, H70

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, aysemecan81@hotmail.com

² Prof.Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F., Maliye Bölümü, gungor72@hotmail.com

ICCSOR

Journal of Applied and Theoretical Social Sciences

ISSN:2687-5861

Fiscal Rule and Its Impact on Administrations in Turkey

Abstract

Keynesian thinking was replaced by fiscal rules at the end of the 20th century that set permanent limits on income, spending, budget and borrowing. The aim of these rules is to implement non-numerical rules such as fiscal discipline and fiscal sustainability in developed and developing countries. In our country, fiscal rules began to be applied in 2001, practices were placed on legal grounds, and thus, especially recently, it is seen that primary surpluses have been issued in the central government and local governments. In this study, general information about fiscal rules was given first, and then it was concluded that fiscal rules have a positive effect by focusing on the impact of fiscal rule practices and administrations in the world and Turkey.

Keywords: Fiscal Rule, IMF, Central and Local Governments

Jel Codes: E62, H70.

Giriş

Mali kural ilk olarak M.Ö. 63'te Cicero tarafından *“bütçe denk olmalıdır, hazine dolu olmalıdır ve kamu borcu azaltılmalıdır”* şeklindeki tesbiti ile karşımıza çıkmaktadır. İktisadın kurallarının oluştuğu dönemlerde David Hume, George Washington gibi düşünürler tarafından da dile getirildiği görülmekte olup, George Washington mali kurallar ile ilgili *“hükümetlerin borçlanmalarından daha tehlikeli bir şey olamaz”* diyerek konuya temas etmiştir (Güngör, 2011, s. 141).

Mali kuralın; mali disipline süreklilik kazandırmak yanında; ekonomide güven oluşturmak, uzun vadede istikrarı ve mali sürdürülebilirliği sağlamak, bütçe açıklarını azaltmak, yönetimlerin keyfi uygulamalarını önlemek ve uzun vadeli mevduat ve kredi sağlamak gibi amaçları bulunmaktadır (Aktan, 2010, s. 88). Bu amaçların gerçekleştirilmesi için kurallar yasalarla hüküm altına alınır. Bu bağlamda çalışmamızda mali kural kavramına, önemine, tarihçesine, ortaya çıkış nedenlerine, mali kural uygulayan ülkelere, mali kural uygulamalarının etkilerine, Türkiye’de uygulanan mali kural uygulamalarına ve bunun yönetimlere etkisine yer verilerek değerlendirmeye çalışılacaktır.

1. Terminoloji ve Tanım

Mali kural genel olarak maliye politikası araçlarının kullanımına ilişkin çeşitli sınırlamalar ve bir takım kurumsal ve yasal düzenlemelerden meydana geldiği görülmektedir (Günaydın ve Eser, 2009, s. 52; Karayazı, 2017, s. 1048). Mali kurallara makroekonomik olarak ise mali performans göstergelerinde meydana gelen sürekli sınırlamaları ifade eder (Şen, 2010, s. 26). Makroekonomik istikrar ile ekonomide öngörülebilirliğin sağlanması amacıyla ekonomik ve mali göstergelerde sayısal bazı hedeflerin, sınırlamaların, kuralların ve prosedürlerin oluşturulması da mali kural içerisinde değerlendirilir (Çolak, 2010).

Mali kuralları dar anlamda ve geniş anlamda olmak üzere iki şekilde tanımlayabiliriz. Dar anlamda mali kurallar; denk bütçe kanunları ile bütçe açıkları, borçlanma ve borç stoku ile ilgili yasal sınırlamaları içerir (Günay ve Özen, 2002, s. 66). Geniş anlamda mali kurallar ise bütçenin hazırlanma aşamasından başlayarak, onaylanmasına ve en son uygulanma aşamasına kadar geçen süredeki prosedürler ve yapılan düzenlemeler ile mali kurumlara ilişkin diğer düzenlemeleri ifade etmek üzere kullanılır (Karakurt ve Akdemir, 2010, s. 228).

Mali kurallar ile ilgili olarak literatür tarandığında etraflı bir tanımlamanın Kopits ve Symansky'nin 1998 yılında yayımlanan Fiscal Policy Rules adlı eserinde yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmada mali kurallardan; denk-bütçe veya bütçe açıkları kuralları, borçlanma kuralı ve borç veya rezerv kuralları üzerinde kalıcı olarak getirilen sınırlamalar olarak bahsedilmiştir. Burada belirtilen sınırlamalardan diğer bazıları ise toplam gelir ve harcamalar arasındaki denge (devlet borçlanmasının yasaklanması) veya bütçe açığının GSYİH'nın belirli bir oranında sınırlandırılması, iç kaynaklardan devlet borçlanmasının yasaklanması, GSYİH'nın bir kısmı olarak brüt (veya net) devlet yükümlülüklerinin sınırlandırılması, bütçe dışı acil durum fonlarının (sosyal güvenlik fonları gibi) rezervlerinin hedef stoku ile ilişkilendirilmesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Kopits, Symansky, 1998, s. 2).

IMF’de yer aldığı şekli ile mali kurallar Kopits, Symansky'nin de ifade ettiği tanıma benzer bir şekilde olmakla beraber ‘maliye politikasına bütçe toplamları üzerinde uzun süreli sayısal sınırlar getirilmesidir’ şeklinde tanımlanmıştır. Avrupa Birliği sitesinde ise mali kurallar sayısal mali kurallar olarak ele alınmış ve yine burada da Kopits, Symansky'nin mali

kural tanıma atf yapılmıştır³.Mali kuralların amacı ise mali sorumluluk ve borç sürdürülebilirliğini sağlamak için çarpık teşvikleri düzeltmek, aşırı harcamaları azaltmaktır⁴.

Mali kuralların oluşturulma ve düzenleme kaynağının anayasalar ve anayasalara göre daha sık başvurulan yasalardır. Anayasa ve yasalarla yapılan mali politikalar, karar alma ve uygulama sürecinde karşımıza çıkan temel ilke ve esasların hukuki bir zemine dayandırılmış olması kuşkusuz mali kurallarının önemini artıran başlıca etkidir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2010, s. 2).

2. Mali Kuralların Tarihçesi

Geçmişteki düşünceler bir tarafa bırakılırsa mali kuralların tarihçesi üç farklı dönem ele alınarak incelenebilir. Birinci dönemde, bazı federal sistemlerde federe devletlerin altın kural⁵ görüşünü benimsedikleri görülmektedir (Günay, 2009, s. 66). Bu kuralın benimsenmesi daha çok eyalet ve az sayıda da kantonlarda karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda cari bütçe dengesi kuralı 19. yüzyılın ortalarından itibaren Amerika Birleşik Devletleri eyaletlerde, kantonlarda ise 1920'li yıllardan itibaren İsviçre'de benimsenmiştir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2010, s. 2). Burada altın kural ile ulaşılmak istenen amaç ulusal hükümete ihtiyaç duymadan sermaye harcamalarında yapılan finansmanını piyasadan sağlamaktır (Şevik, 2008, s. 50-59).

İkinci dönem, Dünya Savaşı sonrasında olmuştur. Bu dönemde İtalya, Almanya, Japonya ve Hollanda gibi birçok sanayileşmiş ülke istikrar programlarını sağlamak için denk bütçe kuralını uygulamaya başlamışlardır (Kılıç, 2019, s. 32). Altın kurallar ikinci dönemde de görülmekle beraber burada uygulanan kuralların geneli devletin yalnızca sermaye yatırımı için ihtiyaç duyduğu kadar borçlanmasına izin vermektedir (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, 2010, s. 2). 1960'lı yıllara gelindiğinde ise mali kuralların uygulama alanının genişlediği görülür. Bu dönemde bütçe açıklarının başta Merkez Bankası olmak üzere yerel kaynaklardan finanse edilmesi konusunda sınırlamalara gidilmiş, hatta yasak koyan kurallar uygulama alanı bulmuştur (Günay, 2009, s. 67).

Üçüncü dönemin ise 1994 yılında Yeni Zelanda'nın "Mali Sorumluluk Kanunu" ile başladığı kabul edilir. Bu yasa ile bütçe, borçlanma ve harcamalara yönelik 3 yıllık ve 10 yıllık planlamalar yapılarak sınırlamalar getirilmiştir (Demirtaş, 2015, s. 4; Karayazı, 2017, 1049; Kopits, 2001, s. 4-5). Bu düzenleme gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere öncülük ettiği için önemli sayılmaktadır ve belirli özellikleri nedeniyle kendinden önce gelen iki dönemden farklıdır. Bu farklılar; mali kuralların anayasa, yasa, uluslararası antlaşmalarda yer alması, hesap verme prosedürü, daha sistematik bir şekilde raporlama yapılması zorunluluğu ve mali kuralların uygulanmasında şeffaflık olarak sıralanabilir (Demirtaş, 2015, s. 4; Kopits, 2001, s. 4-5; Şahintürk Alçın ve Bulut Akyol, 2019, s. 415).

,bu dönem sonrasında mali kurallar birçok ülkede uygulanma alanı bulmuştur. Bu ülkeler arasında Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, Kanada ve Latin Amerika'daki kimi ülkeler yer almaktadır. Avrupa Birliği'nde ise mali kurallar 1993'te yürürlüğe giren Maastricht

³European Commission. *What are numerical fiscal rules?*. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/fiscal-governance-eu-member-states/numerical-fiscal-rules-eu-member-countries_en (Erişim Tarihi: 14/09/2020).

⁴IMF. *Fiscal Rules Dataset 1985-2015*. (Yayın Tarihi: Mart), 2017).

<http://www.imf.org/external/datamapper/fiscalrules/matrix/matrix.htm> (Erişim Tarihi: 14/09/2020).

⁵Altın kural; hükümete yalnızca yatırım harcamalarının finanse etmesinde borçlanmasına izin veren, cari ve transfer harcamalar konusunda ise hükümetin borçlanmasının söz konusu olmadığı ve bu harcamaların finansmanın vergi ve diğer gelir kaynakları kullanılarak sağlanabilmesidir (Işık ve Meriç, 2009, s. 1592; Karayazı, 2017, s. 1049).

Anlaşması ile kabul edilmiştir. Bu kurallar Ekonomik ve Parasal Birliğe (EMU) giriş şartı olarak getirilen sayısal sınırlamalar ile bu anlaşmayı güçlendirmek için Amsterdam Anlaşması'nda (1997) kabul edilen ve bütçe açığına ilişkin belirlenen değerleri aşan üye ülkelere yönelik yaptırımlar öngören İstikrar ve Büyüme Paketi ile getirilmiştir (Günaydın ve Eser, 2009, s. 54).

3. Mali Kuralların Ortaya Çıkış Nedenleri

Mali yapıları bozulan ülkeler bu durumu düzeltmek için çeşitli düzenlemeler yapma ihtiyacı duymaktadırlar. Bu düzenlemelerin iki amacı olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki devlet borç oranının kabul edilebilir bir düzeyde kalması ve istikrarın sağlanabilmesi için bütçe açığının azaltılmasıdır. Yani Borç/GSMH- Bütçe açığı/GSMH oranıdır. İkinci amaç ise kabul edilebilir makul seviyedeki borçlanma oranının orta ve uzun vadede sürdürülmesini sağlamaktır (Günay, 2006, s. 103; Işık ve Meriç, 2009, s. 1593).

Mali kurallar uygulamada farklı birçok nedene dayalı olarak oluşturulmaktadır. Örneğin; Japonya'da savaş sonrası makroekonomik istikrarı sağlamak, Kanada'da bazı eyaletlerde hükümetin maliye politikasının güvenilirliğini sağlamak ve ayrıca açık azaltma araçlarının güvenilirliğini artırmak, Y. Zelanda'da maliye politikasının uzun vadede sürdürülebilirliğini sağlamak, Avrupa Birliği'nde negatif dışsallıkları en aza indirmek bu nedenler arasındadır (Günay, 2006, s. 103).

Mali kuralların ortaya çıkmasındaki sebepleri topluca sıralayacak olursak; şu temel unsurdan söz etmek mümkündür.

-makroekonomik istikrarı sağlamak

-mali sürdürülebilirlik

-hükümet politikasının güvenilirliğini sağlamak

-diğer finansal politikaları destekleme

-negatif dışsallıklardan sakınma

-siyasi popülizmi engellemek.

3.1. Makroekonomik İstikrarı Sağlamak

Makroekonomik istikrarı sağlamak mali kuralların uygulanmasında en temel amaçlardan birisidir. Çünkü bir ekonomideki temel göstergeler makroekonomiye ilişkindir. Bütçe açığı, borçlanma ve harcamaya yönelik getirilen sınırlamalar; borç stokunun artış hızını yavaşlatması, borçlanma nedeniyle satın alma gücündeki olumsuzlukları ortadan kaldırması ve bu yolla enflasyonist etkileri sınırlaması, devletin açık finansman veya Merkez Bankasına kaynaklarına sınırsız ve kuralsız bir biçimde başvurulmasını disipline etmesi bakımından önemlidir (Karakurt ve Akdemir, 2010, s. 232).

Makroekonomik istikrarın sağlanması için mali kuralların diğer bir önemi ise seçim kaygıları ile hükümetlerin uygulamış oldukları popülist politikalara karşı bir set, bürokratik nedenlerle ortaya çıkan istikrarsız uygulamaların etkilerini azaltabilmesi ve ekonomik krizlerin oluşmasını engelleyebilecek olması veya oluşan ekonomik kriz ortamının etkilerinin azaltılmasına ilişkindir.

3.2. Mali Sürdürülebilirlik

Mali sürdürülebilirlik mali kuralların varlığıyla makro ekonomik istikrarın uzun dönemde devamını sağlamayı öngörmektedir. Böyle bir durum hükümetlerin uzun dönemli olarak daha etkili ve önünü görebileceği kararlar alabilmesine imkân vermektedir. Eğer bir ekonomide mali sürdürülebilirlik mevcut değilse bu durum ekonomik istikrarsızlığa zemin hazırlar. Uzun vadede ise borç yükü altına sokarak istikrarsız bir ekonomi oluşmasına neden olabilir.

3.3. Hükümet Politikasının Güvenirliğini Sağlamak

Hükümet politikalarında mali olaylardan bütçe ve bütçe açıklarına, borçlanma ve borç stokuna yönelik keyfi uygulamaları önlemek adına kısıtlama getirilmesi önemlidir. Getirilen bu kısıtlamalar ile bütçe açıklarında ve borçlarda azalmalar meydana geleceğinden dolayı seçmenlerin hükümete ve hükümet politikalarına olan güvenirlilikleri artacaktır.

3.4. Diğer Finansal Politikaları Destekleme

Mali kurallar, diğer finansal politikaları destekleyerek mali istikrarın sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Uygulamaya konulan bir mali kural otomatik stabilizatörlerin kullanılması vasıtasıyla para politikası üzerindeki yükü azaltma eğilimine girmesine neden olur. Böylece diğer bir finansal politika da desteklenmiş olmaktadır. Örneğin, Avrupa Birliği üye ülkeleri ortak para birimine geçmeye başladığında Maastricht Antlaşması ile mali kurallar uygulamaya konulmuş ve konulan bu mali kurallar ile mali disiplin ve parasal disiplin desteklenmiştir (Dede, 2010, s. 17).

3.5. Negatif Dışsallıklardan Sakınma

Devletin müdahaleleri sonucunda ortaya her zaman pozitif değil, negatif dışsallıklar da çıkabilir. Devletlerin kendi yönetimlerinde (federasyon, konfederasyon veya birlik) ortaya çıkan negatif dışsallıkları azaltmak ve ortadan kaldırmak için araç olarak mali kurallar uygulanabilmektedir.

3.6. Siyasi Popülizmi Engellemek

Siyasiler seçim zamanlarında seçimleri kazanmak için kamu harcamalarında savurganlık boyutunda harcamalar yapmaktadırlar. Burada seçimi kazanmak için yapılan gereksiz kamu harcamaları nedeniyle bütçe açıkları oluşmaktadır. Bunun nedeni ise vergi ve borçlanma yetkisinin sorumsuz ve sınırsız şekilde kullanılması sürecine zemin hazırlanmış olmasıdır (Aktan, Çoban ve Demir, 2010, s. 102).

Seçim sonrasında ise hükümetler daraltıcı mali politikalar uygulamaya başlamaktadırlar. Böylece mali kurallar uygulamaları ve seçim kaygısının bitmesi ile politikacıların davranışları ve kararları daha belirgin ve gerçekçi olmaktadır. Fakat seçim

sonrası iktidar olan kişilere her alanda olduğu gibi ekonomik alanda da geniş yetkiler verilmekte ve siyasal iktidarlar varlıklarını sürdürmek için bu yetkiyi kendi çıkarları için kullanabilmektedirler. Bu nedenle hizmet kayırmacılığı, yetkinin kişisel çıkar için kullanılması ve rant kollama, bazı çıkar gruplarını kayırma gibi problemler ortaya çıkabileceği için siyasal iktidarın mali olaylar ile ilgili yetkileri sınırsız olmamalı, mali kurallar ile sınırlandırılmalıdır.

4. Mali Kural Uygulayan Ülkeler

IMF tarafından yapılan bir çalışmada 1985- 2015 yılları arasında 96 ülkede ulusal ve uluslar üstü mali kurallar uygulamaları olduğu görülmekte olup, IMF tarafından hazırlanan bu veri kümesinde ayrıca denk bütçe kuralı, borç kuralları, merkezi hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları ve gelir kuralları olmak üzere dört kuralın olduğu belirtilmektedir⁶.

Denk bütçe kuralı: Bu kural, gelir ve gider dengesi dışında altın kural (cari denge) ve açık kuralı da (bütçe açığı limiti) denk bütçe kuralı kapsamındadır ve ayrıca bu kurallar, bir veya birden fazla yılı kapsayan toplam bütçe dengesine yöneliktir (Debrun, 2008, s. 9; Karakurt ve Akdemir, 2010, s. 233; Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 2010, s. 2).

Harcama kuralları: Mali disiplini sağlamak ve sürdürmek amacıyla harcama tavan sınırının belirlenmesi, toplam harcamalar, nominal veya reel harcamalar ve cari harcamaların artış oranına geçici olmayan sınırlamalar getirilmesi harcama kurallarını oluşturmaktadır (Günaydın ve Eser, 2009, s. 55; Karakurt ve Akdemir, 2010, s. 233).

Borç kuralları: Bu kurallar ile kamu borcunun GSYH'ye oranı ile ilgili olarak açık bir sınır veya açık bir hedef ortaya konulmaktadır (Karakurt ve Akdemir, 2010, s. 233). Borçlanma kuralları özellikle gelişmekte olan ülkelerde karşımıza çıkmaktadır. Bu kurallar ile yurt içi kaynaklardan borçlanmaya sınırlamalar konulmakta ayrıca borç limitlerine de yapılan düzenlemeler ile sınırlamalar getirilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 2010, s. 2).

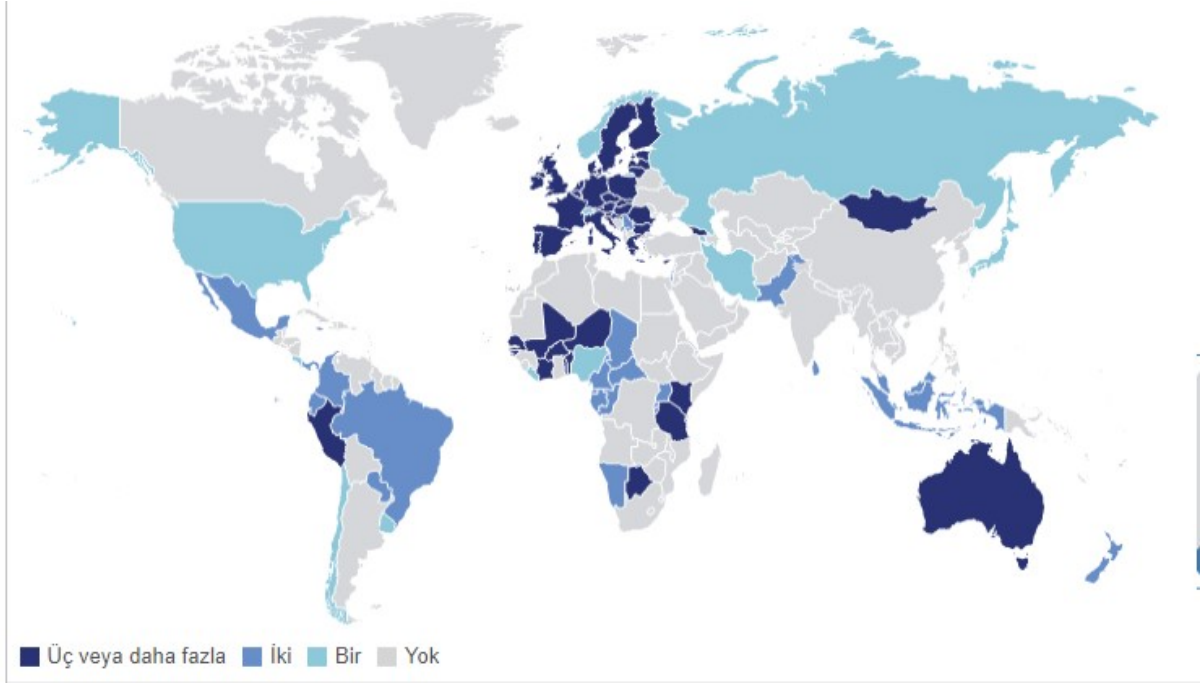
Gelir kuralları: Gelir kurallarının aşırı vergi yükünü önlemek amacıyla oluşturulduğunu söyleyebiliriz. Bu kurallar ile öngörülen gelirin toplanması sağlanarak kamu borçlarının ödenmesi de amaçlanmaktadır (Kasal, 2017, s. 48). Bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için gelirlerin toplanması belirlenen taban veya tavan fiyatlar ile sağlanmaktadır (Karakurt ve Akdemir, 2010, s. 233).

Aşağıda Şekil 1'de yer alan haritada 1985-2015 yıllarına göre dünya üzerinde mali kural uygulayan ülkelerin kaç tane mali kural uyguladığı gösterilmektedir.

⁶IMF. *Fiscal Rules Dataset 1985-2015*. (Yayın Tarihi: Mart), 2017).

<http://www.imf.org/external/datamapper/fiscalrules/matrix/matrix.htm> (Erişim Tarihi: 14/09/2020).

Şekil 1. Mali Kuralların Uygulandığı Ülkelerin Harita Üzerinde Görünümü

Kaynak: IMF, Fiscal Affairs Department 1985 – 2015 (Yayın Tarihi: Mart 2017)
<https://www.imf.org/external/datamapper/fiscalrules/map/map.htm> (Erişim Tarihi: 14/09/2020).

Şekil 1’de mali kuralların uygulandığı ülkeler görülmektedir. IMF bu harita üzerinde 1985 ve 2015 yılları arasında ulusal ve uluslar üssü mali kural uygulayan ülkelere uygulanan mali kuralların sayısına ve türüne yer vermiştir⁷.

IMF verilerine göre uluslar üstü mali kural uygulayan topluluklar;

- ✓ Avrupa Birliği,
- ✓ Doğu Afrika Parasal Birliği,
- ✓ Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği,
- ✓ Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği,
- ✓ Doğu Karayipler Parasal Birliği olmak üzere beş topluluk halinde sayılmıştır (Kılıç, 2019, s. 50).

Bazı ülkeler sayılan birliklere üye oldukları için birliklerin uyguladıkları uluslar üstü mali kurallar uygulamakta bunun yanı sıra ulusal mali kural uygulayan ülkeler de vardır. Örneğin; Avrupa Birliğine üye ülkelerden Almanya, Fransa, Hollanda; Doğu Afrika Topluluğu’ndan ise Tanzanya ve Kenya gibi. IMF’de yer alan verilere göre birliklerden en fazla uluslar üstü mali kural uygulayan ülkelerin Avrupa Birliği ülkeleri olduğu görülmektedir. Bu ülkeler merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, denk bütçe kuralı, borç kuralları ve gelir kuralları olmak üzere dört mali kural uygulamaktadırlar.

⁷ Haritada ülkelerin üzerine tıklandığında kaç tane ulusal ve uluslararası mali kural uyguladığı ve bu mali kuralların yılları ve uygulamalarına ilişkin detaylı bilgi yer almaktadır. Bakınız IMF, Fiscal Affairs Department 1985 – 2015 (Yayın Tarihi: Mart 2017) <https://www.imf.org/external/datamapper/fiscalrules/map/map.htm> (Erişim Tarihi: 14/09/2020).

Haritada mali kural uygulayan ülkelerin üç ve üzeri, iki, bir veya mali kural uygulamayan ülkeler görülmektedir. Aşağıda Tablo 1’de seçilmiş ülkelerde üç ve daha fazla mali kurallı uygulayan ülkelere, düzeylerine (uluslar üstü-ulusal), mali kural türlerine yer verilecektir.

Tablo 1. Seçilmiş Ülkelerde Üç ve Daha Fazla Mali Kural Uygulayan Ülkeler

Mali Kural Uygulayan Ülkeler	Düzeyleri ve Mali Kural Türleri	
	Uluslar Üstü Düzeyde Uygulanan Mali Kurallar	Ulusal Düzeyde Uygulanan Mali Kurallar
Avusturalya	-	-Merkezi hükümet veya genel hükümet kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları, -Gelir kuralları.
Benin	-Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları, -Gelir kuralları.	-
Burkino Faso	-Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları, -Gelir kuralları.	-
Nijer	-Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları, -Gelir kuralları.	-
Fildişi Sahili	-Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları, -Gelir kuralları.	-
Senegal	-Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları, -Gelir kuralları.	-
Mali	-Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları, -Gelir kuralları.	-
Almanya	-Merkezi hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları.	B-ütçe denge kuralları, -Merkezi hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları.
Avusturya	-Merkezi hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları.	-Denk bütçe kuralı.
Birleşik Krallık	-Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan	-Denk bütçe kuralı,

	<p>harcama kuralları, -Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları.</p>	-Borç kuralları.
Bulgaristan	<p>-Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları.</p>	<p>-Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları.</p>
Danimarka	<p>-Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları.</p>	<p>-Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Denk bütçe kuralı.</p>
Estonya	<p>-Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları.</p>	-Denk bütçe kuralı,
Fransa	<p>-Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları.</p>	<p>-Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Gelir kuralları, -Denk bütçe kuralı</p>
Finlandiya	<p>-Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları.</p>	<p>-Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları.</p>
Kıbrıs	<p>-Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları.</p>	<p>-Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Borç kuralları.</p>
Macaristan	<p>-Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları.</p>	-
Romanya	<p>-Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, -Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları.</p>	<p>-Denk bütçe kuralı, -Borç kuralları.</p>

Kaynak: Tablo IMF verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (16/09/2020).

Seçilmiş ülkelerin yer aldığı yukarıdaki tabloda üç ve daha fazla kural uygulayan ülkelere yer verilmiştir. Buna göre üçten fazla kural uygulayan tek ülkenin Avusturya olduğu ve ulusal düzeyde merkezi hükümet veya genel hükümet kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, denk bütçe kuralı ve borç kuralları uyguladığı görülmektedir. Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliğine üye olan ülkelerde (Benin, Burkino Faso, Nijer, Fildişi Sahili, Senegal ve Mali) sadece uluslar üstü düzeyde kurallar uygulandığı görülmektedir ve bu kurallar denk bütçe kuralı, borç kuralları ve gelir kurallarından oluşmaktadır. Avrupa Birliğine üye olan ülkelerde (Almanya, Avusturya, Birleşik Krallık, Bulgaristan, Danimarka, Estonya, Fransa, Finlandiya, Kıbrıs, Macaristan ve Romanya) ise hem uluslar üstü düzeyde hem de ulusal düzeyde mali kurallar uygulandığı görülmektedir. Uluslar üstü kurallar merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, denk bütçe kuralı ve borç kuralları iken ulusal düzeydeki kurallar ülkelere göre farklılık göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda iki mali kural uygulayan ülkelere, düzeylerine ve uyguladıkları mali kural türlerine yer verilmiştir.

Tablo 2. İki Mali Kural Uygulayan Ülkeler

Mali Kural Uygulayan Ülkeler	Düzeyleri	Mali Kural Türleri
Brezilya	Ulusal	✓ Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, ✓ Borç kuralları.
Çad	Uluslar Üstü	✓ Denk bütçe kuralı, ✓ Borç kuralları.
Endonezya	Ulusal	✓ Denk bütçe kuralı, ✓ Borç kuralları.
Gaban	Uluslar Üstü	✓ Denk bütçe kuralı, ✓ Borç kuralları.
Jamaika	Ulusal	✓ Denk bütçe kuralı, ✓ Borç kuralları.
Kamerun	Uluslar Üstü	✓ Denk bütçe kuralı, ✓ Borç kuralları.
Karayip	Ulusal	✓ Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, ✓ Denk bütçe kuralı.
Kolombiya	Ulusal	✓ Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, ✓ Denk bütçe kuralı.
Meksika	Ulusal	✓ Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, ✓ Denk bütçe kuralı.
Namibya	Ulusal	✓ Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, ✓ Borç kuralları.
Pakistan	Ulusal	✓ Denk bütçe kuralı, ✓ Borç kuralları.
Panama	Ulusal	✓ Denk bütçe kuralı, ✓ Borç kuralları.
Paraguay	Ulusal	✓ Denk bütçe kuralı, ✓ Borç kuralları.
Orta Afrika Cumhuriyeti	Uluslar Üstü	✓ Denk bütçe kuralı, ✓ Borç kuralları.
Sırbistan	Ulusal	✓ Denk bütçe kuralı, ✓ Borç kuralları.
Sri Lanka	Ulusal	✓ Denk bütçe kuralı, ✓ Borç kuralları.
Yeni Zelanda	Ulusal	✓ Denk bütçe kuralı, ✓ Borç kuralları.

Kaynak: Tablo IMF verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (16/09/2020).

Tabloda IMF haritasında yer verilen iki mali kural uygulayan on yedi ülkeye yer verilmiştir. Tablodan görüleceği üzere Orta Afrika Ekonomik ve Parasal Birliğine üye dört ülke (Çad, Kamerun, Gabon ve Orta Afrika Cumhuriyeti) uluslar üstü kurallar uygulamaktadır. Bu kurallar denk bütçe kuralı ve borç kurallarıdır. Geriye kalan on üç ülkenin ise ulusal düzeyde kendi ekonomi ve yönetimlerine göre farklı kurallar uygulamaktadırlar. Ayrıca bu ülkeler merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, denk bütçe kuralı ve borç kurallarından ikisini uygularken hiçbirisi gelir kuralı uygulamamaktadır.

Aşağıdaki tabloda ise bir mali kural uygulayan ülkelere düzeylerine ve uyguladıkları mali kural türlerine yer verilmiştir.

Tablo 3. Bir Mali Kural Uygulayan Ülkeler

Mali Kural Uygulayan Ülkeler	Düzeyleri	Mali Kural Türleri
ABD	Ulusal	✓ Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları.
Şili	Ulusal	✓ Denk bütçe kuralı.
Uruguay	Ulusal	✓ Denk bütçe kuralı.
Nijerya	Ulusal	✓ Denk bütçe kuralı.
Norveç	Ulusal	✓ Denk bütçe kuralı.
Rusya Federasyonu	Ulusal	✓ Merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları.
Japonya	Ulusal	✓ Denk bütçe kuralı.
İran	Ulusal	✓ Gelir kuralı.

Kaynak: Tablo IMF verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (16/09/2020).

Bir mali kural uygulayan sekiz ülkenin (ABD, Şili, Uruguay, Nijerya, Norveç, Rusya Federasyonu, Japonya ve İran) yer aldığı tabloda ülkeler ulusal düzeyde kural uygulamaktadırlar. ABD ve Rusya gibi gelişmiş iki ülke merkezi hükümet veya genel hükümet veya kamu sektörü için geçerli olan harcama kuralları, Şili, Uruguay, Nijerya, Norveç ve Japonya denk bütçe kuralı, İran'ın ise gelir kuralı uyguladığı görülmektedir.

Uluslar üstü ve ulusal mali kural uygulayan ülkeler dışında günümüzde birçok ülkede mali kural uygulamaları yoktur. Fakat bu ülkelerde mali kural benzeri uygulamalar mevcuttur. Bu ülkelerden birisi de Türkiye'dir. Örneğin ülkemizde mali kural ile ilgili çalışmalar 4749 Sayılı Kamu Finansman I ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, IMF ile imzalanan Stand-By Anlaşmaları, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, AB'nin Maastricht Kriterleri ile yapılmıştır. Ayrıca mali kural yasa tasarı oluşturulmuş ancak kanunlaştırılmamıştır. Türkiye dışında Arjantin, Dominik Cumhuriyeti, Grönland, İzlanda, Filipinler, Mısır, Tunus, Fas, Kazakistan, Özbekistan, Myanmar ve Çin gibi bazı ülkelerde mali kural uygulamaları yoktur.

Tablo 4. Ulusal Mali Kural Uygulayan Seçilmiş Ülkeler ve Mali Kural Türleri

Mali Kural Uygulayan Ülkeler	Mali Kural Türleri
Amerika Birleşik Devletleri	1986-1989 yılları arasında Bütçe Kuralı 1990-2002 yılları arasında Harcama Kuralı 2011-2015 Harcama Kuralı
Norveç	2001'den itibaren Denk Bütçe Kuralı
Japonya	2006-2008 Harcama Kuralı 2010-2012 Harcama Kuralı 1985- 2015 Denk Bütçe Kuralı
Yeni Zelanda	1994-2015 Denk Bütçe Kuralı ve Borç Kuralı
Moğolistan	2013-2015 Harcama ve Denk Bütçe Kuralı 2014-2015 Borç Kuralı
Avustralya	1985-1988 Harcama, Gelir ve Denk Bütçe Kuralı 1998-2015 Gelir Kuralı, Denk Bütçe Kuralı ve Borç Kuralı 2009-2015 Harcama Kuralı

Kaynak: Tablo IMF verilerinden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. Tablodaki veriler 1985- 2015 yıllarını içermektedir. (16/09/2020).

Tabloda ulusal mali kural uygulayan seçilmiş ülkelere yer verilmiştir. Buna göre tabloda Amerika Birleşik Devletleri, Norveç, Japonya, Yeni Zelanda, Moğolistan ve Avusturalya'ya yer verilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri, Norveç ve Japonya tek ulusal kural uygulayan ülkeler iken Yeni Zelanda, iki ulusal kural uygulayan dört ulusal kural Moğolistan üç ulusal kural, Avusturalya'nın ise dört ulusal mali kural uyguladığı görülmektedir.

Bunun yanı sıra ulusal mali kural uygulamaları Şili, Rusya, Uruguay, Nijerya ve İran'da tek ulusal kural uygulanmakta Brezilya, Nambiya, Endonezya, Meksika, Sırbistan gibi bazı ülkeler de ise iki ulusal kural uygulanmaktadır.

5. Mali Kural Uygulamalarının Merkezi ve Yerinden Yönetimlere Etkisi

Merkezi yönetim genel bir tanım ile kamu hizmetlerinin devlet kamu tüzel kişiliğinde yani tek elde merkezde toplanmasıdır (Öztürk, 2020, s. 242). Yerel yönetimler ise yerel topluluktaki bireylerin müşterek ve yerel nitelikli ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, yöneticilerini o yerel bölgede kendilerinin seçtiği, tüzel kişiliği olan anayasal kuruluşlardır (Ulusoy ve Akdemir, 2019, s. 22). Yerinden yönetim, yerel yönetimlerden farklı olarak federal devletlerdeki federe ve özek yönetimleri de ifade eden daha geniş bir kavramdır.

Mali kuralların yönetimler üzerinde birçok etkisi bulunmaktadır. Bunun nedeni mali kuralların türleri ve kapsamından kaynaklanmaktadır. Bu sayısal ve sayısal olmayan mali kuralların etkisi olmak üzere iki şekilde incelenebilir. Mali disiplin, ekonomik istikrar, mali sürdürülebilirlik, bütçeleme, kamu kesimi büyüklüğü, kaynak tahsisi, konjonktür ve kamu yönetiminin kalitesi üzerinde etkileri ise sayısal olmayan mali kuralları oluşturmaktadır.

Tablo 5'te seçilmiş ülkelere bu ülkelerde mali kuralların yönetim düzeylerine göre yani merkezi yönetim veya yerel yönetim düzeylerine ve uyguladıkları mali kural türleri ele alınmıştır.

Tablo 5. Seçilmiş Ülkelerde Mali Kuralların Yönetim Düzeylerine Göre ve Mali Kural Türleri

Ülke	Yönetim Düzeyi	Mali Kural Türü
Arjantin	Merkezi Yönetim	Bütçe Kuralı
Brezilya	Merkezi Yönetim/ Yerel Yönetim	Bütçe Kuralı
Peru	Merkezi Yönetim	Bütçe Kuralı
Kolombiya	Yerel Yönetim	Bütçe Kuralı
Kanada	Merkezi Yönetim/ Yerel Yönetim	Bütçe Kuralı
ABD	Merkezi Yönetim/ Yerel Yönetim	Bütçe ve Harcama Kuralı
Yeni Zelanda	Merkezi Yönetim	Bütçe ve Borçlanma Kuralı
Avusturya	Merkezi Yönetim/ Yerel Yönetim	Bütçe ve Borç Kuralı (borç tavanı)
Danimarka	Merkezi Yönetim	Bütçe Kuralı
Hollanda	Merkezi Yönetim	Harcama Kuralı (harcama tavanı)
İngiltere	Merkezi Yönetim	Altın Kural ve Borç Kuralı
İspanya	Merkezi Yönetim/ Yerel Yönetim	Bütçe Kuralı, Borç Kuralı ve Gelir Kuralı
Hindistan	Merkezi Yönetim	Altın Kural

Kaynak: Tarafımızca hazırlanan tabloda IMF, Özer ve Biniş, 2009, s. 27, Günaydın ve Eser, 2009, s. 62. yararlanılmıştır.

Seçilmiş ülkelerde yönetim düzeylerine ilişkin bilgilerin ve mali kural türlerinin yer verildiği Tablo 5'te yönetim düzeyleri açısından görüldüğü üzere bazı ülkelerin sadece merkezi yönetimleri bazılarının ise sadece yerel yönetimleri mali kural uygularken hem merkezi yönetimleri hem de yerel yönetimleri tarafından mali kural uygulayan ülkeler

bulunmaktadır. Tabloya göre merkezi yönetimleri tarafından mali kural uygulayan ülkeler; Arjantin, Peru, Yeni Zelanda, Danimarka, Hollanda, İngiltere ve Hindistan'dır. Yerel yönetimler tarafından mali kural uygulayan ülke Kolombiya'dır. Hem merkezi hem de yerel yönetimler tarafından mali kural uygulayan ülkeler ise Brezilya, Kanada, ABD, Avusturya ve İspanya'dır. Mali kural türleri açısından ise Arjantin, Brezilya, Peru, Kolombiya, Kanada ve Danimarka'da bütçe kuralı; ABD'de bütçe ve harcama kuralı, Yeni Zelanda'da bütçe ve borçlanma kuralı, Avusturya bütçe ve borç kuralı (borç tavanı); Hollanda harcama kuralı (harcama tavanı); İngiltere altın kural ve borç kuralı, İspanya bütçe kuralı, borç kuralı ve gelir kuralı; Hindistan'da ise altın kural uygulandığı görülmektedir.

Mali kurallar bazı ülkelerde özellikle OECD ülkelerinde birden fazla kuralı aynı anda uygulamaktadır ve örnek verecek olursak; Danimarka, Kore ve Yeni Zelanda'nın yerel yönetimler düzeyinde dört mali kural türünü uyguladığı görülmektedir (Demirtaş, 2015, s. 9).

Denk bütçe kuralı her ne kadar iki yönetim düzeyinde uygulanmış olsa da son zamanlarda özellikle kriz sonralarında yerel yönetim düzeyinde uygulamaları artmıştır. Bu duruma 2007-2009'da yaşanan kriz nedeniyle ülkelerin çoğunluğunun yerel yönetimlerine de mali sıkılaştırma politikalarına dâhil etmiş olmaları örnek gösterilebilir (Demirtaş, 2015, s. 10). Bir ülkede bütçe kuralının uygulanması ile denk bütçe üzerinde kamu kesimi büyüklüğü açısından ve bütçenin belirli bir kamu harcaması için yapılması toplam etkinlik kayıplarına yol açabilir. Yerel yönetimlerde bütçelerin açık vermeleri durumunda gelecek dönem bütçelerinde bu açığı kapatmaları gerekmektedir.

Bütçe denkliği ile yapılan çalışmalar farklı olumlu ve olumsuz etkileri olduğu yönündedir. Bunlar mali disiplini sağlarken bütçede dengenin oluşmasını kolaylaştırdığı için olumlu etkiler olarak değerlendirilirken bütçe disiplinini sağlarken büyüme ve kalkınma açısından kamu yatırımlarını baskılaması ve dalgalanma sürecinde maliye politikasının etkinliğini azaltması nedenleriyle orta ve uzun vadede ekonomik yapı ve bütçe büyüklükleri üzerinde olumsuz etkiler olarak değerlendirilebilmektedir (Demir ve İnan, 2011, s. 33). Hangi gerekçe ile olursa olsun mali kurallara bütçe ile sınırlandırma getirilmeli ve seçimle iş başına gelen yönetimlerin keyfi bütçe harcamaları yapmaları engellenmeli ve bütçede denklik sağlanmalıdır.

Borçlanma kurallarının yönetimler üzerinde etkisine bakacak olursak borçlanma sınırlamaları kısıtlı-dar ise kamu harcamalarında sapmalara ve etkinsizliklere, kamu kesimi büyüklüğünde ise etkinlik kayıplarına yol açabilir. Bütçe açıkları ve borçlanmanın sürdürülebilirliği borç miktarının artması engellenebilirken, vergi sınırlamaları, harcama konrtollerinin açıklar üzerinde olumlu etkisi vardır (Karakurt ve Akdemir, 2010, s. 243-244).

Bu genel etkiler yanında merkezi yönetimler tarafından yerel yönetimlerin borçlanmalarına getirilen sınırlamalar bulunmaktadır. Örneğin; Yeni Zelanda'da yerel yönetimlerin yurt dışı kaynaklardan borçlanmalarına izin verilmemesi, yerel yönetimlerin borç almaları için merkezi yönetimden izin alması, Danimarka, İrlanda ve Kanada'da, borçlanmaya sadece yatırım projeleri için izin verilmesi gibi sınırlamalar ve kurallar mevcuttur (Demirtaş, 2015, s. 13). Bunların yanı sıra merkezi yönetimler borç stoklarına ilişkin limitler belirleyerek yerel yönetimlere sınırlamalar getirmektedir.

Mali kuralların uygulamasında bazı ülkeler zorluklar yaşamaktadır. Özellikle yerel yönetimlerin merkezi yönetime göre daha fazla zorlandığı görülmekte olup burada var olan sorunların ahlâkî olarak değerlendirilmekte merkezi hükümetlerin yerel yönetimlere bütçe açığı konusunda sınırlamada ve teşvik etmede duyarsız oldukları söylenmektedir (Karakurt ve Akdemir, 2010, s. 243).

Denk bütçe kuralı genellikle yerel yönetimler üzerinde tercih edilmektedir. Harcama kuralları ise yerel yönetimler yerine merkezi yönetimlerde uygulanmaktadır. Kamu borçları ve açıkların sürdürülebilirliği açısından ise sıkı mali kural uygulamaları olumlu etkiler yapmaktadır. Özetle mali kuralların etkileri birçok faktör tarafından olmaktadır ve her ülkede

farklılık göstermektedir. Bunda ülkelerin gelişmişlik düzeyi, yönetim düzeyleri, uyguladıkları kuralın türü, kapsamı ve uymayanlara uygulanan yaptırımlar olduğu söylenebilir.

6. Türkiye’de Mali Kural Uygulamaları

Türkiye’de mali kural yasası olamamasına rağmen ulusal ve Avrupa Birliği nezdinde mali uygulamaları mevcuttur. Bunlar örtük olarak bütçe ve borç dengesine ilişkin mali kural uygulamalarından oluşmaktadır (Şahintürk-Akçin ve Bulut -Akyol,2019, s. 429). Bu bağlamda Türkiye’de mali kural ile ilgili uygulamalar; 2001 tarihli 1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu, 2002 tarihli, 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun, IMF ile imzalanan Stand-By Anlaşmaları, 2003 tarihinde yürürlüğe giren 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, AB’nin Maastricht Kriterleri ve yerel yönetimlerde (5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu) uygulanan kurallardan oluşmaktadır.

Mali kural uygulaması, küresel finansal krizle birlikte bütçe açığı ve borç stokundaki artışın sonucunda daha da önem kazanmıştır. Türkiye’de, birçok ülke gibi kurallı maliye politikasının uygulamasını sağlamak üzere önemli adımlar atmış ve Mayıs 2010 tarihinde mali kuralın yasal altyapısını düzenleyen kanun tasarısını TBMM’ye sevk etmiş, fakat yukarıda da belirtildiği gibi yasalaşamamıştır.

6.1. 1211 Sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanunu

2001 yılında kabul edilen 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu ile bütçe açığının Merkez Bankası aracılığı ile finanse edilmesine yasak getirilmiş ve bu kural ülkemizde ilk mali kural uygulamasıdır (Polat ve Ertürk, 2017, s. 386). Oluşturulan kural ile Merkez Bankasının, devleti doğrudan finanse etmesi engellenerek Hazine ile Merkez Bankası ilişkileri kurallara bağlanmıştır (Karayazı, 2017, s. 764).

6.2. 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun

2002 yılında yürürlüğe giren 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile amaçlanan kamu borçlanmasına getirilen sınırlamalar ile derli toplu bir maliye politikası uygulamaktır. Kanun 1. maddesine göre bu kanunun amacı; *“ülkenin kalkınma hedeflerini dikkate alarak, piyasalarda güven ve istikrarı koruyarak ve makro ekonomik dengeleri gözeterek, devletin iç ve dış borçlanmasına, hibe almasına, borç ve hibe vermesine, nakit yönetiminin maliye ve para politikaları ile koordineli bir şekilde yürütülmesine, verilecek garantilerin, bu borçlanma ve garantilerden doğan finansal alacaklar ile Devlet iç ve Devlet dış borcunun etkin bir şekilde yönetimine ve izlenmesine, Hazine Müsteşarlığı ile 2’nci Maddede yer alan kuruluşlar arasındaki malî ilişkilerin düzenlenmesine ve bu hususlar dâhil olmak üzere Müsteşarlık tarafından üstlenilen her türlü malî yükümlülüğün geri ödenmesi, ilgili bütçe hesaplarına kaydedilmesi ve raporlanmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemektir”* (4749 Sayılı Kanun Madde 1).

4749 sayılı Kanunun borçlanma, ikraz ve garanti limiti başlıklı 5'inci maddesinde yapılan değişiklikler ile beraber şu hususların uygulanması öngörülmüştür: iç ve dış borçlanma limitinin 4749 sayılı kanunla belirlenmesi, net borç kullanımının uygulanması, daha önce %15 oranında artırılan limit % 5 oranında artırılabilir olması, şayet yetmezse Cumhurbaşkanı Kararı ile ek % 5 artırılabilirliği, özel tertip iç borçlanma senetleri borçlanma limiti kapsamında olduğu, ikrazen ihraç edilen özel tertip iç borçlanma senetleri limit kapsamında olmamakla beraber ancak ilgili yıl bütçe kanununda ikraz limiti belirleneceği ve borçlanma limitinin ek bütçelerle değiştirilemeyeceği (4749 Sayılı Kanun Madde 5).

6.3. Stand-By Anlaşmaları

1947 yılında IMF'ye üye olan Türkiye ile IMF arasında ve 1961 yılından başlayarak günümüze kadar 19 Stand-By anlaşması imzalanmıştır (Eroğlu- Eroğlu, 2009, s. 125). Ekonomik istikrarın olmadığı dönemlerde ülkemiz IMF'den istikrar programları uygulamak için destek almıştır ve mali kural alanında ilişkiler özellikle krizlerin baş gösterdiği 2000 ve 2001 yıllarında artmıştır. Kriz döneminden itibaren ise gerek krizlerin etkisini gidermek gerekse mali disiplini sağlamak için üç Stand-By anlaşması imzalanmıştır⁸. Bu anlaşmalar ile hükümetin faiz dışı fazlayı⁹ hedeflemesi istenmiştir.

17'inci stand-by anlaşması 2000–2002 yıllarını kapsamaktadır. 17'nci Stand-By Anlaşması şu amacı şu şekildedir: “2002'ye kadar enflasyonu tek haneli sayılara indirmek, sürdürülebilir kalkınma düzeyini yükseltmek, sürdürülebilir bir kamu mali pozisyonu sağlamak ve ekonomideki kronik yapısal etkinsizliklerin önüne geçmektir” (Eroğlu- Eroğlu, 2009, s. 133).

18'inci Stand-By Anlaşması 2002-2004 yıllarında uygulanmıştır. Bu dönemde genel hatları ile 17'nci Stand-By Anlaşmasında üzerinde durulan ve taahhüt edilen düzenlemeler gerçekleşmiştir (Karayazı, 2017, s. 763). Ayrıca yeni bir düzenleme ile enflasyon hedefine odaklı parasal taban seviyesine yönelik performans kriterleri meydana getirilmiştir (Eroğlu- Eroğlu, 2009, s. 134). Anlaşmanın en önemli hedefi ise ekonomide sürdürülebilir bir kalkınma sağlama ve enflasyonun olmadığı bir ortam oluşturarak ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Bu nedenle “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nda” dış finansman, gelir artırıcı politikalar, faiz dışı denge ve harcama tedbirleri gibi çeşitli düzenlemelere yer verilmiştir. Bunun yanı sıra yapısal yenileme ve yasal düzenlemelere yer verilerek mali kural uygulamasının etkinliğini artırılmaya çalışılmıştır.

19'uncu Stand-By Anlaşması ise 2005-2008 yıllarında uygulanmıştır. 19'uncu Stand-By Anlaşması çerçevesinde konulan hedefler şunlardır; sürdürülebilir büyüme, işsizliğin azaltılması, faiz dışı fazla hedefleri, enflasyonun tek hanelere düşürülmesi, Sosyal Güvenlik reformunun hayata geçirilmesi, vergi yükünün azaltılması, istihdamın artırılması, kamu bankalarının özelleştirilmesi ve kamu borç stokunun azaltılması gibi hedeflerden oluşmaktadır (Erdoğan, 2007).

Bu anlaşmalardaki düzenlemeler her ne kadar karşılıklı anlaşmanın bir parçası olsa da Türkiye'de 'faiz dışı fazla' başta olmak üzere mali disiplini sağlayıcı çeşitli hükümler içeriyor olması nedeniyle mali kuralın uluslararası ayağı olarak kabul edilebilir.

⁸ İmzalanan Stand-By Anlaşmaları 17'nci, 18'inci ve 19'uncu anlaşmalardır.

⁹ Faiz dışı fazla, devlet bütçesinde toplam harcamalarımızdan faiz harcamalarını çıkardığımızda gelirlerin giderleri karşılaması durumudur (Gürdal, 2008, s. 419).

6.5. Maastricht Kriterleri

AB ile uyum için uygulanan kriterler üye devletlerin bütçe açıkları ve kamu borçlanması, borç stokuna ilişkin belirlenen limitlerden oluşmaktadır. Maastricht kriterlerine göre bütçe açıkları GSYİH' nın yüzde 3'ünden fazla olmayacak, kamu borçları ise GSYİH' nın yüzde 60'ını aşmayacaktır. (Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, 2010, s. 3).

Doğrudan Türkiye'yi bağlamamakla birlikte Türkiye Avrupa Birliği'nin mali kuralı olarak kabul edilen Maastricht kriterlerine uyum bakımından da önlemler almaktadır. Zira ilerleme raporları bu konuda Türkiye'ye dolaylı yükümlülükler getirmektedir. Maastricht kriterleri Avrupa Birliğine giriş için bir şart olmamasına karşın, ekonomik istikrar hem AB hem de Türkiye bakımından önemlidir. Bu uygulama Türkiye için mali kuralın uluslararası ayağı kabul edilebilir.

6.5. 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanun

2003 yılında Resmî Gazete' de yayımlanan 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu tam anlamıyla 2006 yılında yürürlüğe girmiş ve çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Kanunun temeli bütçe ve bütçeleme sürecine ve çok yıllık bütçelemeye ilişkindir. Buna göre; Orta Vadeli Program ve Orta Vadeli Mali Plan çalışmalarına başlanılmış, bütçenin kapsamı genişletilerek "konsolide bütçe" yerine "merkezi yönetim bütçesi" uygulamasına geçilmiş ve stratejik planlama ve performans esaslı bütçeleme uygulamalarından faydalanılarak mali kural uygulamasına bir temel atılmıştır (Güngör, 2011, s. 134; Kaya, 2010, s. 393; Karayazı, 2017, s. 765; Şahintürk Alçın ve Bulut Akyol, 2019, s. 425).

Mali disiplinin sağlanması için sayısal ve sayısal olmayan iki mali kural benzeri uygulama görülmekte olup, sayısal sayılabilecek mali kurallar kısıtlardan oluşmaktadır ve bu kısıtlar harcama, kısıtı, kamu kurumları arasında ödenek aktarma kısıtı, yedek ödenek kullanma kısıtı, örtülü ödenek kullanma kısıtı, ertesi yıla aktarılan yüklenme kısıtı ve bütçe dışı avans kısıtından oluşmaktadır (Güngör, 2011, s. 135). Şeffaflığın esas alındığı mali saydamlık, çok yıllık bütçeleme, hesap verme gibi kurallar ise sayısal olmayan kurallardır (Karayazı, 2017, s. 765).

6.6. Yerel Yönetimler (Belediyeler ve İl Özel İdareleri) ve Kurallar

Dolaylı¹⁰ olarak mali kural uygulamalarının yerel yönetimlerde uygulamaya konulması 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunları ile olmuştur (Demir ve İnan, 2011, s. 49). Bu bağlamda kanunlar ile yerel yönetimlerin borçlanma ve harcamalarına ilişkin limitler getirilmiştir. Borçlanma kuralları iç ve dış borçlanma yönelik olup, iç borçlanma 5393 sayılı Belediye Kanununun 68'inci ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 51'inci maddesinde düzenlenirken; dış borçlanmalara ilişkin kurallar ise 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin

¹⁰Burada "dolaylı" kelimesinin kullanılması mali kural uygulamalarının çeşitli nedenlerle merkezi yönetim tarafından uygulanması istenen kurallar olması ve bunun yanı sıra yerel yönetimlerde kendi kuruluş kanunlarında yer alan hükümler ile mali kural düzenlemeleri yapmaktadır (Demirtaş, 2015, s. 6).

Düzenlenmesi Hakkında Kanun'da düzenlenmekte olup dış borçlanmada altın kural konulmuştur.

5393 sayılı Belediye Kanunu 68'inci maddesine göre *“Belediye ve bağlı kuruluşları ile bunların sermayesinin yüzde ellisinden fazlasına sahip oldukları şirketlerin, faiz dâhil iç ve dış borç stok tutarı, en son kesinleşmiş bütçe gelirleri toplamının 213 sayılı Vergi Usul Kanunu'na göre belirlenecek yeniden değerlendirme oranıyla artırılan miktarını aşamaz. Bu miktar büyükşehir belediyeleri için bir buçuk kat olarak uygulanır”* hükmüne yer verilmiştir (5393 Sayılı Kanun Madde 68). Bu hüküm ile belediyelerin borçlanma kuralı ifade edilmiştir.

5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 51'inci maddesine göre yer alan borçlanma hükümleri ise şunlardır. *“İl özel idaresi ve bağlı kuruluşları ile bunların sermayesinin %50'sinden fazlasına sahip oldukları şirketlerin faiz dâhil iç ve dış borç stok tutarı, en son kesinleşmiş bütçe gelirleri toplamının 213 sayılı Vergi Usul Kanununda belirlenen yeniden değerlendirme oranıyla artırılan miktarını aşamaz. Bu miktar büyükşehir belediyesi bulunan illerin özel idareleri için bir buçuk kat olarak uygulanır (5302 sayılı Kanun Madde 51/d). İl özel idaresi ve bağlı kuruluşları ile bunların sermayesinin %50'sinden fazlasına sahip oldukları şirketlerin, en son kesinleşen bütçe gelirlerinin, 213 sayılı Vergi Usul Kanununda belirlenen yeniden değerlendirme oranıyla artırılan miktarının yılı içinde toplam %10'unu geçmeyen iç borçlanmayı il genel meclisinin kararı; %10'u geçen miktarlar için meclis üye tam sayısının salt çoğunluğunun kararı ve İçişleri Bakanlığının onayı ile yapabilir (5302 sayılı Kanun Madde 51/e). Kanunun bu maddesinde yer alan mali kurallar d bendinde borç stoku sınırı, e bendinde ise borçlanma kısıtı olarak ifade edilebilir (Kılıç, 2019, s. 80).*

Yerel yönetimlerin dış borçlanması ile ilgili altın kuralın uygulandığı 4749 sayılı Kanunun 8'inci maddesinde ise *“dış kredi borçlusu kuruluşlar, Hazine garantisi altında sağlanan dış kredilere ilişkin geri ödemeler için gereken tutarı yılı bütçelerinde öncelikli olarak ayırmakla mükelleftirler”* hükmüne yer verilmiştir. Kanun ile özellikle borçlanma ve borç stokuna limitler getirilmek yoluyla mali kurallar uygulanmıştır (4749 Sayılı Kanun Madde 8; Kaya,2010, s. 402).

Borçlanma kuralı dışında 5393 sayılı Kanununun 49'uncu maddesinde harcama limiti olarak değerlendirilebileceğimiz belediyelerin personel giderlerine sınırlama getirilmiş ve ilgili maddede *“belediyenin yıllık toplam personel giderleri, gerçekleşen en son yıl bütçe gelirlerinin 213 sayılı Vergi Usul Kanununa göre belirlenecek yeniden değerlendirme katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak miktarın yüzde otuzunu aşamayacağı ve nüfusu 10.000'in altında olan belediyelerde ise bu oranın yüzde kırk olarak uygulanacağı ”* hükmüne yer verilerek personel giderlerine yönelik bir mali kural uygulanmıştır.

7. Türkiye'de Mali Kural Uygulamalarının Yönetimlere Etkisi

Türkiye'de yönetim düzeyleri merkezi yönetim ve yerel yönetimler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Mali kurallar, bütçe, harcama, borçlanma ve gelir kuralları olmak üzere dört temel kuraldan oluşmaktadır. Ülkemizde daha önce bahsettiğimiz gibi net bir şekilde mali kural adı altında bir uygulama yer almamakla beraber mali kural benzeri uygulamalar mevcuttur. Bu uygulamalar kanuni bir zeminde hazırlanmış kurallardan oluşmaktadır ve ülkemizde uygulanan bu uygulamalar faiz dışı fazla, borçlanma ve borç stoku, çok yıllık bütçeleme ve yerel yönetimlerin borç ve personel giderlerine yönelik harcamalara yöneliktir.

Merkezi yönetime göre yerel yönetimler mali disiplini ve mali sürdürülebilirliği sağlamakta zorlanmaktadırlar. Bunun nedeni ise hizmet kayırmacılığın fazla olduğu yerel yönetimlerde gereksiz harcamalar yapılması ve bütçe açıklarına arkasından da açıkları kapatmak adına borçlanmaya başvurması yatmaktadır. İşte bu nedenlerin varlığı ile kanunlar

ile yerel yönetimlerinde iç ve dış borçlanmalarına, belediyelerde personel giderlerine kısıtlamalar getirilerek mali kurallar oluşturulmuştur.

Yerel yönetimlerin belediye ve il özel idarelerinin kendi kanunlarında mahalli müşterek ihtiyaçları karşılamaları için gelir toplama, harcama yapma ve gelirin yetmediği durumlarda borçlanma yetkileri bulunmaktadır ve bu yetkiler etkinlik sağlanmasına yardımcı olmakta iken ulusal düzeyde ise kurallı bütçe politikasının uygulanması gerekmektedir (Akduğan ve Agun, 2018, s. 210).

Her iki yönetim düzeyinde de “ayağını yorgana göre uzatmama” nedeniyle yani az gelir ile fazla harcama yapılması nedeniyle mali dengesizlikler meydana gelebilir. Bu nedenle sayısal olmayan mali kurallara ulaşabilmek için sayısal mali kurallar uygulanmalı ve mali disiplinsizlik ortadan kaldırılmalı, mali sürdürülebilirlik sağlanmalıdır. Bu bağlamda ülkemizde 2001 yılında Merkez Bankası Kanunu ile başlayan mali kural uygulamaları ile gerek merkezi yönetimde gerekse yerel yönetimlerde olumlu etki yapmış ve borçlarında ve harcamalarında azalmalar meydana gelmesini sağlamıştır. Yerel yönetimlerin özellikle merkezi yönetim tarafından denetlenmesi ve yaptırıma tabi olması kuralların uygulanmasını kolaylaştırmakta ve daha etkin bir yönetime neden olmuştur. Ayrıca uygulanan sınırlamalar ile bütçe açıkları oluşmadığı kamu hizmetlerinin aksamadan yerine getirildiği, yatırımların arttığı görülmektedir.

Kurallar sayesinde Hazine ve Maliye Bakanlığı gerçekleştirme raporuna göre merkezi yönetim bütçesi 2019 yılı Ağustos ayında 576 milyon TL fazla vermiş iken 2020 yılı Ağustos ayında 28 milyar 220 milyon TL fazla vermiştir. 2019 yılı Ağustos ayında 11 milyar 442 milyon TL faiz dışı fazla verilmiş iken 2020 yılı Ağustos ayında 40 milyar 122 milyon TL faiz dışı fazla vermiş, Ocak-Ağustos dönemi bütçe giderleri geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 15,6 oranında artarken, 2020 yılı Ocak-Ağustos dönemi vergi gelirleri tahsilatı geçen yılın aynı dönemine göre yüzde 18,0 oranında artış göstermiştir (Hazine ve Maliye Bakanlığı Aylık Bütçe Gerçekleşme Raporu, 2020, s.2, 9,11).

Akduğan ve Agun tarafından yapılan çalışmaya göre borçlanma kuralı ile belediye borçlarının azaldığı ayrıca 2007-2017 yılları arasında belediyelerin harcamalarında artış buna paralel gelirlerinde de artış olduğu sonucuna ulaşılmış ve bu nedenle belediyelerin bütçe açıklarının sürdürülebilirliği noktasında bir sorun olmadığını ifade etmişlerdir (Akduğan ve Agun, 2018, s. 219). Görüldüğü üzere kurallı politikalar, kanunlar, açıklık, şeffaflık ve hesap verilebilirlik yönetimlerin hedeflerine ulaşmalarında etkin rol oynamaktadır.

Sonuç

Mali kural uygulamaları mali disiplini ve sürdürülebilirliği sağlamak için mali olayların (gelir, harcama, bütçe ve borç) kalıcı bir şekilde sınırlandırılmasını, hukuki bir zeminde kurallarla düzenlenmesini içermektedir. Mali kural uygulamaları sadece sayısal verileri içeren uygulamalar olmamalıdır. Bunun yanı sıra sayısal olmayan mali istikrar, mali sürdürülebilirlik, siyasi popülizmin ve negatif dışsallıkların engellenmesi şeklinde olmalıdır.

Dünyada mali kuralların ülkelerde farklı düzeylerde ve türlerde uygulandığı görülmektedir. Bunda kuşkusuz ülkelerin gelişmişlik düzeyi, ekonomileri, yönetim şekilleri ve bir birliğe üye olup olmadıkları ve uyguladıkları mali kural türü etkilemektedir. Bu bağlamda üç ve daha fazla kural uygulayan ulusal ve uluslar üstü düzeyde ülkeler varken, iki kural uygulayan, bir kural uygulayan ve hiç kural uygulamayan ülkeler mevcuttur. Uygulanan kurallar ise denk bütçe, borçlanma, harcama ve gelir kurallarından oluşmaktadır. Buna göre kural uygulayan ülkelerin ve yönetimlerin uygulamayan ülkelere göre daha az bütçe açığı verdiği, fazla harcamalara rağmen daha az borçlandığı görülmektedir.

Ülkemizde de yukarıda bahsedilen çeşitli düzenlemeler ile mali kural benzeri uygulamalar getirilmiştir. Özetlemek gerekirse; 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu ile bütçe açığının Merkez Bankası aracılığı ile finanse edilmesine yasaklanmıştır. 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile borçlanma limitleri getirilmiş, IMF ile yapılan Stand-By anlaşması imzalanmaları ile faiz dışı fazla hedeflenmiştir. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanun ile orta vadeli harcama çok yıllık bütçeleme, stratejik planlama, sonuç ve performans odaklı mali yönetim uygulamaları ve sayısal ve sayısal olmayan kurallar düzenlenmiş bulunmaktadır. Maastricht Kriterleri ile bütçe açıkları ve kamu borçlanması, borç stokuna limitler getirilmişken Stand By anlaşmaları ile birlikte uluslararası uygulama örneğini oluşturmaktadır.

Mali kurallar yerel yönetim alanında da 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5393 Sayılı Belediye Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ile borç kuralı, altın kural ve harcama kuralı getirilmiştir. Bunun yanı sıra 4749 sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkında Kanun ile dış borçlanma kuralı getirilmiştir. Bu kuralların uygulanması durumunda mali disiplinin sağlanması ve mali sürdürülebilirliğin, kaynakta etkinlik sağlamak olduğu söylenebilir. Bu nedenle gerek merkezi hükümetin gerekse yerel yönetimler üzerinde uygulanan mali kuralların önemli etkileri vardır.

Seçim dönemlerinde hükümetlerin, yönetimlerin oy ve seçmen kaybetme korkuları nedeniyle esnek maliye politikası uygulamaktadırlar. Seçmenleri cezbetmek için gereksiz ihtiyaç dışı kısa vadeli yatırımlar yapmakta ve israfların ortaya çıkması ile kamu harcamalarında artışa, çoğu zaman borçlanma ve bütçe açıklarına neden olmaktadır. Seçimler bittikten sonra ise esnek politikalar yerini tekrar katı politikalara bırakmakta ve seçmene ağır bir yük getirmektedir. Bu nedenle kurallara dayalı mali bir anlayış ile harcamalara sınırlama getirilmesi, yatırımlara kurallar getirilmesi ve uzun süreli büyüme ve kalkınma odaklı yatırımlara yönelmeli, bütçe dengeliği sağlanmalı, borçlanma ve vergi alanında sınırlamalar disipline edilmelidir. Bu kurallar uygulanırken makroekonomik hedeflere ulaşmak ve mali disiplini sağlamak için gelişmesine siyasetten ve popülizmden uzak olunmalı merkezi ve yerel yönetimlerin başarılı olmasına destek olunmalıdır.

Kaynakça

- Akduğan, U. ve Agun, B. H. (2018). Türkiye’de Belediyelerin Mali Sürdürülebilirliği: Birincil Denge Yaklaşımı. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (2), 207-222.
- Aktan, C. C. (2010). Mali Kurallar (Ekonomi Politikası Yönetiminde Anayasal ve Yasal Mali Kurallar. İçinde; *Mali Kurallar Maliye Politikası Yönetiminde Yeni Bir Eğilim: Vergi, Harcama, Borçlanma vs. Üzerine Kurallar ve Sınırlamalar*, (Ed: C. C. Aktan, A. Kesik ve F. Kaya), ss. 84-97, Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Aktan, C.C., Çoban, H. ve Demir, İ.C. (2010). Kurumsal Maliye Politikası Perspektifinden Vergi ve Harcama Sınırlamaları. İçinde; *Mali Kurallar Maliye Politikası Yönetiminde Yeni Bir Eğilim: Vergi, Harcama, Borçlanma vs. Üzerine Kurallar ve Sınırlamalar*, (Ed: C. C. Aktan, A. Kesik ve F. Kaya), ss. s. 98-123, Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Bekar. Günay, A. (2009). Kamu Mali Dengesinin Sağlanmasında Mali Kurallar ve Önemi. İçinde; *Küreselleşme Ve Kamu Maliyesinde Yaşanan Dönüşüm*, (Ed: A. Eker ve H. A. Şimşek), ss. 65-91, Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Çolak, M. (2010). Mali Kural ve Vergi Gelirlerine Etkisi. *Yaklaşım*, 208.
- Debrun, X. vd. (2008). A New Fiscal Rule: Should Israel “Go Swiss?”. *IMF Working Paper*, 87, International Monetary Fund.
- Dede Ercan, M. (2010). *Anayasal İktisat Perspektifinden Maliye Politikası Kuralları ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Uygulamanın İncelenmesi*. Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Erdinç, Z. (2007). Uluslararası Para Fonu -Türkiye İlişkilerinin Gelişimi ve 19.Stand-By Anlaşması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18.
- Eroğlu, N. ve Eroğlu, İ. (2009). IMF –Türkiye İlişkileri ve 20. Stand-By Müzakereleri Üzerine Bir Değerlendirme. *KMU İİBF Dergisi*, 11(17), 124-146.
- Demir, M. ve İnan, M. (2011). Türkiye’de Mali Kural. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 13(2), 25-66.
- Demirtaş, T. (2015). Mahalli İdare Düzeyinde Mali Kuralların İncelenmesi. *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (2), 1-32.
- European Commission. *What are numerical fiscal rules?*. https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/fiscal-governance-eu-member-states/numerical-fiscal-rules-eu-member-countries_en(Erişim Tarihi: 14/09/2020).
- Günay, A. ve Özen, A. (2002). Avrupa Birliği’nde Mali Disiplinin Sağlanmasına Yönelik Maastricht Kriterlerinin Anayasal İktisat Perspektifinden Değerlendirilmesi, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 66-82.
- Günay, A. (2006). *Mali Disiplinin Sağlanmasında Denk Bütçe Yaklaşımı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Günaydın, İ., ve Eser, L. Y. (2009). Maliye Politikasındaki Yeni Trend: Mali Kurallar. *Maliye Dergisi*, 156, 51-65.

- Gürdal, T. (2008). Türkiye’de Faiz Dışı Fazla ve Borçların Sürdürülebilirliği (1975-2007 Dönemi). *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, X(II), 417-442.
- Güngör, K. (2011). *Küresel Kriz Mali Kural ve Türkiye*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2020). *Aylık Bütçe Gerçekleşme Raporu*.
- IMF. *Fiscal Rules Dataset 1985-2015*. (Yayın Tarihi: Mart), 2017). <http://www.imf.org/external/datamapper/fiscalrules/matrix/matrix.htm> (Erişim Tarihi: 14/09/2020).
- IMF, Fiscal Affairs Department 1985 – 2015 (Yayın Tarihi: Mart 2017) <https://www.imf.org/external/datamapper/fiscalrules/map/map.htm> (Erişim Tarihi: 14/09/2020).
- Işık, A. ve Meriç, M. (2009). AB’de Kamu Yatırımlarının Finansmanında Altın Kural. *Ege Akademik Bakış*, 9(4), 1591-1603.
- Karakurt, B., ve Akdemir, T. (2010). Kurallı Maliye Politikası: Türkiye’de Kurallı Maliye Politikası Örnekleri, *Maliye Dergisi*, 158, 226-261.
- Karayazı, M. (2017). Küresel Krizin Mali Kural Uygulamalarına Etkisi: Seçilmiş Ülke Örnekleri Açısından Bir İnceleme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(51), 1047-1058.
- Kasal, S. (2017). *Mali Alan ve Mali Kural İlişkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Kaya, F. (2010). Türk Kamu Mali Yönetiminde Örtük Mali Kurallar ve Ülke Tecrübelerinin Değerlendirilmesi. İçinde; *Mali Kurallar Maliye Politikası Yönetiminde Yeni Bir Eğilim: Vergi, Harcama, Borçlanma vs. Üzerine Kurallar ve Sınırlamalar*, (Ed: C. C. Aktan, A. Kesik ve F. Kaya), ss. 380-405, Ankara: T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Kılıç, R. (2019). *Mali Kural Türlerinin Ekonomik Amaçları Gerçekleştirmedeki Başarı Düzeyleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kopits, G. and Symansky, S. (1998). Fiscal Policy Rules. *IMF Occasional Paper*, 162, 1-45.
- Kopits, George (2001). Fiscal Rules: Useful Policy Framework or Unnecessary Ornament. *IMF Working Paper*, 145, 1-24.
- Polat, A. ve Ertürk, Y. (2017). Krizlerle Mücadelede Mali Kuralların Uygulanabilirliğinin Anayasal İktisat Perspektifinden Değerlendirilmesi. Gazi Akademi Genç Sosyal Bilimciler Sempozyumu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Özel Sayısı, 370-394.
- Özker, A. N.ve Biniş, M. (2009). Mali Kurallar ve Bir Vergi Anayasası Yaklaşımı, *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 17-39.
- Öztürk, N. (2020). *Kamu Maliyesi*. 5. Baskı. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Şahintürk Alçın, D. ve Bulut Akyol, Öznur. (2019) Mali Disiplini Sağlama Yolunda Mali Kural Uygulamaları. *Yönetim ve Ekonomi*, 26(2), 411-433.
- Şen, K. (2010). Mali Kural, Bazı Uluslararası Uygulamalar ve Türkiye İncelemesi. *Bütçe Dünyası Dergisi*, 34, 26-57.

Şevik, E. (2008). Mali Kurallar, *Bütçe Dünyası*, 3(28), 50-59.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (Eylül 2010). Mali Kural, *Bülten*, Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, Sayı: 19.

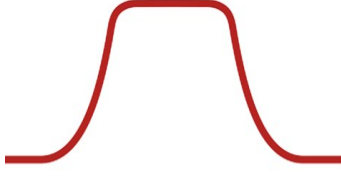
Ulusoy, A. ve Akdemir, T. (2019). *Mahalli İdareler*. 11. Baskı. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

4749 Sayılı Kamu Finansmanı ve Borç Yönetimi Kanunu.

5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu.

5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu.

5393 Sayılı Belediye Kanunu.

Journal of Applied and Theoretical Social Sciences

ICCSOR

ISSN:2687-5861

İstanbul Tüccar Derneği¹

Murat SEVER*

Özet

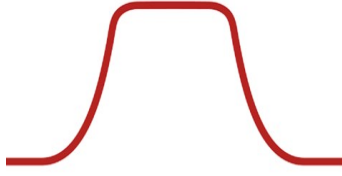
İstanbul Tüccar Derneğidöneminin ticaret sermayesinin etkin bir kurumudur.Çeşitli komisyonlarkurmuş, Türkiye İktisat Mecmuasını çıkarmıştır.İktisat konulu ilk sivil toplum kuruluşu kongresi olan 1948 Türkiye İktisat Kongresinin düzenlenmesine öncülük etmiştir.Türkiye'nin Cumhuriyet Dönemi İktisat Tarihi alanındaki en önemli sivil toplum kuruluşlarının başında gelmektedir.Bu faaliyetleri ve kamuoyunu etkileme gücü ile günümüz Türkiye iş dünyasında önemli yer tutan TÜSİAD ile benzerlik göstermektedir.Bu çalışmada, dönemin gelişmeleri ışığında, Derneğin kuruluş süreci, kuruluş neden ve amaçları, üye yapısı ele alınmaktadır. İlave olarakyer yer Derneğin fikir babası, yönetim kurulu üyesi ve genel sekreteri Ahmet Hamdi Başar'ın fikirlerine yer verilerek devrin devletçilik ve liberalizm tartışmalarına değinilmektedir.

Anahtar Kelimeler:İstanbul Tüccar Derneği, Türkiye İktisat Mecmuası, Ahmet Hamdi Başar,Devletçilik,Liberalizm,1948 Türkiye İktisat Kongresi

Jel Kodları:N00,N24,N25,N74,N75.

Marmara Üniversitesi S.B.E. de 2004 yılında savunması yapılan “Devletçilik liberalizm tartışmaları ve İstanbul Tüccar Derneği” adlı yüksek lisans tezinden derlenmiştir.

*Maliye Bilim Uzmanı, muratsever2002@yahoo.com

ICCSOR

Journal of Applied and Theoretical Social Sciences

ISSN:2687-5861

Istanbul Merchant Association

Abstract

The Istanbul Merchant Association was an effective institution of the trade capital of its time. It set up various commissions, printed the Turkey Economic Journal. It has pioneered the organization of the first civil society congress on the economy named 1948 Turkey Economic Congress. It is among the most important non-governmental organizations in the field of Economic History in Turkey during the Republican Era. These activities and the power to influence public opinion in Turkey shows similarities with TUSIAD of the present time which holds an important place in the business world. In this study, in the light of the developments of the period, the establishment process of the Association, the reason and aims of its establishment, and its member structure are discussed. In addition, the ideas of Ahmet Hamdi Başar, the founding father, board member and general secretary of the Association, are mentioned in places and discussions on etatism and liberalism of the period are mentioned.

Keywords: Istanbul Merchant Association, The Turkey Economic Journal, Ahmet Hamdi Başar, Etatism, Liberalism, 1948 Turkey Economics Congress.

JEL codes: N00,N24,N25,N74,N75.

Giriş

II.Dünya Savaşı başta Avrupa ülkeleri olmak üzere tüm dünyada önemli ekonomik ve siyasal değişimlere neden olmuştur. Yaşanan bu gelişmelerin Türkiye üzerinde de birçok yansıması olmuştur. Türkiye de ki yansımalarına bakıldığında; siyasal bakımdan en önemli gelişme çok partili siyasal hayata geçilmesi olmuş, bu gelişme 1950'lerde iktidarın el değiştirmesine neden olan bir sürecin başlangıcını oluşturmuştur. Ekonomik açıdan yaşanan en önemli gelişme ise, 1930'lu yıllarda başlayan devletçiliğin etkisini yitirmesi, korumacılığın ve müdahaleciliğin azaltılması taleplerinin daha çok dile getirilmesi olmuştur. Bu dönemde gerek iktidarda olan CHP ve gerekse muhalefet partisi DP, devletçiliğin etkilerinin azaltılması konusunda hemfikir olmuşlardır.

Savaş döneminde alınan olağanüstü önlem ve uygulamaların en kapsamlı ve etkili olanı "Milli Korunma Kanunu"dur. Milli Korunma Kanunu ile üretim ve tüketim üzerinde devlet kontrolü sağlanmaya çalışılmıştır. Bu kanun ile hükümete ekonomiyi yeniden düzenleme konusunda çok büyük yetkiler verilmiştir. Devlet ekonomiye müdahale olanaklarına sahip olmuş, kanunda özel kesimin korunmasına yönelik hükümler bulunmasına rağmen, bu kesim devletin vesayeti altına girmiştir. Bu dönemde olağanüstü uygulamaların temel dayanağını Milli Korunma Kanunu oluşturmuştur.

Olağanüstü uygulamaların en çok tartışma yaratmış olan etkileri günümüze kadar ulaşan "Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi" gibi vergilerdir. Bu dönem zaman zaman devletçilik uygulaması olarak değerlendirilip, döneme özgü yapılan eleştiriler, devletçiliğe mal edilse de, dönemin devlet müdahaleciliği ülke kaynaklarını savaşa hazırlık amacıyla etkin bir şekilde kullanmaktan ibarettir. Yaşanan Savaş döneminin en ağır sonuçları, sermaye birikiminde meydana gelen gerileme ile kendini göstermiştir.

II. Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmelerde izlenen iktisat politikalarının değerlendirilmesi ve yönlendirilmesinde ticaret sermayesinin ve bu sermayenin etkin bir kurumu olan "İstanbul Tüccar Derneği"nin (bundan sonra İTD) önemli etkileri olmuştur. Bu çalışmada Cumhuriyet Türkiye'sinde kurumsal girişimciliğin başka bir anlamda sermayenin sesi olma iddisindeki az sayıda kurumdan biri olan İTD'nin kuruluşu, üye profili ve yaptığı çalışmalar, İTD'nin toplanmasına öncülük ettiği 1948 Türkiye İktisat Kongresi; kongre gündemini oluşturan vergi, dış ticaret ve devletçilik gibi konular hakkında sunulan tebliğler ile kongre sonunda kabul edilen raporlar ele alınmakta ve İstanbul Tüccar Derneği'nin vergi ve dış ticaret konusundaki görüşleri Türkiye İktisat Mecmuası'ndaki yayınlar ve kurulan komisyonlarca yapılan çalışmalar kaynak alınarak açıklanmaya çalışılmaktadır.

1.İstanbul Tüccar Derneği'nin Kuruluşu

İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ile oluşan uluslararası yeni dengeler, savaştan galip çıkan -başta ABD olmak üzere- ülkelerin de etkisiyle liberalizm ve özgür düşüncenin hakim olduğu bir düzeni etkin kılmaya çalışmıştır. Yaşanan gelişmeler Batı dünyasında yer almak isteyen Türkiye'de de çok önemli bir toplumsal dönüşüm ve değişime yol açmıştır. Bu dönüşümün en önemli göstergesi çok partili siyasal hayata geçiş ve bu geçişin etkisiyle oluşan ve nispeten daha özgür ifade edilebilen yeni düşüncelerdir .Bu dönemde en büyük gelişmeyi gösteren -savaş dönemine özgü olumsuz politika ve uygulamaların devletçiliğe mal edilmesinin de etkisiyle- liberal düşünce olmuştur. Liberal düşüncenin gelişiminde yeni dünya düzenine paralel olarak gerek bürokrasi de gerek sermaye çevrelerinde gerekse düşün yaşamındaki savunucularının etkisi büyük olmuştur. Düşünce aşamasında kaydedilen ilerlemeler zamanla yerini bu düşüncelerin örgütlü bir şekilde savunulmasını ve

yaygınlaştırılmasını gerektirmiş bu nedenle de çeşitli toplum kesimleri kendi örgütlenmelerini sağlamaya çalışmışlardır.

İstanbul Tüccar Derneği İkinci Dünya Savaşı sonrasında ve Demokrat Parti İktidarının ilk yıllarında, ticaret sermayesinin sesini duyurduğu bir zemin olmuştur. İTD çıkarlarını savunduğu kesim açısından 1922’de Ahmet Hamdi Başar’ın öncülüğünde kurulan Milli Türk Ticaret Birliği ile benzerlik göstermektedir.² Her iki derneğinde kurucuları ve üye profilini milli tüccar oluşturmaktaydı. Ancak gerek İstanbul Tüccar Derneği’nin gerekse Milli Türk Ticaret Birliği’nin mücadele ettikleri kesim arasında farklılık vardır. Milli Türk Ticaret Birliği; Milli Mücadele sonrası İstanbul piyasasının Türkleştirilmesini isteyen kesim tarafından, İTD ise, Türkleşme sürecini tamamlamış bir piyasada, İkinci Dünya Savaşı sırasında en üst seviyeye ulaşmış İktisadi devletçilik politikalarından zarar görmüş ticaret kesimi tarafından kurulmuştur. İTD ve Milli Türk Tüccar Birliği arasındaki diğer önemli benzerlikler ise, her iki oluşumda da Ahmet Hamdi Başar’ın öncü rol oynaması ve bu öncü rol sonucunda da her iki oluşumun yayın organının aynı isimle (Türkiye İktisat Mecmuası) yayımlanmış olmasıdır. (Koraltürk, 2002:119,120)

İstanbul Tüccar Derneği (İTD) yönetim kurulu üyesi ve genel sekreteri Ahmet Hamdi Başar Milli Türk Ticaret Birliğinin 1926 yılında dağıtılmasını ve sonrasında İTD’nin kuruluş fikrinin nasıl doğduğunu derneğin yayın organı olan Türkiye İktisat Mecmuasının Ocak 1948’de yayımlanan ilk sayısında şöyle anlatmaktadır “...1926 ile 1946 arasında geçen yirmi senenin hikayesini, bu müddet zarfında tüccarın mesleki şuurunu temsil ve ifade edecek teşkilattan nasıl mahrum kaldığını, bu yüzden memleket ticaret ve iktisadiyatının nasıl yanlış yollara saplandığını anlatacak değilim. Ancak 1946 senesi sonlarında, bir gün eski Birliğin o zaman genç azalarından bir ikimiz, tesadüfen bir arada buluşup konuşurken, Milli Türk Ticaret Birliğiyle vaktinde ve tam sıhhatle doğmuş olan bir fikir ve hareket çocuğunun vakitsiz ölümünü hüsrarla hatırlarken, her birimizin kafasında bir şimşek parlaklığıyla şu fikir doğdu: -Türk Ticaret Birliğini yeniden yaratalım!

Bu mes’ut karar, 28 Ocak 1947 tarihinde İstanbul vilayetine beyanname vererek Dernekler Kanunu gereğince kurulan İstanbul Tüccar Derneğini doğurdu. Şimdi yirmi beş senenin gerek memleketimize, gerek ticaret hayatımıza kazandırdığı büyük şeyler vardır. Yeni çocuğumuz çok daha uygun şartlar altında ve daha çok gıda alarak gürbüz ve sıhhatli büyüyebilecektir. ...” (Başar,1948:2)

İTD’nin 1947 tarihli Ana Nizamname ve Çalışma Programına göre; (Tim,1947:1) Derneğin Merkezi İstanbul’dur. Dernek merkezi geçici olarak Galata’da eski yolcu salonu karşısında Frank Hanında 27 numaralı odadır. Derneğin Başkanı İzzet Akosman, genel sekreteri Ahmet Hamdi Başar’dır. Dernek; Kongre, Yönetim Kurulu, Uzlaştırma ve Haysiyet Divanı ve Denetleme Kurulu olmak üzere dört organdan oluşmaktadır. Gerektiğinde bu organlar haricinde kongre ve yönetim kurulunun kararı ile yeterli miktarda ihtisas ve iş encümenleri kurulabilecektir. Derneğin geliri kendi üyelerinin vereceği aidatlara dayanmaktadır.

2.Derneğin Kuruluş Nedenleri ve Amacı

İstanbul Tüccar Derneği, İstanbul Vilayetine verilen beyanname ile kurulmuştur. İTD’nin amacı Ana Nizamname’de : “İktisadi hayatımızın gelişmesi ve kuvvetlenmesi, ticaret ve teşebbüs erbabının mesleki şeref ve menfaatlarının korunması ve aralarında meslek şuurunun ve dayanışma duygusunun gelişmesi amacı ile ve İstanbul Tüccar Derneği adı ile bir dernek kurulmuştur. Dernek ticaret ve siyasetle uğraşmaz”(Tim,1947:4)şeklinde anlatılmaktadır.

²Daha fazla bilgi için bakınız. Murat Koraltürk, Türkiye’de Sermaye Birikimi Sorununa Tarihsel Perspektiften Bir Bakış ve Ahmet Hamdi Başar’dan Seçmeler, İstanbul:Sermaye Piyasası Yayınları,1997

Derneğin kuruluş nedenlerine gelince, ilk olarak Ana Nizamnamedeki amacından hareketle; ticaret odalarının tüccar ve teşebbüs erbabının çıkarlarını yeterince koruyamadığı, aralarında meslek duygusu ve dayanışma gibi duyguları geliştiremediği çıkarımının yapılması mümkündür. Ancak İTD yönetimi, kendilerini ticaret odalarına rakip veya karşı olarak kurulmuş bir oluşum değil, bilakis tamamlayıcısı olan bir oluşum olarak görmüşlerdir. Dernek Başkanı İzzet Akosman, dernek kuruluşu sonrası yaptığı açıklamada özetle; tüccar sınıfını bir araya toplamak istediklerini, özel kanunlarla kurulmuş ve çalışmakta olan ticaret odaları ve borsalara karşı olmadıklarını, tam tersi İTD'nin odalar ve borsaların danışmanı ve tamamlayıcısı konumunda olduğunu, amaçlarının üretimden tüketime kadar olan bütün tüccar topluluklarını, sanayicileri, nakliyecileri, banka ve sigortacıları bir araya toplayarak ülke ekonomisi bakımından çalışmalarını ahenkli hale getirmek olduğunu belirtmektedir. (Gürses,1986:212)

Ahmet Hamdi Başar'a göre tüccar kesiminin ilk serbest örgütlenmesi İTD'dir .Bu oluşuma ortam hazırlayan etkenler ise, ülkede yerleşmeye başlayan demokrasi ve beraberinde gelen parti ve dernek kurma serbestisi ve fikir hürriyetinin korunmasıdır. Avrupa ülkelerinde uzun bir zaman alan gelişme basamakları İTD tarafından çok kısa sürede aşılmıştır. Bu başarının nedeni ise, tamamen demokratik bir yöntem izlenmesi, bütün işlerin üyelerin görüşüne başvurularak yürütülmesi ve üyelerin memleket ve meslek davasını kendi çıkarları üstünde tutmalarıdır. (Başar,1948:7)

İTD kendisini yukarıda anlatılmaya çalışıldığı şekilde tanımlasa da kamuoyundan bazı olumsuz eleştirilerle de karşı karşıya kalmıştır. 14 Şubat 1948 tarihli Akşam gazetesinde Cevat Nizami tarafından yayımlanan bir makalede; İstanbul Ticaret Odası (İTO) ile İTD arasında bir yarış olduğu vurgulanarak, hizmet unsurunu kullanarak şöhret ve mevki sahibi olmak isteyen bazı tüccarların var olduğunu, bu tüccarların başarılı olmak için Avrupai düşüncelere sahip olması gerekirken, bunun yerine rakip insan veya kurumları kötülemek hastalığına düştüklerini ve bunu bütün toplantılarında dile getirdikleri, yıkılmasını istedikleri İstanbul Ticaret ve Sanayi Odasını hedef almalarının gelenek halini aldığı belirtilmektedir. Bu eleştiriden sonra verilen öğüt ise; İTD'nin milli karakter ve terbiyemize daha uygun bir yol seçmesi gerektiği, büyüklerine saygılı olmasını, zaten zamanla İTD'de mevcut ihtilalci ruhun sakinleşeceğini, yaratılmış zıtlığın bir işbirliğine dönüşeceğini ümit edildiği vurgulanmaktadır. A. Hamdi Başar ise bu eleştiriye cevap olacak nitelikteki yazısında, bu eleştiriye hiç cevap vermek istemediklerini ve buna gerekçe olarak da İTD'nin bir tartışmanın içine çekilmek istendiği, bu “geri muhitlerin bir hususiyeti olan” modası geçmiş taktiklere İTD'nin ve üyelerinin itibar etmeyeceği, O'na göre İTD, tüccarın hür ve serbest iradesi ile kurulmuş bir teşekkül olduğu ve İTO en ideal şekilde çalışsa bile, İTD'ne ihtiyaç vardır ve bu teşekkül her halükarda yaşatılacaktır. Sanayi Odasına ilişkin olarak da, Oda'nın yaşatılması gerektiği, ancak üyelerinin serbest ve hür iradesiyle kurulan ve yaşayan bir teşekkül halini alması gerektiğini belirtmektedir. (Başar,1948:1,2,3)

İTD yukarıda değinilen amacına ulaşmada kullanacağı çalışma yöntem ve araçları 1947 tarihli Ana nizamnamenin 4.Maddesinde sıralamaktadır. Buna göre dernek amacına ulaşmak için ; Memleketin ticaret ve sanayini ve genellikle ekonomi hayatını ilgilendiren kanunlar ve konular üzerinde incelemeler yaparak görüşlerini ilgililere bildirecek, bu işlerin takibini yapacak ve sonuçlanması için her türlü yayınla destekleyecektir. Bilimsel ve mesleki toplantılar ve kongreler düzenleyecek, ticaret odaları ve borsalar gibi mesleki kurumların siyaset dışında kalmasına çalışacaktır. Aynı amaçla çalışan derneklerle iyi ilişkiler kurar ve onlarla birlik halinde organlaşmayı sağlar, yurt içinde ticari seyahatler düzenler , üyeleri arasındaki ticari ve mesleki anlaşmazlıklarda uzlaşma yollarını arar. İktisadi ve mali haberler ve istatistikler sağlayarak bunlardan gerek üyelerinin ve gerek diğer ilgililerin faydalanmasını sağlamaya çalışır. (Tim,1947:9)

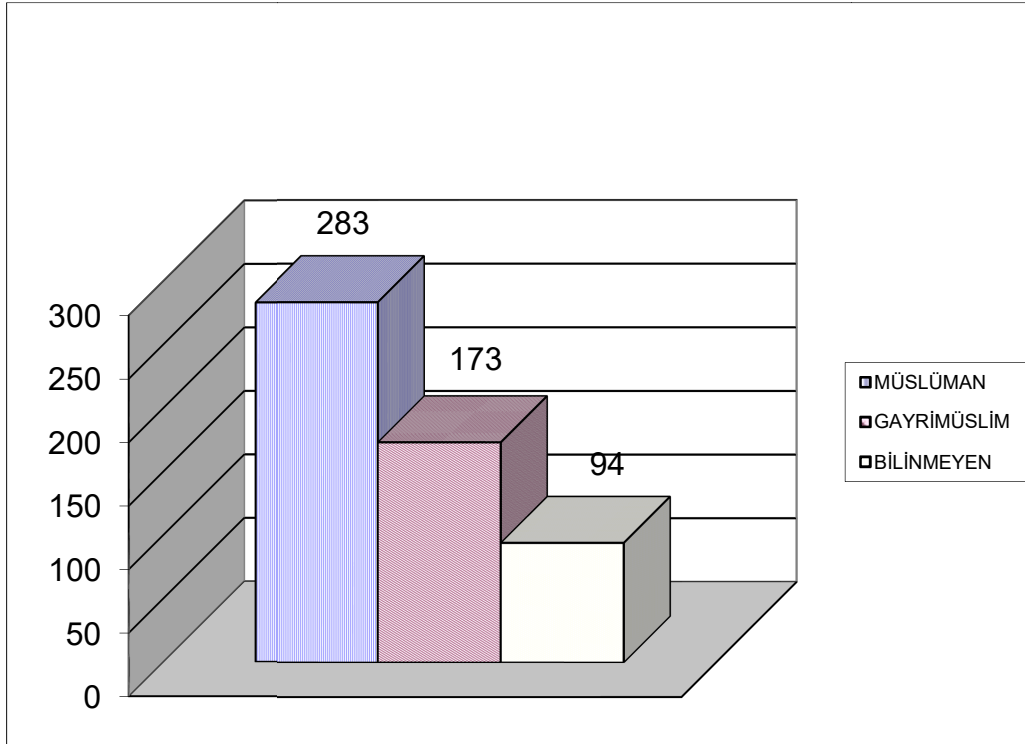
İTD'nin amacına ulaşmada yukarıda belirtilmeye çalışılan araç ve yöntemleri en

etkin şekilde kullandığı görülmektedir. İTD kuruluşundan itibaren Türk İktisadi yaşamında aktif bir rol olarak etkisini hissettirmiştir. İTD tarafından iktisat , hukuk ,nakliyat ve liman, finans ve vergi , dış ticaret gibi özellikli konularda ihtisas komisyonları kurulmuş bu komisyonların çalışmaları geniş kesimlere ulaştırılmış, 1948’de toplanmasına öncülük etmiş olduğu İktisat Kongresi ile tüccarın ve serbest meslek erbabının haklarını korumaya çalışmıştır. Derneğe İktidar çevrelerinden de önem verilmiş , yasal bir zorunluluk yokken çeşitli konularda görüş istenmiş , dernek toplantılarına üst düzey hükümet yetkilileri gönderilerek görüş alış verişi sağlanmıştır.

İTD tarafından 1947-1956 yılları arasında (EK 1’de ayrıntılı olarak görüleceği üzere) başta Dış ticaret , Vergi , Kira, Para rejimi, Odalar ve Borsalar Nasıl olmalı?, Alman Piyasalarının ticaretimize açılması davası , İtalya ile ticaret anlaşması akdi, Hususi teşebbüs konuları olmak üzere otuz aşkın rapor hazırlanıp basılmıştır. İTD tarafından kurulduğu yıl olan 1947 yılında altı ihtisas komisyonu kurulmuş, bu komisyon üyeleri toplam 62 toplantı yapmış, komisyonlarda toplam 89 kişi çalışmış, bu kişilerin 52’si dernek üyesi , 37 kişi ise uzman kişilerden veya kurumların temsilcilerinden oluşmuştur. (Tim,1948:54)

3.Üye Profili

İstanbul Tüccar Derneği’nin gerek 22 kişilik kurucuları arasında gerekse diğer üyeleri açısından Türkiye İktisat Mecmuasındaki bilgileri esas olarak yaptığımız değerlendirme de (yaklaşık 550 üye) açısından (Şekil 1 de görüleceği üzere) Müslüman Türk tüccarın çoğunluğu oluşturduğu ortaya çıkmaktadır. Bu olgu da yukarıda değindiğimiz İTD’nin üye profilini Milli Tüccarın oluşturduğu tezini doğrulamaktadır.

Şekil 1.İstanbul Tüccar Derneği Üyelerinin Dinsel Dağılımı

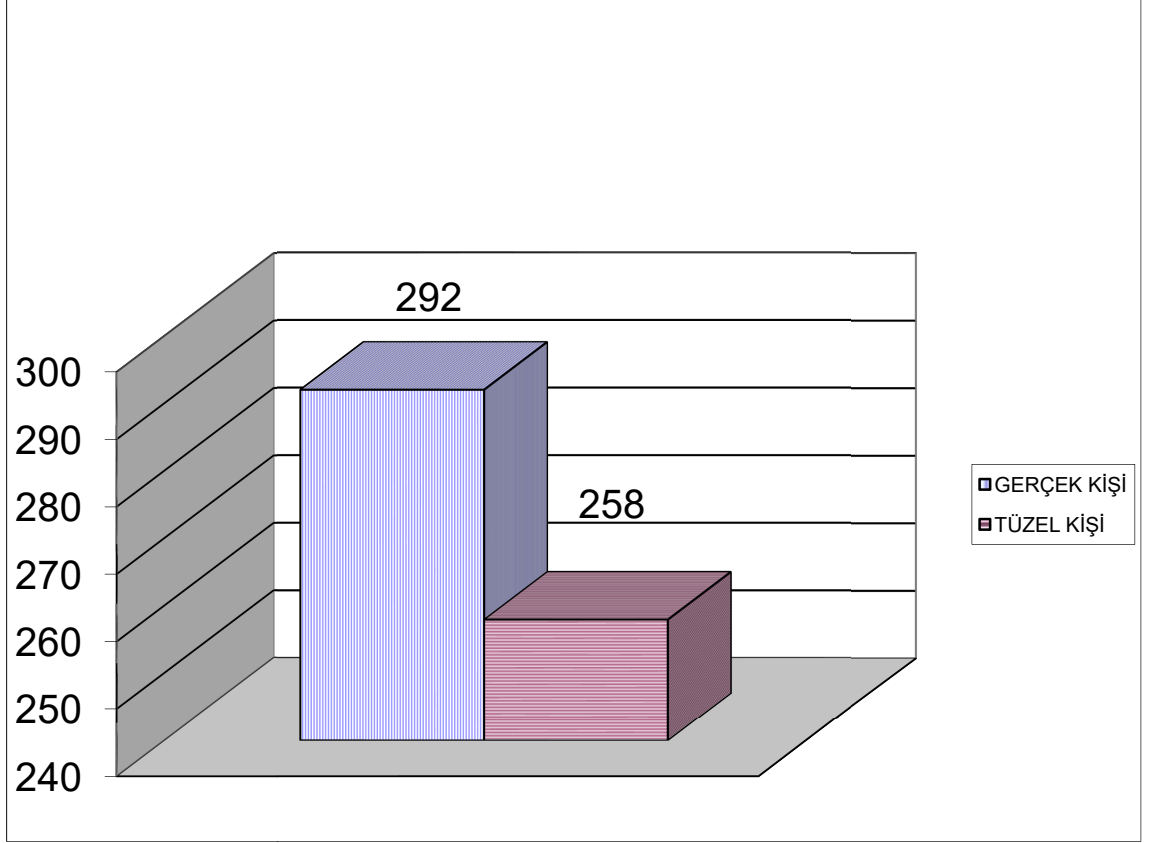
İTD 1947 tarihli Ana nizamnamesinin 6.Maddesi ile asli üyeliği Türk vatandaşlarına ayırmıştır. Bu uygulamanın değiştirilmesi, derneğin ilk yıllık kongresinde teklif edilerek kaldırılmıştır. Bu uygulamanın kuruluşta Ana Nizamnamede yer almasının nedeni ise; Yönetim Kurulu Raporunda “...ilk kuruluş senemizde bazı demagojileri önlemek

için ve ilk kongrede tadil edilmek kaydıyla kurucularca kabul olunan bu kaydın kaldırılması lazımdır ...”denilerek değişiklik teklif edilmiş, nitekim 1950 tarihli Ana Nizamnamenin 6.Maddesinde Türk vatandaşı olma şartının kaldırılmış olduğu, üyelik için Türkiye’de kanuni ikametgah sahibi olmanın yeterli olduğu görülmektedir. (Tim,1948:56)

Dernek üyelerine baktığımızda öncelikle gerek İTD’de gerekse yayın organı olan TİM’de etkin ve öncü olan isimler; Başkan İzzet Akosman, genel sekreter ve TİM’in İmtiyaz Sahibi ve Başyazarı görünen A. Hamdi Başar ,Munis Tekinalp, Bedri Nedim Göknil, Muhlis Erdener, Hilmi Naili Barlo, Nazmi Akduman gibi isimler öne çıkmaktadır. Bu isimlerden en ilgi çekici olanı ise A. H. Başar ve Munis Tekinalp’tir.

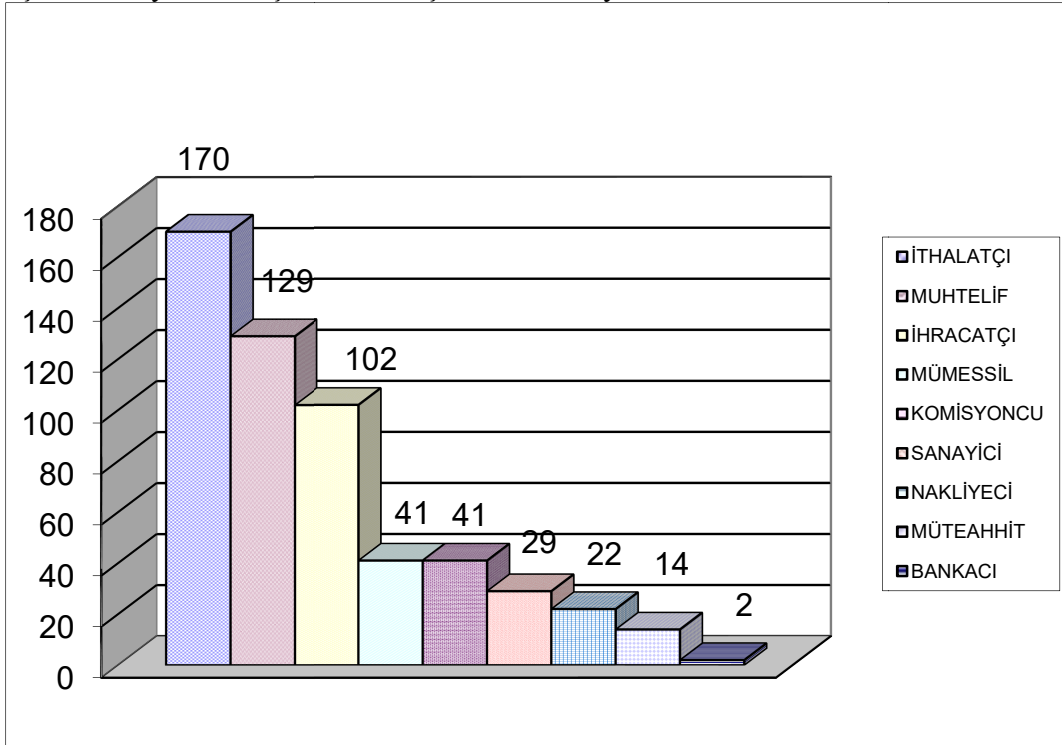
Ahmet Hamdi Başar, Türk Ocağı ve Muallimler Cemiyeti gibi örgütlerde çalışmış, mütareke yıllarında Rus kadınlarının tombala oynatmalarını engellemek için Tombala ile Mücadele derneğini kurmuş, gayrimüslimlerin etkin olduğu İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası (bundan sonra İTSO) karşısında, Müslüman Türk tüccarın sözcüsü olarak faaliyet gösteren Milli Türk Ticaret Birliği’nin kurulmasına öncü olmuştur. 1923 yılında Birliği temsilen İzmir İktisat Kongresi’ne katılmış, İTSO’nun Türkleştirilmesinde etkin rol oynamıştır. 1925’te İstanbul Liman İşleri İnhisarı Türk A.Ş.’nin kuruluşunda bulunmuştur. 1930 yılında Serbest Fıkra’ya üye olarak Atatürk’le yurt gezilerinde bulunmuştur. İTD ve TİM kuruluşunda ve 1948 İktisat Kongresi’nin toplanmasında aktif rol oynamış, 1950’de Demokrat Parti’den İstanbul Milletvekili seçilerek TBMM’ye girmiş , daha sonra DP yönetimi ile anlaşmazlığa düşerek istifa etmiştir. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra bir süre Milli Birlik Komitesine danışmanlık yapmış olan Başar 22 Haziran 1971’de İstanbul’da vefat etmiştir. Başar’ın gözlem ve düşüncelerini içeren 15 kitabı ve yüzlerce makalesi bulunmaktadır. (Koraltürk,2002:118) Munis Tekinalp (Moiz Kohen,Tekinalp) ise; Yahudi bir ailenin çocuğu olarak 1883’te Makedonya da doğmuş, İstanbul’da Hukuk öğrenimi görmüş, çeşitli gazetelerde sosyoloji ve ekonomi içerikli yazılar yazmıştır. Azınlıkların genel Türk Ulusçuluğu içinde bütünleşmesi yolundaki bilimsel içerikli görüşleriyle tanınmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyetine aktif biçimde katılmakla birlikte karar gruplarında yer alamamıştır. Kendisini Yahudilerin Türkleştirilmesine adanmış ve bu yolda çeşitli dernekler kurmuştur. M.Tekinalp’in başlıca yapıtları: Kemalizm, Türk Ruhu, Türkizm ve Panturanizm sayılabilir. M.Tekinalp 1961’de vefat etmiştir. (Alp,2001:115)

İTD üyelerini tüzel kişi veya kurum bazında incelediğimizde ortaya çıkan gerçek kişilerin çoğunlukta olduğudur. Buna göre inceleme konusu(Şekil 2) 550 üyeden 292’si gerçek kişi 258’i ise tüzel kişiden oluşmaktadır.

Şekil 2.İstanbul Tüccar Derneği Üyelerinin Gerçek /Tüzel Kişi ayrımı

İTD üyelerine meslek gruplarına dağılım açısından baktığımızda 170 kişi ile ithalatçılar birinci sırayı alırken, ikinci sırayı meslek bilgilerine ulaşamadığımız bilinmeyen grup, üçüncü sırayı ihracatçılar, iki kişi ile son sırayı ise bankacılar almaktadır.

Şekil 3. İstanbul Tüccar Derneği Üyelerinin Meslek Dağılımı

İstanbul Tüccar Derneği, ekonominin liberalleşmesi ve İkinci Dünya Savaşı sırasında uygulanan katı devletçi politikaların gevşetilmesi ve savaş sonrası ekonomide yaşanan çeşitli

sıkıntılarının giderilmesi noktasında etkili olmuş ve aynı zamanda kendi üyelerinin haklarını savunarak gerek toplumda gerekse hükümet nezdinde tüccarın etkinlik ve saygınlığını artırmıştır. Yukarıda da belirttiğimiz üzere hazırlanmış olduğu rapor, görüş ve önerilerle hükümet politikalarını etkileyerek bu politikalara ticaret sermayesi lehine yön vermeye çalışmıştır.

İstanbul Tüccar Derneği güncel sıkıntıları giderme ve temsil ettiği kesimin haklarını savunmasının yanında toplanmasına öncülük ederek etkin bir katılım sergilediği 1948 Türkiye İktisat Kongresiyle de Türkiye Ekonomisi açısından önemli bir iktisadi olayı gerçekleştirmiş olmaktadır.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı sonrası başlayıp 1950'li yılların ikinci yarısına kadar geçen dönem Türk Ekonomi tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. İkinci Dünya Savaşı ile ekonomi alanında uygulanmakta olan devletçilikten kopuş süreci başlamış olmakla beraber bu kopuş 1950'de DP iktidarı ile zirveye ulaşmıştır. Savaş öncesine kadar uygulanan devletçi ekonomi, İkinci Dünya Savaşı sonrası yerini savaş ekonomisine bırakmıştır. Savaş döneminde yaşanan, savaşın bizzat kendinden kaynaklanan olumsuzlukların yanında, alınmış olan olağanüstü önlemlerin toplumda yarattığı tepki ve olumsuzluklar önemli izler bırakmıştır.

Savaş sonrası dönemde Cumhuriyetle başlayan içe dönük kapalı ekonomik yapı değişime uğramış, batı dünyası ile yeni ilişkilerin geliştirileceği bir dönem başlamıştır. Bu dönemde serbestleşmeye yönelik bir dış ticaret rejiminin sonucu olarak dış pazarlara yönelik tarıma, madencilğe ve altyapı yatırımlarına öncelik veren bir kalkınma anlayışı benimsenmiştir.

Bu dönemde kayda değer ilk plan, sanayileşmenin, devletçi sanayileşme modeli çerçevesi içinde sürdürülmesini sağlayacak bir gelişme stratejisinin önerildiği "İvedili Sanayi Planı", ABD'nin uygulamaya koyduğu Uluslararası dış yardım programına Türkiye'nin de dahil edilmesini sağlamak amacıyla, ABD'nin inceleme ve onayına sunulmuştur. Türkiye'nin bu planla amaçladığı Devletçilik dönemindeki gibi bir sanayileşme sürecine yeniden girmektir. Ancak bu Plan ABD tarafından uygun görülmemiş bunun yerine tarıma ve alt yapı tesislerine öncelik veren bir yatırım programı önerilmiştir. Bu dönemde ekonomi alanında yaşanan diğer önemli bir gelişme ise Türk Parasının (7 Eylül 1946'da) devalüe edilmesidir. Bu devalüasyon ile Türkiye ekonomisinin kapıları batının kapitalist ekonomilerine açılmış olmaktadır. Bu dönemde Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Avrupa İktisadi İşbirliği teşkilatı gibi uluslararası ekonomik kurumlar ile ilişkiler kurulmaya başlanmıştır.

İvedili Sanayi Planından sonra hazırlanmış olan, 1947 Kalkınma Planı'nın öngördüğü gelişme anlayışı dönemin egemen ekonomi politikası olmuştur. Özel kesime öncelik vermesi, kamu kesimini, ulaştırma başta olmak üzere alt yapı faaliyetleri ile sınırlaması ve dış finansmana dayanması yönüyle bu plan, gerek CHP Hükümeti çevrelerinden gerekse muhalefette bulunan DP'den önemli destek bulmuştur.

1950'ye gelindiğinde devletçiliğin büyük ölçüde gevşetilmiş ve etkisini yitirmeye başlamış olduğu ileri sürülse de, bu sözde kalan bir durumdur. Devletçilik 1950 sonrasında da (özellikle 1953'ten sonra) etkisini sürdürmeye devam etmiştir. Çokça eleştiri konusu olan Devletçilik döneminde de özel sektör gelişimini sürdürmüş ve belli bir potansiyele ulaşmıştır. Devletçilik döneminde elde edilmiş olan bu potansiyel, 1950-1960(özellikle 1950-1954) yılları arasında özel kesime öncelik veren liberal iktisat politikaları sayesinde büyük gelişme göstermiş, özel sektör yatırımları artmış, bu artış Türkiye'nin kalkınma hızına yansımıştır. Bu dönemin (1950-1960) ilk devresinde uygulanmış olan tarıma ve dış ticarete

dayanan kalkınma modeli, 1954'te yerini yeniden sanayileşme çabalarına bırakmış ve ithal ikameci bir sanayileşme ülke gündemine gelmiştir. Görülen olumsuz gelişmeler ise; artmış olan dış borçlar nedeniyle dış açıklar büyümüş, yaşanan döviz sıkıntısı nedeniyle yeni devalüasyonlar gündeme gelmiştir. Yaşanan bu olumsuz gelişmelerden dolayı, başlangıçta devletin ekonomideki etkinliğinin azaltılması hedefiyle yola çıkılmış olmasına rağmen, ekonomide devlet desteği ve müdahalesi yeniden gündeme gelmiştir. Ortaya çıkan yeni bir olgu olarak devlet işletmeciliğinin yanında özel kesim önemli bir birikim edinmiş ve ekonomide ağırlığı olan bir güç haline gelmiştir.

İstanbul Tüccar Derneği ve yayın organı Türkiye İktisat mecmuası; resmi bir kuruluş olan İstanbul Sanayi ve Ticaret Odasına rakip olduğu konusunda eleştirilere maruz kalmış ise de, faaliyet gösterdikleri zaman diliminin de özgünlüğü sayesinde önemli bir işlevi yerine getirmişler, hükümetçe alınan kararlarda tüccar sermayesinin sesini duyurmaya çalışmışlardır. Özellikle 1950 sonrası çıkarılan Vergi Reformu, Dış ticaret alanındaki mevzuat düzenlemeleri ve liberalleşme çabalarında İstanbul Tüccar Derneği'nin ve Türkiye İktisat Mecmuası'nın katkıları inkar edilemeyecek ölçüdedir.

Kaynakça

- Alp, Tekin Türkleştirme, Günümüz Türkçesine Çev. Özer Ozankaya, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara:2001
- Başar, A. Hamdi. “Dertleşme: Bu ismi niçin seçtik?”, **Türkiye İktisat Mecmuası**, 1. cilt, Y: 1, S: 1, (Ocak/1948), s. 2
- Başar, A. Hamdi. “İdeoloji Bahisleri: Tüccarın Memleket İdaresindeki Vazife ve Mesuliyetleri”, **Türkiye İktisat Mecmuası**, 1. cilt, Y: 1, S: 1, (Ocak/1948), s. 7
- Başar, A.Hamdi. “Dertleşme: Ticaret Odası Tüccar Derneği Yarışı”, **Türkiye İktisat Mecmuası**, 1. cilt, Y: 1, S: 2, (Şubat/1948), s. 1, 2, 3
- Gürses, Didem. Dönemi ve Görüşleri ile Ahmet Hamdi Başar, AÜSBF Siyaset Bilimi Doktora Tezi, İstanbul,1986
- İTD**. İstanbul Tüccar Derneği Tarafından Yayınlanan raporlar, **Türkiye İktisat Mecmuası** 1-8 cilt, S: 1-9, S: 1-90, (Ocak/1948-1956)
- İTD**, “İstanbul Tüccar Derneği’nin 1947 tarihli Ana Nizamname”, 1947
- Koraltürk, Murat. “Ahmet Hamdi Başar, Türkiye İktisat Mecmuası (1948-1956) ve Dizini” , **Müteferrika Kış** 2002, S: 22, s. 119-120
- Koraltürk, Murat .Türkiye’de Sermaye Birikimi Sorununa Tarihsel Perspektiften Bir Bakış ve Ahmet Hamdi Başar’dan Seçmeler,İstanbul:Sermaye Piyasası Yayınları,1997
- TİM**, “İstanbul Tüccar Derneği Yönetim Kurulu Raporu”, 1. cilt, S: 1, S: 1, (Ocak/1948), s. 54

EK 1

İSTANBUL TÜCCAR DERNEĞİNCE HAZIRLANAN VE TÜRKİYE İKTİSAT MECMUASINDA YAYINLANAN RAPORLAR :

"1948 Türkiye İktisat Kongresi Devletçilik Komisyonu Raporu", 33, (Nisan 1951), 31-33.

"Belçika ile Yapılan Ticaret Anlaşması Hakkında İstanbul Tüccar Derneği'nin Raporu" 38, (Ağustos 1951), 49-50.

"Dış Ticaret Kongresi: Dış Ticaret Komisyonu Raporu", 16, (Mayıs 1949), 13-16.

"Dış Ticaret Kongresi: Hayat Pahahlığı Komisyonunun Raporu", 16, (Mayıs 1949), 17-18.

"Dış Ticaret Rejimimiz Hakkında Rapor", 53, (Aralık 1952), 39-40.

"Dış Ticaret: İtalya ile Ticaret Anlaşması Akti Hakkında İstanbul Tüccar Derneği Genel Sekreterliğince Hazırlanan Rapor", 7, (Ağustos 1948), 38-43.

"Dış Ticaretin Organlaşması: İstanbul Tüccar Derneği Dış Ticaret ve Organlaşma Komisyonlarının Müşterek Raporu", 23, (Ocak 1950), 18-22.

"Ekonomi Genel Meclisi: İstanbul Tüccar Derneği 9 uncu Aylık Toplantısına Sunulan Rapor", 4, (Mayıs 1948), 40-47.

"Endüstrideki Beşeri Münasebetler Komitesinin Raporu" Tercüme: İnal Ataç , 79, (Şubat 1955), 1825-1833.

"Gelir Vergisi Tadil Tasarısı Hakkında İstanbul Tüccar Derneğinin Raporu", 79, (Şubat 1955), 1817-1819.

"İktisat Kongresine Verilen Raporlardan: Tütüncülüğümüzün Başlıca Davaları", 14, (Mart 1949), 12-14.

"İngiliz Lirası Durumu Hakkında İstanbul Tüccar Derneği Dış Ticaret Komisyonu'nun İkinci Raporu", 3, (Nisan 1948), 18-26.

"İngiliz Lirası Durumu ve Para Rejimimiz Hakkında İstanbul Tüccar Derneği Dış Ticaret Komisyonu Raporu", 2, (Şubat 1948), 36-42.

"İstanbul Sayımı Hakkında: İstanbul Tüccar Derneği tarafından İstatistik Umum Müdürlüğüne Sunulan Rapor", 31, (Şubat 1951), 47-52.

"İstanbul Tüccar Derneği Dış Ticaret Komisyonu Raporu: Dış ticaretimiz Nasıl Düzenlenebilir ?", 5, (Haziran 1948), 40-48.

"İstanbul Tüccar Derneği Dış Ticareti Organlaştırma Komisyonu Raporu, Dış Ticaretimizi Nasıl Organlaştırabiliriz ?", 10, (Kasım 1948), 52-54.

"Kar Haddinin Tahdidi Hakkında İstanbul Tüccar Derneği Tarafından Hazırlanan Rapor", 38, (Ağustos 1951), 53-55.

"Kâr Hadlerinin Tahdidi Hakkında İstanbul Tüccar Derneği Tarafından Hazırlanan İkinci Rapor", 42, (Ocak 1952), 51-52.

"Kongrece Kabul Edilen 1948 Türkiye İktisat Kongresi Devletçilik Komisyonu Raporu", 11, (Aralık 1948), 7-8.

"Kongrece Kabul Edilen 1948 Türkiye İktisat Kongresi Dış Ticaret Komisyonu Raporu", 11, (Aralık 1948), 9-13.

"Kongrece Kabul Edilen 1948 Türkiye İktisat Kongresi Vergi Komisyonu Raporu", 11, (Aralık 1948), 13-16."

"Milli Korunma Kanunu Tadil Tasarısı Hakkında İstanbul Tüccar Derneği'nin Görüşlerini Bildirir Rapor", 90, (Nisan 1956), 2417-2420.

"Sanayi Kanunu Tasarısı Hakkında Rapor", 56, (Mart 1953), 167-176.

"Sanayi Mıntıkları Hakkında İstanbul Ticaret ve Sanayi Odaları Tarafından Hazırlanıp Belediyeye Verilen Rapor", 88, (Şubat 1956), 2347-2350.

"Sanayi Sayımı: İstanbul Tüccar Derneği Sanayi Komisyonu Raporu", 30, (Ocak 1951), 13-17.

"Sanayii Teşvik İdaresi: İstanbul Tüccar Derneği Sanayi Komisyonu Raporu", 30, (Ocak 1951), 19-24.

"Sanayii Teşvik İdaresi: İstanbul Tüccar Derneği Sanayi Komisyonu Raporu", 30, (Ocak 1951), 19-24.³

EK 2

İSTANBUL TÜCCAR DERNEĞİ ÜYE LİSTESİ⁴

	<i>ADI</i>	<i>SOYADI</i>	<i>M</i>	<i>GM</i>	<i>MESLEK GRUBU</i>	<i>GK</i>	<i>TK</i>
1	A.B.Ltd.				İthalat		1
2	A.Cemal	Çapraşık	1		İhracat	1	
3	A.Fuat	Belgin	1		Mümessil	1	
4	A.Vasif	Kibarar	1		İhracat	1	
5	Abdi Vehbi	Dural	1		İthalat	1	
6	Abdullah	Azbazder	1		İthalat	1	
7	Abdurrahman	Ağaoğlu	1		Muhtelif	1	
8	Abdurrahman Hüseyin	Şakar	1		İthalat	1	
9	Abdüllatif	Debas	1		İhracat	1	
10	Abdülvahit	Sağlam	1		Muhtelif	1	
11	Adil Gabay ve Albert Koenka			1	Sanayici		1
12	Adil-Albert	Gabay-Koenka	1		İthalat	1	
13	Adnan	Akıska	1		İthalat	1	
14	Adnan	Delan	1		İthalat	1	
15	Adnan Benjenk, Y. Bezaz O. Kom. Ş			1	Muhtelif		1
16	Adriatica S.A.N. İst.G.Acentalığı			1	Mümessil		1
17	Afebe Ticaret T.A.O.			1	İthalat		1
18	Ahmet	Akosman	1		Muhtelif	1	
19	Ahmet	Diliboz	1		İhracat	1	
20	Ahmet	İşbilen	1		İhracat	1	
21	Ahmet	Mecgel	1		Komisyoncu	1	
22	Ahmet	Tezemir	1		İhracat	1	
23	Ahmet	Ünal	1		İthalat	1	
24	Ahmet	Kapancı	1		Muhtelif	1	
25	Ahmet	Tezemir	1		Muhtelif	1	
26	Ahmet Cemal ve ort.	Buldanlıoğlu	1		İthalat		1
27	Ahmet Hamdi	Savaşkan	1		Muhtelif	1	
28	Ahmet İ.	Başaran	1		İhracat	1	
29	Ahmet Remzi ve Şeriki		1		İthalat		1
30	Ahmet Selim	Arık	1		Muhtelif	1	

³TİM, 1-8 cilt, S:1-9,S:1-90 ,(Ocak/1948-1956)

⁴ Bu liste Türkiye İktisat Mecmuasının bütün sayıları taranmak suretiyle , dergide yer alan bilgilerden yaklaşık olarak çıkarılmış olup kesin bir sayı ve hüküm (üyelerin Müslüman ,gayrimüslim, gerçek veya tüzel kişi olmaları açısından) içermemekte, bazı sütunlar güvenilir bilgi edinilemediğinden boş bırakılmıştır.

31	Ahmet Veli	Menger	1		İthalat	1	
32	Ahmet Yapıcı Ltd.Şti.		1		Muhtelif		1
33	Ahmet Ziya ve Ort.	Haznedar	1		İthalat		1
34	Akbank T.A.O.		1		Banka		1
35	Akdeniz Tic. T.A.Ş.				İthalat		1
36	Aker Tic.ve San.T.A.Ş.				İthalat		1
37	Akner Türk Ltd.Ort.		1		İthalat		1
38	Aksel Ticaret				Komisyoncu		1
39	Albakoİth.İhr. T.A.Ş.				Mümessil		1
40	Albayrak	Şevket Nezh	1		Muhtelif	1	
41	AldıkaçtıVap.Koll.Ş.				Nakliye		1
42	Aleko ve Mahdumları	Dulo		1	İhracat	1	
43	Alfred	Levi		1	İthalat	1	
44	AlfredPaluka ve Şerikleri	Paluka ve Şerikleri		1	Komisyoncu		1
45	Ali	Yegani	1		İthalat	1	
46	Ali	Rumani	1		Mümessil	1	
47	Ali	Ongan	1		İhracat	1	
48	Ali	Ongan	1		Komisyoncu	1	
49	Ali	Dülger	1		Muhtelif	1	
50	Ali Ferit	Tarhan	1		İthalat	1	
51	Ali Kadri	Adakale	1		İhracat	1	
52	Ali Kemal	Kavrakoğlu	1		İhracat	1	
53	Ali Muhiddin	Hacı Bekir	1		Muhtelif	1	
54	Ali Naki	Erenyol	1		İthalat	1	
55	Ali Nuri ve Şeriki		1		Mümessil	1	
56	Ali Vafi	Mahdumu Hasan Vafi	1		Komisyoncu		1
57	Altay Ticaret A.Ş.				Müteahhit		1
58	Altın Mekik Ltd.Şti.				Sanayici		1
59	Amaç Ticaret A.Ş.				İhracat		1
60	Anadolu Kontuarı İhr.İth.T.A.Ş.				İthalat		1
61	Andrea	Taşman		1	Muhtelif	1	
62	Antalya Umumi Nakliyat T.A.Ş.				Nakliye		1
63	Antaş Havacılık ve Turizm T.A.O.				Nakliye		1
64	Anthony Bernard Tubini ve Ort.			1	İhracat		1
65	Apostol	Kerestecioğlu		1	Muhtelif	1	
66	Aral İnşaat Ltd.Şti.				Muhtelif		1
67	Aras Ticaret T.A.Ş.				İthalat		1
68	Arif	Aydın	1		İhracat	1	
69	Asaf	Umar	1		İhracat	1	
70	Aslan Eski Hisar Çimento Fab.				Sanayici		1
71	Astaş Alım Satım T.A.Ş.			1	Muhtelif		1
72	Atalar Miessesatı T.A.Ş.				Muhtelif		1
73	Ateş Ticaret Evi Koll.Şti.			1	Muhtelif		1
74	Atlantik Ticaret M.T.A.Ş.			1	İthalat		1
75	Austro Türk Tütün A.O.				İhracat		1

76	Avni Nuri	Meserretçioğlu	1		İthalat	1	
77	AvramÇukuroğlu-D.Göçoğlu Ltd.			1	Muhtelif		1
78	Aziz İsvan ve Ortağı Ltd.Şti.		1		İthalat		1
79	Balkan İm-En eksport S.				Mümessil		1
80	Balta Limanı Gli.veNiş.Fab.Ltd.				Sanayici		1
81	Barış Ticaret T.A.Ş.				İhracat		1
82	Basri	Tok	1		Muhtelif	1	
83	Başaran Kardeşler Ltd.Şti.				İhracat		1
84	Başarı Tic.ve San.T.A.Ş.				İhracat		1
85	Bedri	Bekiroğlu	1		İhracat	1	
86	Bedri	Tuncer	1		İthalat	1	
87	Bedri Göknil Ltd.		1		Komisyoncu		1
88	Behçet Hıfzı Örnekal ve Şeriki		1		İthalat		1
89	Bektaş Ercan ve Şeriki		1		Mümessil		1
90	Besler Bis.Çik.Şeker.Fab.Ltd.Şti.		1		Muhtelif		1
91	Beşir Talat	Özdemiroğlu	1		İthalat	1	
92	Beyaz Tilki Kürkçülük			1	Muhtelif		1
93	Birlik Film İskender Necef				İthalat		1
94	Birtaş T.A.Ş.				İthalat		1
95	British European Airways			1	Nakliye		1
96	Buldanlılar Pazarı		1		Sanayici		1
97	Buntaş Bursa Um.Nak.T.A.Ş.				Nakliye		1
98	BurghardGantenbein ve Ş.			1	İthalat		1
99	Burhan	Aşan	1		Muhtelif	1	
100	Burhanettin	Semi	1		İhracat	1	
101	Burla Biraderler ve Ş.				İthalat		1
102	Bülent	Pekarun	1		Mümessil	1	
103	Cam Ticaret Türk Ltd.Şti.				İthalat		1
104	Cavit	Kartın	1		Komisyoncu	1	
105	Cavit ve Feyyaz Çetin		1		Muhtelif		1
106	Celal	Umur	1		İhracat	1	
107	Celal Kermen Ve ort.		1		Komisyoncu		1
108	Cemal	Kuyaş	1		Muhtelif	1	
109	Cemal Azmi	Soydaner	1		Muhtelif	1	
110	Cemil	Diyarbakirli	1		İhracat	1	
111	Cevat	Boyer	1		Muhtelif	1	
112	Cihan Ltd.Şti.				İthalat		1
113	Çelik Boya T.A.Ş.				İthalat		1
114	Çiftçiler Tic. A.Ş.				İhracat		1
115	Çukurova İth.İhr.T.A.O.				İthalat		1
116	D.	Akgönül	1		İthalat	1	
117	D.Kamu ve AdnanKalabayKoll.Şti.				İthalat		1
118	D.Somek ve Mahdumu			1	İthalat		1
119	Delta Ltd.Şti.				İthalat		1
120	Deman Aziz Fikriğ ve Ort.Koll.Şt.				İthalat		1
121	Demir ve Malzeme Tic. T.A.Ş.				İthalat		1

122	DemirbalıkOnnik	Balıkçıyan		1	İthalat	1	
	Denet						1
123	Ltd.DenizEnd.veTic.Ltd.Şt.				Muhtelif		
124	Dericilik Ltd.Şti.				İthalat		1
125	Diler Tıbbi Müstahzarlar Lab.				Muhtelif		1
126	Dıtkaş Dış Tic.Kontuarı T.A.O.				Komisyonusu		1
127	Doğu Tic. T.A.Ş.				İthalat		1
128	Doktoroęlu Seyahat Bũrosu				Nakliye		1
129	Doykos Kũrk Tic.Evi			1	Muhtelif		1
130	Dursun ve Eřref	Akbay	1		Muhtelif	1	
131	DũmekTic.T.A.O.				İthalat		1
132	Edvard La Fonten Mahdumları			1	Muhtelif	1	
133	Evdin	Kamhi		1	İhracat	1	
134	Eftis	Yorgi		1	Muhtelif	1	
135	Einar	Christgau		1	Nakliye	1	
136	Ekiř,E.GaziKõsemihal ve Ő.Koll.		1		İthalat		1
137	Ekmel	Vafi		1	Muhtelif	1	
138	Emil	Elagõz		1	Sanayici	1	
139	Emil	Elagõz		1	Sanayici	1	
140	Emilio	Darr		1	Komisyonusu	1	
141	Emin	Aktar	1		İthalat	1	
142	Enis	Cevahiroęlu		1	Muhtelif	1	
	Erel İhr.İth.Şti.EdipOssa-			1	İthalat		1
143	L.Doruk						
144	Erol BekerLtd.Şti.		1		İhracat		1
145	Ertuğrul	Bayraktaroęlu	1		Komisyonusu	1	
146	Esat	Kerimol	1		Sanayici	1	
147	Fahri	Umur	1		Komisyonusu	1	
148	Faysal Haydar	Targan	1		İthalat	1	
149	Fazıl Kunkut ve Oğulları		1		Komisyonusu		1
150	Fehmi Kaya	Aksoy	1		İthalat	1	
151	Ferdinand	Karlman		1	Muhtelif	1	
152	Fescizade Biraderler		1		İhracat		1
	Fethiye Şirketi Madeniyesi						1
153	T.A.Ş.				İhracat		
154	Fidũsyer Tũrk Ltd.Ort.			1	Muhtelif		1
155	Fikret	Erenyol	1		Sanayici	1	
156	Finans ve Endũstri Geliř.T.A.O.				İthalat		1
157	Fındık Tarım Satış Koop.Birliği		1		İhracat		1
158	Fuat	Baban	1		Muhtelif	1	
159	Fuat	Barbur	1		İthalat	1	
160	G.	Zambak	1		İthalat	1	
161	G.&A.Baker Ltd.			1	Nakliye		1
162	Galip	Alevok		1	Mũmessil	1	
163	GauthierVidal ve Ortakları			1	Mũmessil		1
164	Gazaros	Niřanyan		1	İthalat	1	
165	Genel İhr. T.A.Ş.			1	İhracat	1	
166	Genel Sanayi Tec.T.A.O.				İthalat		1
167	Genel Tecim T.A.Ş.				İthalat		1

168	Giras	Giorgio		1	Muhtelif	1	
169	Griffin Tic.Koll.Şti.			1	İthalat		1
170	Güzel İzmir Ltd.Umumi Nak.Tic.Şt.		1		Nakliye		1
171	H.Mikaelyan Türk Forma Ec.dep.			1	İthalat		1
172	H.Sculdt Ltd.Şti.			1	Nakliye		1
173	Habib Edip	Törehan	1		İhracat	1	
174	Haki	Erol		1	Komisyoncu	1	
175	Hakkı	Demir	1		İthalat	1	
176	Hakkı	Manço		1	Komisyoncu	1	
177	Hakkı Aknıl,F.Güler,V.İşlemeciyan			1	Muhtelif		1
178	Hakkı Tarık	Us	1		Muhtelif	1	
179	Halid Salih Teker ve Şeriki Kom.Şti.		1		Komisyoncu		1
180	Halil ve Mahmut Güleç Kardeşler		1		Komisyoncu		1
181	Halil Naci	Mihçioğlu	1		İthalat	1	
182	Halit	Arıoğlu	1		Muhtelif	1	
183	Halit Vehbi	Yalter		1	Müessil	1	
184	Haluk Eratak ve Ortakları			1	Komisyoncu		1
185	Hamdi	Öziç	1		İthalat	1	
186	Hamdi Helvacıoğlu-Zekeriya Tüzmen		1		Muhtelif		1
187	Hami	Başman	1		Müessil	1	
188	Hamit	Ataç	1		Müteahhit	1	
189	Haraççı Kardeşler Ltd.Şti.			1	İthalat		1
190	Hasan	Derman	1		İthalat	1	
191	Hasan Erkan ve oğlu Koll.Şti.		1		Komisyoncu		1
192	Hasan İsmail Umur Kardeşler		1		Komisyoncu		1
193	Hasan Öziş ve Ş.Öziş Ecza Depo.		1		İthalat		1
194	Hasan Tahsin	Aker	1		İthalat	1	
195	Hasan Tezol ve ort.koll.Şti.		1		Müteahhit		1
196	Haşim	Gürel	1		Muhtelif	1	
197	Hayri	Gönen	1		Muhtelif	1	
198	Hayri	İpar	1		İthalat	1	
199	Hayri Araboğlu ve Ş.Şti.		1		Nakliye		1
200	Hikmet Tuzcu ve Ortağı		1		İthalat		1
201	Hilmi	Sarvan	1		Muhtelif	1	
202	Hilmi	Bayındırlı	1		Muhtelif	1	
203	Hilmi Naili	Barlo		1	İthalat	1	
204	Hilmi ve İsmail	İşeri	1		Komisyoncu	1	
205	Hitel Koll.Şti.			1	İthalat		1
206	Hochstrasser Türk Ltd.Şti.			1	İhracat		1
207	Hugo	Charwat		1	Muhtelif	1	
208	Hüsamettin	Yakal	1		Sanayici	1	
209	Hüsamettin	Yalılı	1		İhracat	1	
210	Hüseyin	Binbirçeşit	1		İthalat	1	
211	Hüseyin	Kavalalı	1		İhracat	1	

212	Hüseyin Avni	Kamiloğlu	1		Nakliye	1	
213	Hüseyin İzzet Akosman Ve Oğulları		1		Muhtelif		1
214	Hüsnü	Yaman	1		Muhtelif	1	
215	Hüsnü	Aydın	1		Sanayici	1	
216	İ.Kiremitçioğlu ve Arif Karabarut		1		Komisyoncu		1
217	İ.T.İ.T.İ. İncir T.A.Ş.				İhracat		1
218	İbrahim	Kalkavan	1		Nakliye	1	
219	İbrahim	Tarhan	1		İhracat	1	
220	İbrahim	Taşçioğlu	1		Muhtelif	1	
221	İbrahim Abdi	Barut	1		Muhtelif	1	
222	İbrahim B.Çopur ve M.KüçükKolŞt.		1		İhracat		1
223	İbrahim Ethem	Mihrobi	1		İthalat	1	
224	İbrahim Paşa Oğulları		1		İhracat		1
225	İbrahim ve Süleyman Çehrelı		1		İhracat		1
226	İhsan	Umar	1		Muhtelif	1	
227	İhsan	Gökçay	1		İthalat	1	
228	İktisadi ve Sınai Tes.İşl.San.A.Ş.		1		Sanayici		1
229	İlancılık Kemal Salih,HofferS.kol.ş.			1	Muhtelif		1
230	İlgi Ticaret T.A.Ş.				Muhtelif		1
231	İlhami Nafız	Pamir		1	İthalat	1	
232	İlyas ve Hamdi GamgamKar.Ko.Ş.			1	İthalat		1
233	İncir T.A.Ş.				İhracat		1
234	İpekiş T.A.Ş.				Muhtelif		1
235	İsak	Altabev		1	Muhtelif	1	
236	İskender	Dramalı	1		İhracat	1	
237	İsmail	Akman	1		Mümessil	1	
238	İsmail	Baykut	1		Muhtelif	1	
239	İsmail	Çakır	1		Muhtelif	1	
240	İsmail Hakkı	Kozacıoğlu	1		İthalat	1	
241	İsmet	Akkoyunlu	1		Komisyoncu	1	
242	İşmenLtd.Şti.				İthalat		1
243	İtiti A.Ş.				Muhtelif		1
244	İzmir Manifatura T.A.Ş.				Muhtelif		1
245	İzzet	Akosman	1		İthalat	1	
246	İzzet	Narman		1	Sanayici	1	
247	İzzet Feray ve Ort.Kol.Şti.			1	Mümessil		1
248	İzzetin Feray ve Ortakları Kol.Şti.				Mümessil		1
249	J.Ananiadi Mahdumları			1	İthalat		1
250	J.Ojalvo ve ViktorMeşulam			1	İthalat		1
251	J.Piliuris Mir ve Cottereau			1	İthalat		1
252	Jack	Rottenberg		1	İthalat	1	
253	JackDekalo ve Ort.es.Kom.Şti.			1	İthalat		1
254	Jack V.	Kamhi		1	Muhtelif	1	
255	Jean	Varsamis		1	Muhtelif	1	

256	Jirayir	Eksiyan		1	Muhtelif	1	
257	Jorj	Kollaro		1	Muhtelif	1	
258	Josef	Riçi		1	Muhtelif	1	
259	K.	Malhas		1	İthalat	1	
260	K.N.Tripo Deri Fabrikası			1	Muhtelif		1
261	Kağıt ve Basım İşleri T.A.Ş.				Muhtelif		1
262	Kamil Nayman ve Ort.Koll.Şti.		1		Muhtelif		1
263	Kamran	Olçayto		1	Muhtelif	1	
264	Karaman Ltd.Şti.				Muhtelif		1
265	Karamürsel Mensucat ve Tic. A.Ş.		1		İthalat		1
266	Kazım	Melek	1		İthalat	1	
267	Kazım	Taşkent	1		Muhtelif	1	
268	Kazım	Yurdakul	1		Muhtelif	1	
269	Kazım	Türegün	1		İhracat	1	
270	Kazım Nihat Bıyıklı ve Ort.		1		İthalat		1
271	Kemal	Dönertaş	1		İhracat	1	
272	Kemal	Bingöl	1		İthalat	1	
273	Kemalettin	Alemdar	1		İhracat	1	
274	Kendir ve Keten San.T.A.Ş.				Sanayici		1
275	Kerim	Milar		1	Mümessil	1	
276	Kerope	Karalı		1	Muhtelif	1	
277	Kesebir Nebati Yağ Fab.				Sanayici		1
278	Kimon	Palamides		1	İhracat	1	
279	Kimya ve Ecza Maddeleri T.Ltd.Ş.		1		Muhtelif		1
280	Kirkor	Jamgoçyan		1	İthalat	1	
281	Klişecilik ve Mat.T.A.Ş.				İthalat		1
282	Koç Ticaret T.A.Ş.		1		Mümessil		1
283	Komili Oğulları N.Komili ve Ort.Ko.		1		Komisyoncu		1
284	Komisyon Kontuarı İ.Ovadya ve Şer			1	Komisyoncu		1
285	Konfor,MihçioğluveKoyutürk Ltd.			1	Muhtelif		1
286	Kontio to Türk Ltd.Şti.			1	Mümessil		1
287	KostantinDoykos ve Ort.			1	Mümessil		1
288	KostiOreopulos,FotiFotidis			1	Muhtelif		1
289	Kovan T.A.Ş.				İthalat		1
290	KurişTic.T.A.Ş.				İthalat		1
291	Kurtuluş Ltd.Şti.				Nakliye		1
292	Kurukahveci Mehmet Efendi Mah.		1		Komisyoncu		1
293	LaurentReboui,GabrielC.Koll.Şti.			1	Nakliye		1
294	Lebib Mısırlı Ltd.Ort.		1		Sanayici		1
295	Leon	Faraci		1	Komisyoncu	1	
296	Leon M.	Narhyan		1	Sanayici	1	
297	Lion Mağazası RudolfHeilpern ve ş			1	İthalat		1

298	Litar Ticaret T.A.Ş.			1	Komisyoncu		1
299	LitmanMarkuzon ve ort.Kom.Şt.			1	İthalat		1
300	Lütfi	Bükülmez		1	Mümessil	1	
301	Lütfü	Banat		1	Muhtelif	1	
302	M.ali	Coşansu		1	Muhtelif	1	
303	M.Beşir ve M.Şefik Hariri			1	Mümessil		1
304	M.Narlıyan ,A.Lütüfyan			1	Muhtelif		1
305	M.Salih	Kesebir		1	Komisyoncu	1	
306	M.Zekai	Ülker		1	İhracat	1	
307	M.Zeki	Ulupınar		1	İhracat	1	
308	Maadin Arama ve İşl.T.Ltd.Şti.			1	İhracat		1
309	Mahir	Kefelioğlu		1	Muhtelif	1	
310	Mahmut	Kantarcıoğlu		1	İhracat	1	
311	Mahmut	Üçer		1	Muhtelif	1	
312	Maka Tic.Şti.MahmutK.oğlu ve ort.			1	İhracat		1
313	Mamas A.Ş.			1	İthalat		1
314	ManolTh.StrongiloTic.Evi			1	İthalat		1
315	Manuel	Sadi		1	Komisyoncu	1	
316	Maraelos	Maramenidis		1	Muhtelif	1	
317	Matnak,Azmibellisan,Ş.Ateş Nak.			1	Nakliye		1
318	Mecdettin	Şerbetçi		1	Muhtelif	1	
319	Mehmet	Dölen		1	İhracat	1	
320	Mehmet	İpekçi		1	İthalat	1	
321	Mehmet	Kavala		1	Mümessil	1	
322	Mehmet	Kermen		1	Mümessil	1	
323	Mehmet	Cedit		1	İhracat	1	
324	Mehmet Abdi	Ayral		1	İthalat	1	
325	Mehmet Ali	Çakım		1	Muhtelif	1	
326	Mehmet Hilmi	Altay		1	İhracat	1	
327	Mehmet Raif	Oğan		1	Mümessil	1	
328	Mehmet Sabit	Tütнар		1	Muhtelif	1	
329	Mensucat ve Tic.T.A.Ş.				Sanayici		1
330	Mensucat ve Tic.T.A.Ş.				İthalat		1
331	Mermeriş Manifatura				Muhtelif	1	
332	Mihal	Nikolaidis		1	Muhtelif	1	
333	Mirkelam Oğulları,LatifSözmen			1	İhracat		1
334	Moris	Taranto		1	İhracat	1	
335	MornaTic.KontuarıLtd.O.			1	İthalat		1
336	MotörLtd.Şt.			1	İthalat		1
337	Muammer	Akarsu		1	Muhtelif	1	
338	Muammer	Kağıtçılar		1	Mümessil	1	
339	Muharrem	Tansel		1	Müteahhit	1	
340	Muharrem Hilmi Remo			1	İthalat	1	
341	Muhlis	Emek		1	İthalat	1	
342	Muhtar	Domoko		1	Mümessil	1	
343	Murat	Hun		1	İthalat	1	
344	Mustafa Faik	Velioglu		1	İthalat	1	

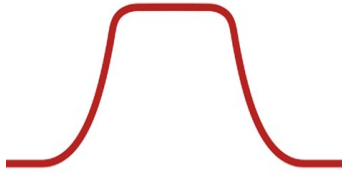
345	Mustafa Gömeç ve Ort.		1		Muhtelif		1
346	Mustafa M.	Saraç	1		Muhtelif	1	
347	Mustafa Safiyettin	Tiper	1		İhracat	1	
348	Mustafa Tahsin	Cerrahoğlu	1		Muhtelif	1	
349	Mustafa Tinal Ticaret Evi		1		Komisyoncu		1
350	Mutlu İth.İhr. T.A.Ş.				İhracat		1
351	Muzaffer	Selvili	1		Muhtelif	1	
352	Muzaffer Halim	Neyzi		1	Mümessil	1	
353	Naci	Aday Dr.	1		Komisyoncu	1	
354	Nadir	Uras	1		Muhtelif	1	
355	Nas Şirketi		1		Sanayici		1
356	Nat Ticaret A.Ş.			1	Mümessil		1
357	Natan s.	Eskanazi		1	İthalat	1	
358	Nazım	Sadıkoğlu	1		Mümessil	1	
359	Nazım Darman ve Ort.Kom.Şti.		1		İthalat		1
360	Nazım Zeki	Ekemen	1		İhracat	1	
361	Nazmi	Duhani		1	Muhtelif	1	
362	Necdet	Aktay	1		İthalat	1	
363	Necdet	Yahya	1		İthalat	1	
364	Necip	Erses	1		İthalat	1	
365	Necip Erses, Ses Film Stüdyosu		1		Muhtelif		1
366	Necip Erses,Ses Film		1		İhracat		1
367	Necmettin	Gürdemirel	1		İhracat	1	
368	Necmi Rıza	Ahıskan	1		Muhtelif	1	
369	Nejat Ferit Eczacıbaşı Kimya Fab.			1	Sanayici		1
370	Nesim Toledo ve Oğlu Kol.Şti.			1	İhracat		1
371	Nezih İbrahim	Ulağay	1		Muhtelif	1	
372	Nezir	Katıman		1	İhracat	1	
373	Nihat	Demir	1		İhracat	1	
374	Nihat Sözman Tecim Evi		1		İthalat	1	
375	Nimet	Arpacı	1		Muhtelif	1	
376	Niyazi	Mutaf		1	İthalat	1	
377	Niyazi	Uğun	1		İthalat	1	
378	Nizamettin Turgay Ltd.Ort.		1		Müteahhit		1
379	Nuri	Orak	1		Muhtelif	1	
380	Nuri	Dağdelen	1		Müteahhit	1	
381	Nurullah Narin Mensucat Fab.		1		İthalat		1
382	Nurullah S.	Diraz		1	İthalat	1	
383	Nurullah Sami	Draz	1		Komisyoncu	1	
384	Omniom Şark Sınai A.Ş.			1	Sanayici		1
385	Orak Ticaret ve San.Evi				Sanayici		1
386	Orhan Malik	Yolaç	1		İthalat	1	
387	Orient Komers Türk Ltd.Şti.			1	Muhtelif		1
388	Ortaşark Ticaret T.A.Ş.		1		İthalat		1
389	Osman	Boysan	1		Muhtelif	1	
390	Osman	Kermen	1		İhracat	1	
391	Osman	Kibar	1		İthalat	1	
392	Osman	Şakar	1		Mümessil	1	

393	Osman	Taşçıoğlu	1		Mümessil	1	
394	Osman Nuri	Arısan	1		İthalat	1	
395	Osman Sabri	Tekin	1		Mümessil	1	
396	Osman Zeki Torgay	Mehmetli	1		Komisyoncu	1	
397	Ömer	Furtun	1		İhracat	1	
398	Ömer Maliki ve Ort.Ltd.		1		İhracat		1
399	Ömhal Ticaret T.Ltd.Şti.			1	İhracat		1
400	Ömser Ticaret T.A.Ş.			1	İthalat		1
401	Öndoğu Endüstri Tecim Ltd.Şti.				İthalat		1
402	Özdemir Antimuvan Ltd.			1	Nakliye		1
403	Öztürk İhr.İth. A.Ş.		1		İhracat		1
404	Pan Amerikan Dünya Havayolları			1	İhracat		1
405	Pan J.	Piliuris		1	Muhtelif	1	
406	PedrelliLtd.Şti.			1	Muhtelif		1
407	PensoyLtd.Şti.			1	İthalat		1
408	Peynir Ltd.Şt.		1		Muhtelif		1
409	Platon	Lagopulos		1	İthalat	1	
410	Polat Ltd.Şti.		1		İhracat		1
411	R.Rıza Sadıkoğlu ve Ort.Koll.Şti.		1		Mümessil		1
412	Ragıp	Kutman		1	Muhtelif	1	
413	Ragıp Sarı	Mahmutoğlu	1		İhracat	1	
414	Rauf	Çallılar	1		Muhtelif	1	
415	Recep	Ergüven	1		İthalat	1	
416	Recep Ş.	Köken	1		İthalat	1	
417	Refik	İsfendiyargil		1	Muhtelif	1	
418	Refik	Öner		1	İthalat	1	
419	Refik ve Müfit Sadıkoğlu Kar.Koll.Ş.			1	İthalat		1
420	Remzi	Peker	1		Komisyoncu	1	
421	Reşat	Aras	1		Komisyoncu	1	
422	Rıfat Kurt-Faik ErçakırKoll.Şti.			1	Muhtelif		1
423	Rıza	Derviş	1		İthalat	1	
424	Rıza	Leki		1	Komisyoncu	1	
425	RomilosVamvakopulos ve Kardeşi			1	İthalat		1
426	Ruşensad,Rıza Sadıkoğlu O.koll.				Mümessil		1
427	Rüştü	Ak	1		İhracat	1	
428	S.Basmacı,İ.AyralKoll.Şti.			1	Komisyoncu		1
429	S.K.F.Bileli Rulmanlar Türk Ltd.Şti.			1	İthalat		1
430	Sabri Şeker ve Oğulları			1	İhracat		1
431	SabuncuzadeM.Şakir T.S. T.A.Ş.			1	İthalat		1
432	Sadi Galip	Kırımlı	1		Mümessil	1	
433	Sahak	Altıparmakyan		1	Müteahhit	1	
434	Saim	Gogen		1	Müteahhit	1	
435	Sait	Belgün	1		İthalat	1	
436	Sait	Gözüm	1		İhracat	1	
437	Sait İbrahim	Esi	1		İthalat	1	

438	Sait Akıncı,Sait Dormen		1		İthalat		1
439	Saki	Canlısoy		1	İthalat	1	
440	Salamon	Amaracı		1	İthalat	1	
441	Salih	Bıçakçı	1		İthalat	1	
442	Salih	İlyasoğlu	1		Mümessil	1	
443	Salih İlyasoğlu ve Ortakları		1		Muhtelif		1
444	Sami	Hisarlı	1		İthalat	1	
445	Sami Saltı ve Ortakları			1	Müteahhit		1
446	SamuelElia	Kapuano		1	İhracat	1	
447	Satel Türk Ltd.Şti.			1	İthalat		1
448	SazmaşSan.ve Ziraat Mak.T.A.Ş.			1	Sanayici		1
449	Selahattin	Humbaracıbaşı	1		İhracat	1	
450	Selçuk	Yener	1		Muhtelif	1	
451	Selen Müessesesi			1	İhracat		1
452	Selim	Gökhan	1		İthalat	1	
453	Serattarİth.İhr.T.A.Ş.			1	İhracat		1
454	Sezai Mümtaz	Kavalcıoğlu		1	Komisyoncu	1	
455	Siba T. T.A.Ş.			1	İthalat		1
456	Sınai ve Ticari Zümreler İşl.T.A.Ş.				İhracat		1
457	Spierer	Freres		1	İhracat	1	
458	Stok Manifatura Mağazası				İthalat		1
459	Suat	Karşıyaka	1		Muhtelif	1	
460	Sun Ltd.Şti.				Mümessil		1
461	Süleyman	Kermen	1		İhracat	1	
462	Süreyya	Sirmen	1		İhracat	1	
463	Ş.Alemdar ve Yiğ.AlemdarKoll.Ş.		1		İthalat		1
464	Şahabettin	Varnalı	1		İhracat	1	
465	Şakir Kınacı ve Ortakları		1		İthalat		1
466	Şark Değirmenleri T.A.Ş.				İthalat		1
467	Şark Deri T.A.Ş.				Nakliye		1
468	Şark Ticaret Koll.Şti.				İthalat		1
469	Şemsettin	Gündoğdu	1		İthalat	1	
470	Şevket	Manioğlu	1		İhracat	1	
471	Şevket Pozcu ve Ortakları		1		Muhtelif		1
472	Şevki	Hakman	1		İthalat	1	
473	Şükrü	Doğan	1		İthalat	1	
474	Şükrü Tezer ve Ort.Kom.Şti.		1		Muhtelif		1
475	T.Halit	Erman	1		Mümessil	1	
476	Tahir	Atansay	1		İhracat	1	
477	Tahir	Kevkep		1	İthalat	1	
478	Tahsin	Günel	1		İthalat	1	
479	Tahsin	Uzal	1		Muhtelif	1	
480	Talat	Erlar	1		İhracat	1	
481	Talat	Kılcoğlu	1		İthalat	1	
482	Tansever Ticaret A.O.				Nakliyecisi		1
483	Taylan Etkerİth.İhr.T.Ltd.Şti.				Mümessil		1
484	Tek Umumi Nakliyat Şti.				Nakliye		1

485	Tektaş Teknik Vasıtalar T.T.A.Ş.				Muhtelif		1
486	Tekyol Ticaret T.A.Ş.				Muhtelif		1
487	Telçivi Sanayi T.A.Ş.				İhracat		1
488	TeofaniGikadi ve Mahdumu Yani G			1	İthalat		1
489	Tevfik	Kuşoğlu	1		İthalat	1	
490	Tevfik	Yılmaz	1		İthalat	1	
491	Tevfik	Özkan	1		Sanayici	1	
492	Tibet İth.İhr. T.A.Ş.				İhracat		1
493	Ticaret ve Sanayi ve Demir İş. A.Ş.				Sanayici		1
494	Tifan Ticaret T.A.Ş.			1	İhracat		1
495	Toroslar Tic. T.A.Ş.				Mümessil		1
496	Trak Tic. T.A.Ş.				İthalat		1
497	Türk Avrupa Ltd.Şti.				İhracat		1
498	Türk Ekspres Havacılık ve T.T.A.O			1	Nakliye		1
499	Türk EllasTeşebüsatıSına.T.A.Ş.			1	İthalat		1
500	Türk Rulman Evi			1	Sanayici		1
501	Türk Tütün Ltd.Şti.				Muhtelif		1
502	Türkeli Ltd.Şti.			1	İthalat		1
503	Türk-İngiliz İth.H.Dündar ve Ort.			1	İhracat		1
504	Türkiye Eczacılar Deposu A.Ş.			1	Muhtelif		1
505	Türkiye Yayınevi				Müteahhit		1
506	Türktab Tütün İhracat T.A.Ş.				İhracat		1
507	TürmasanT.MadeniSan.Tic.Ltd.			1	Sanayici		1
508	Uğur Ltd.Şti.				İhracat		1
509	Ümit	Birkan	1		İthalat	1	
510	Üstün Ticaret				İthalat		1
511	V.Meyohas ve Finz			1	İhracat		1
512	Vahan	Bardizban		1	İhracat	1	
513	Vahe	Ütücyan		1	İthalat	1	
514	Vangel	Haydopulos		1	Müteahhit	1	
515	Varol Artin	Horenyan		1	Sanayici	1	
516	Vartan	Kundakçıyan		1	Muhtelif	1	
517	Varujan	Damla		1	Muhtelif	1	
518	Vasil A.	Triyandafilidis		1	Muhtelif	1	
519	Vecihi	Ağan		1	Müteahhit	1	
520	Vedat	Başar	1		Muhtelif	1	
521	Vehbi	Poyraz	1		İhracat	1	
522	Veysel Çakır ve Ernest Haegler			1	İhracat		1
523	Vinikol Şarap Evi			1	İhracat		1
524	Vitali	Çiprut		1	İthalat	1	
525	Vitali Arditi Halefi Arditi			1	Komisyoncu		1
526	Vitali ve İsakAmram			1	İhracat		1
527	Vitalis M.	Polikar		1	İhracat	1	
528	W.F.Henry Van DER ZeeV.Ac.AŞ.			1	Nakliye		1
529	Yakın Şark Ticaret T.A.Ş.				İthalat		1

530	YakoYalevi ve Mahdumu Şti.			1	İthalat		1
531	Yakup	Soyugenç	1		İthalat	1	
532	Yakup	Çıkvaşvili		1	Muhtelif	1	
533	Yakupbal Balıkçılık Ticaret T.A.Ş			1	İthalat		1
534	Yalçın Tic. T.A.Ş.				İthalat		1
535	Yani	Keçecioğlu		1	Muhtelif	1	
536	Yani	Vafidis		1	Müteahhit	1	
537	Yapı Kredi Bankası A.Ş.		1		Banka		1
538	Yazgan Ticaret Türk Ltd.			1	İthalat		1
539	Yerli Ürünler Şirketi		1		Muhtelif		1
540	Yervant	Çizmeci		1	Müteahhit	1	
541	Yetvart	Bezaz		1	Sanayici	1	
542	Yol ve Yapı Ltd.Şti.				İhracat		1
543	YordanYordanidis Halefi S.YveOrt			1	Muhtelif		1
544	Yorgi Eftis ve Şti.(Elişi Mağazası)			1	İthalat		1
545	Yuda İbrahim	Zade		1	Muhtelif	1	
546	Zeki	Çalıkoğlu	1		İthalat	1	
547	Zeki	Hakimoğlu	1		İhracat	1	
548	Zincir Koll.Şti.		1		Muhtelif		1
549	Ziya	Ardoslu		1	Mümessil	1	
550	Ziya	Taner	1		İthalat	1	

Finansal Rasyolar Yöntemi İle İşletmelerde Performans Ölçümlemesine Yönelik Sektörel Uygulamalar*

Hanife Gül KONAR⁵ & Metin ATMACA⁶

Özet

Bu çalışma ile Borsa İstanbul'da işlem gören “Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar”, “Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama”, “Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri” sektörlerine ait işletmelerin 2012 ve 2018 yılları arasındaki “bilanço (finansal durum tablosu) ve gelir tabloları (kar veya zarar tablosu)” kullanılarak finansal performansın ölçülmesi ve değerlendirilmesi sonucunda işletme puanlarının sıralanması amaçlanmıştır. Finansal performansı ölçmede oran analizi ve performansın değerlendirilmesinde Çok Kriterli Karar Verme yöntemlerinden TOPSİS, VİKOR ve ARAS yöntemleri kullanılmıştır. Kriterlerin ağırlıkları eşit ağırlık yöntemi ile belirlenmiştir. Bu çalışmada TOPSİS, VİKOR ve ARAS yöntemleri ile kriterler tek bir puana çevrilerek işletmelerin performansları tespit edilmiştir. Her bir yöntem kullanılarak ayrı ayrı başarı sıralaması yapılmış ve yöntemler karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonucunda sıralamalar arasında farklılıklar olduğu ulaşılmıştır.

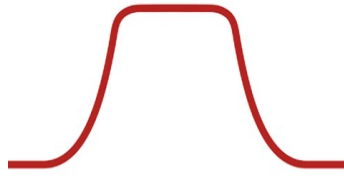
Anahtar Kelimeler: Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri, Finansal Oranlar, Finansal Performans

Jel Kodlar: C44, C65, D70, L25

* Bu çalışma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nde sunulan “Finansal Rasyolar Yöntemi İle İşletmelerde Performans Ölçümlemesi: Sektörel Uygulamalar” adlı yüksek lisans tezinden derlenerek hazırlanmıştır.

⁵ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Yüksek Lisans Öğrencisi, hanifegulkonar17@gmail.com, orcid.org/0000-0002-8502-943X

⁶ Prof.Dr. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Biga İ.İ.B.F., İşletme Bölümü, matmaca20@gmail.com

ICCSOR

Journal of Applied and Theoretical Social Sciences

ISSN:2687-5861

Sectoral Applications Intended For Business Performance Measurement With The Financial Ratios Method

Abstract

With this study, of the companies belonging to the “Retail Trade, Hotels and Restaurants”, “Transportation, Communication and Storage”, “Chemistry, Petroleum Rubber and Plastic Products” sectors that are traded in Istanbul Stock Exchange, between 2012 and 2018 are aimed to be score listed as a result of measuring and evaluating the financial performance by using “balance (statement of financial position) and income statements (profit and loss statement)”. TOPSIS, VIKOR and ARAS methods, which are among the Multi-Criteria Decision Making methods, have been used to measure financial performance and rate analysis. The weights of the criteria have been determined by the equal weight method. In this study, the methods of TOPSIS, VIKOR and ARAS and the criteria have been converted into a single score and the performances of the enterprises have been determined. Success sequences have been made using each method separately and the methods have been compared. As a result of the comparison, it has been reached that there are differences between the rankings.

Keywords: Multi Criteria Desicion Making Methods, Financial Rate, Financial Performance

Jel Codes: C44, C65, D70, L25

Giriş

Yerel ve ulusal tüm işletmeler için işletmelerin performansının ölçülmesi gittikçe daha fazla önem kazanmaktadır. Hızlı olarak gelişen ve değişen teknoloji ve rekabete uyum sağlayabilmek için tek bir alanda performansın ölçülmesi yetersiz kalmaktadır. Bu durumdan ötürü finansal, müşteri, işgören, insan kaynakları vb. alanlarda da performansın ölçülmesinin gerekli olduğu savunulmaktadır (Ege ve Şener, 2013:109).

İşletmelerde doğru olarak yapılan finansal performans sıralaması ve değerlendirmesi hem işletmeye hem de ilgililerine birden fazla yarar sağlamaktadır. Mevcut ve potansiyel yatırımcılar/ortaklar, şirkete kredi, fon sağlayan kurum ve kuruluşlar, rakip işletmeler şirketlerin finansal performans üzerine yapılan analizler sayesinde doğru bilgilere ulaşarak yatırımda bulunup bulunmayacaklarına, kredi sağlayanlar ise kredi verip vermeyeceklerine karar verebilmektedirler.

Finansal performansın ölçülmesinden sonra yapılan değerlendirme ile işletmelerin yıllar itibariyle başarıları, eksiklikleri, belirlenen hedeflerden sapmaların olup olmadığı ortaya konmaktadır. Bu doğrultuda doğru planlama, doğru karar ve doğru stratejiler ile birlikte işletmenin daha iyiye doğru gitmesi sağlanabilmektedir. Finansal performans sonucu elde edilen sıralama işletmenin gelecekte vereceği kararların doğru olarak verilmesi açısından büyük bir öneme sahiptir. İşletme finansal performansının analizini yaparken çok sayıda kriteri dikkate almasının yanı sıra doğru yöntemi de seçmesi gerekmektedir. Finansal performansın ölçülmesinde kullanılan yöntemlerden birisi de “Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi”dir. Çok kriterli karar verme yöntemi, karar vericinin belirlediği alternatif ve kriterleri kullanarak alternatiflerin sıralamasını yapma ve içerisinden en iyi (başarılı) olan alternatifin tercih edilmesidir (Chatterjee ve Chakraborty, 2012:385). Başka bir tanıma göre ise, ölçülebilen ve ölçülemeyen birden fazla stratejiyle ilgili ve fonksiyonel unsurları eş zamanda değerlendirebilme fırsatı tanıyan, eş zamanda karar verme prosesine birçok bireyin de dâhil olduğu analiz ile ilgili (çözümsel) tekniklerdir (Görener, 2009:99).

İşletmelerde alt birimden üst birime kadar her alanda büyük ya da küçük fark etmeksizin birden fazla karar alınmaktadır. Bu kararların alınmasında farklı sayıdaki alternatiflerin göz önünde bulundurulması çözüme ulaşmayı kolaylaştırmaktadır. Kararların alınmasında birden fazla alternatifin ele alınmaması sonucunda alternatiflerden hangisinin daha verimli olduğun tespit edilmesinde Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden faydalanılmaktadır. Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri, birçok alternatif içerisinden en iyi olan alternatifin saptanması ve alternatifleri en başarılıdan en başarısızına doğru sıralama yapmaya imkân tanımaktadır. Bu çalışmada kullanılan TOPSİS yöntemi ideal çözüme en yakın ve ideal olmayan çözüm noktasına en uzak olan alternatifleri (Dinçer ve Görener, 2011:250), VİKOR yöntemi maksimum grup faydası ve minimum pişmanlığı (Yıldız ve Deveci, 2013:429), ARAS yöntemi ise alternatiflerin her birisi için ideal olan alternatiflere göre oransal olan benzerliği tespit edebilmek (Ömürbek vd. 2017:32) için kullanılan yöntemlerdir.

Bu çalışma Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar, Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama, Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri sektörlerinde faaliyette bulunan işletmelerin finansal performanslarının geniş veri setleri kullanılarak sıralanmasının yapılması hem işletmenin kendisine hem de diğer işletmelere bir fikir vermesi açısından oldukça önemlidir. Ayrıca bu sektörler üzerine yapılan çalışmaların daha az olması ve geniş veri setinin kullanılmaması çalışmayı önemli kılmaktadır. Bununla birlikte, çalışmada TOPSİS, VİKOR ve ARAS yöntemlerini kullanarak her bir sektöre ait yapılan finansal performans değerlendirmesi sonucunda ulaşılan sonuçları birbirleriyle kıyaslamaya imkân vermektedir. Uluslararası ve ulusal çalışmalar incelendiğinde bu sektörlerin birlikte ele alınmadığı, Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden bir veya birkaçının ele alınıp bu çalışmada kullanılan yöntemlerle farklılık göstermesi, ARAS yönteminin kullanıldığı finansal

performansın sıralanmasına yönelik çalışmaların az olmasının yanı sıra geniş veri setinin kullanılmaması sonucunda bu çalışma literatürde önemli bir boşluğu dolduracak olup ileride yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada, birinci bölümde Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden TOPSİS, VİKOR ve ARAS yöntemleri ile ilgili literatür incelemesine yer verilmiştir. İkinci bölümde çalışmada kullanılan yöntemlerden kısaca bahsedilmiştir. Üçüncü bölümde ise Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar, Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama, Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri Sektörlerine ait verilerin analizi sonucunda ulaşılan bulgular tablolar halinde verilmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

1. Literatür Taraması

TOPSİS yöntemi, VİKOR yöntemi ve ARAS yönteminin kullanıldığı ulusal ve uluslararası alanda yapılan bazı çalışmalar Tablo 1.'de verilmiştir.

Tablo 1. TOPSİS, VİKOR ve ARAS Yöntemlerinin Kullanıldığı Çalışmalar

Çalışmayı Yapan	Çalışmanın Yapıldığı Yer	Çalışmada Kullanılan Yöntem
Demirkol ve İkvân (2019)	Toptan ve Perakende Ticaret, Otel ve Lokanta Sektörü	ARAS Yöntemi
Omranî, Jafari ve Mansori (2019)	Tahran Menkul Kıymetler Borsasına kayıtlı olan çimento işletmeleri	TOPSİS Yöntemi
Korzeb ve Medina (2019)	Polonya'da faaliyette bulunan bankalar	TOPSİS Yöntemi
Koca, Ekici ve Şimşek (2019)	OECD ülkeleri	Bütünleşik Entropi Yöntemi ve ARAS Yöntemi
Göktolga ve Karakış (2018)	Bireysel emeklilik firmaları	AHP Yöntemi ve VİKOR Yöntemi
Araujo, Wanke ve Siqueira (2018)	Brezilya'da faaliyetini sürdüren doksan iki hastane	TOPSİS Yöntemi
Tezergil (2016)	Mevduat Bankası	VİKOR Yöntemi
Özbek ve Erol (2016)	Kırklareli'nden bir tekstil şirketinde işgören seçimi	AHP Yöntemi ve VİKOR Yöntemi
Stanujkic, Djordjevic ve Karabasevic (2015)	Personel seçme ve değerlendirme	ARAS Yöntemi ve SWARA Yöntemi
Janic (2015)	Londra'da yeni bir havaalanı pisti inşa edebilmek için üç havaalanı içerisinde en uygun olanını seçme	TOPSİS Yöntemi ve SAW Yöntemi
Ömürbek, Karaatlı ve Yetim (2014)	ADİM üniversitelerinin performans sıralamasını yapma	VİKOR Yöntemi ve TOPSİS Yöntemi
Ertuğrul ve Özçil (2014)	Klima seçimini etkileyen unsurların (etkenlerin) belirlenmesi ve önemlilik	VİKOR Yöntemi ve TOPSİS Yöntemi

	sıralamasının yapılması	
Sliogeriene, Turskis ve Streimikiene (2013)	Litvanya’da enerji üretimi sırasında yararlanılan teknolojik alternatifleri sıralama ve değerlendirme	AHP Yöntemi ve ARAS Yöntemi
Kutut, Zavadskas ve Lazauskas (2013)	Vilnius Old Town’daki tarihi mimarilerin önceliklerini (mimari, arkeolojik, ekonomik vb.) tespit etmek	ARAS Yöntemi
Atmaca (2012)	Spor kulüplerinin performansını sıralama	TOPSİS Yöntemi
Çonkar, Elitaş ve Atar (2011)	İMKB’de faaliyette bulunan halka açık büyük ölçekli işletmelerin performansını sıralama	TOPSİS Yöntemi
Chen ve Chen (2008)	Tayvan’da bulunan dört üniversitenin türlerine göre sıralamasını yapmak	VİKOR Yöntemi
Opricovic ve Tzeng (2007)	Eski Yugoslavya’daki Drina Nehri için en iyi hidroelektrik sistemini tespit etmek	TOPSİS Yöntemi, VİKOR Yöntemi, ELECTRE Yöntemi ve PROMETHEE Yöntemi
Yurdakul ve İç (2003)	Otomotiv sektörü	TOPSİS Yöntemi
Yeh (2002)	Avustralya’da bulunan bir üniversitede burs verilecek ve verilen öğrencilerin burslarının devam edip edemeyeceğinin belirlenmesi	TOPSİS Yöntemi
Feng ve Wang (2001)	Otobüs firmalarının (dört adet) göstermiş olduğu performansa göre sıralamak	TOPSİS Yöntemi

Borsa İstanbul’da faaliyette bulunan Kimya, Petrol, Plastik ve Kauçuk, Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar ve Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama sektörlerinin çalışmaya dâhil edilmesinin sebebi, literatür taraması sonucunda bu sektörlerin üzerine yapılan çalışmaların az olması ve geniş veri setinin kullanılmamasıdır.

2. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSİS, VİKOR ve ARAS yöntemleri kullanılmıştır.

2.1. TOPSİS Yöntemi

Bu yöntem, 1981 yılında Hwang ve Yoon tarafından ortaya atılmış ve kullanılmaya başlanmıştır. 1992 yılında ise Hwang ve Chen tarafından geliştirilmiş ve kullanılmaya devam edilmiştir. Çok kriterli karar verme yöntemleri içerisinde en fazla kullanılan yöntemlerden

birisidir. TOPSİS Yöntemi birçok alanda kullanılmasına karşılık işletme alanında da başarılı bir şekilde kullanılmaktadır. (Kayalı ve Aktaş, 2018:50; Dumanoglu ve Ergül, 2010:102; Jahanshahloo vd., 2006:1377). TOPSİS yönteminin Türkçe karşılığı “İdeal Çözüme Benzerlik Bakımından Sıralama Performansı Tekniği”dir. Bu yöntem, Öklid mesafesini ölçümleyerek olası alternatiflerin sıralamasını yapmak ve seçmek için kullanılan basit, anlaşılır, kullanılması ve hesaplanması kolay olan bir tekniktir (Wang ve Lee, 2009:8981). Bu yöntemin temelinde, problemin çözümlenmesinde alternatiflerin pozitif ideal çözüme en yakın ve negatif ideal çözüme ise en uzak olması gerektiği yatmaktadır (Opricovic ve Tzeng, 2004:448). İdeal çözüme göreli yakınlık değeri ne kadar yüksekse, alternatif de pozitif ideal çözüme o derece yakın olmaktadır. Sıralama büyükten küçüğe doğru yapılmaktadır (Monjezi vd., 2012:97).

TOPSİS yöntemi yedi aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır: (Tsaur vd., 2002:111-112; Chu vd., 2007:1014-1016).

- ✓ **Adım 1:** Standart Karar Matrisinin (A) Oluşturulması
- ✓ **Adım 2:** Normalize Edilmiş Karar Matrisinin (R) Oluşturulması
- ✓ **Adım 3:** Ağırlıklı Normalize Karar Matrisinin (V) Oluşturulması
- ✓ **Adım 4:** İdeal ve Negatif İdeal Çözümlerin Oluşturulması
- ✓ **Adım 5:** Ayrım Ölçütlerinin Hesaplanması
- ✓ **Adım 6:** İdeal Çözüme Göreli Yakınlığın Hesaplanması
- ✓ **Adım 7:** Her Bir Alternatifin Göreceli Sıralaması
- ✓

2.2. VİKOR Yöntemi

VİKOR Yöntemi, son on yıl içerisinde gerçekliği olan gündelik problemleri birçok kriter ve alternatif ile değerlendirmesinden dolayı daha çok tercih edilen bir yöntem haline gelmiştir (Zeng vd., 2013:3). VİKOR yöntemi, Serafim Opricovic (1998) tarafından uygulanabilirliği olan Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi olarak ortaya atılmıştır. İlk kez Opricovic ve Tzeng (2004) yaptıkları çalışmalarında VİKOR yöntemini kullanmışlardır (Opricovic ve Tzeng, 2004:447). VİKOR yönteminin, Türkçe açılımı “Çok Kriterli Optimizasyon ve Uzlaşma Çözümü”dür (Chu vd., 2007:1016). VİKOR yöntemi, kompleks sistemlerin çok kriterli optimizasyonunu sağlamak için geliştirilmiş bir yöntemdir. “İdeal” olan çözüme ulaşmak için “yakınlık” kriterini baz alarak çok kriterli sıralama dizinini ortaya koymaktadır (Opricovic ve Tzeng, 2004:447).

VİKOR yöntemi yedi aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır: (Opricovic ve Tzeng, 2004:447-448; Opricovic ve Tzeng, 2007:515-516; Zeng vd., 2013:2-3).

- ✓ **Adım 1:** Kullanılacak M Tane Alternatif ve N Tane Kriterin Belirlenmesi
- ✓ **Adım 2:** Karar Matrisinin Oluşturulması
- ✓ **Adım 3:** Karar Matrisinde En İyi (f_i^*) ve En Kötü (f_i^-) Değerlerini Belirleme
- ✓ **Adım 4:** Normalleştirilmiş Karar Matrisinin Hesaplanması ve Oluşturulması
- ✓ **Adım 5:** Normalleştirilmiş Karar Matrisinin Ağırlıklandırılması
- ✓ **Adım 6:** S_j ve R_j $Q_j = 1, 2, \dots, J$ Değerlerinin Hesaplanması
- ✓ **Adım 7:** Alternatiflerin Sıralanması

Alternatiflerin sıralanması yapılırken Q_j değeri dikkate alınarak sıralama yapılmaktadır (Wei ve Lin, 2008:2). Q_j değerine göre yapılan sıralama küçükten büyüğe doğru yapılmaktadır (Opricovic ve Tzeng, 2004:448). Uzlaşmacı çözüm olarak, Q (minimum) değerine göre yapılan sıralamada en iyi olan (A^1) alternatif aşağıdaki iki koşulu sağlıyorsa en iyi alternatif olarak önerilmekte ve kabul edilmektedir. Bu iki koşul aşağıdaki gibidir (Opricovic ve Tzeng, 2007:516).

- ✓ **Koşul 1:** Kabul Edilebilirlik Avantajı

- ✓ **Koşul 2:** Karar Vermede Kabul Edilebilir İstikrar
- ✓

2.3. ARAS Yöntemi

ARAS yöntemi, Zavadskas ve Turskis tarafından 2010 yılında ortaya atılmış ve kullanılmaya başlanmıştır. Türkçe karşılığı “Katkı Oranı Değerlendirmesi”dir. (Zavadskas ve Turskis, 2010:159-172). Bu yöntem, karmaşık ve karmaşık yapının içerisinde meydana gelen problemi çözümlenebilmek için kullanılmaktadır (Shariati vd., 2014:411). Alternatiflerin ideal olan alternatife göre oransal sıralamasını ortaya koymaktadır (Dadelo vd., 2012:68). Hesaplanan adımlar sonucunda elde edilen değerler büyük değerden küçük değere doğru sıralanmaktadır. En yüksek değere sahip olan alternatif (seçenek) en iyisi olarak kabul edilmektedir.

Aras yöntemi beş adımdan oluşmaktadır (Zavadskas ve Turskis, 2010:163-165; Sliogeriene vd., 2013:14-15).

- ✓ **Adım 1:** Karar Matrisinin Oluşturulması
- ✓ **Adım 2:** Normalize Karar Matrisinin Oluşturulması
- ✓ **Adım 3:** Ağırlıklı Normalize Karar Matrisinin Oluşturulması
- ✓ **Adım 4:** Optimallik (Uygunluk) Fonksiyon Değerlerinin Hesaplanması
- ✓ **Adım 5:** Alternatiflerin Fayda Derecesinin Hesaplanması ve Sıralamanın Yapılması

3. Araştırmanın Analizi ve Bulguların Yorumlanması

Çalışmanın bu bölümünde; araştırmanın amacı, yöntemi ve kısıtları, araştırmada kullanılan kriterler, kriterlerin seçimi ve kriter ağırlıkları hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgiler verildikten sonra, araştırma sonucunda elde edilen sıralamalar tablolar halinde verilmiş ve sonuçlar yorumlanmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı, Yöntemi ve Kısıtları

Bu çalışmada, Borsa İstanbul’da faaliyette bulunan Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri (31 şirket), Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar (31 şirket) ve Ulaşım, Haberleşme (10 şirket) sektörlerinde faaliyette bulunan işletmelerin 2012 ve 2018 yılları arasındaki finansal tabloları kullanılarak işletmelerin finansal performansının sıralanması ve çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSİS, VİKOR ve ARAS yöntemlerinin başarılı bir şekilde kullanılabilmesinin ortaya konması amaçlanmaktadır.

Çalışmada kriter olarak on yedi finansal oran kullanılmıştır. Borsa İstanbul’da üç sektörde faaliyette bulunan işletmeler üzerine çalışma yapılmıştır. Bu sektörlerdeki işletmelerin finansal verilerine Kamuyu Aydınlatma Platformu (www.kap.gov.tr) ve işletmelerin web sayfalarından ulaşılmıştır. Çalışmada, Çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSİS, VİKOR ve ARAS yöntemleri kullanılmış olup verilerin analizinde Microsoft Office Excel 2013 programından yararlanılmıştır.

3.2. Araştırmada Kullanılan Kriterler, Kriterlerin Seçimi ve Kriter Ağırlıkları

Çalışmada kullanılan finansal oranlar beş ana gruba ve on yedi alt kritere ayrılmıştır. Çalışmada kullanılacak finansal oranların belirlenmesinde çok kriterli karar verme yöntemlerinin kullanıldığı çalışmalar incelenmiştir. Literatür incelemesinde banka sektörü üzerine yapılan çalışmalar kapsam dışı bırakılmıştır. Bu durumun sebebi ise bankaların kendilerine has oranlarının olmasıdır. Bu çalışmalar doğrultusunda en çok kullanılan kriterler çalışmaya dâhil edilmiştir. Çalışmada kullanılan kriterler ve kodları Tablo 2.’de verilmiştir.

Tablo 2. Çalışmada Kullanılan Finansal Rasyolar (Kriterler)

	Finansal Oranlar	Finansal Oranların Kodları
Varlık ve Sermaye Yapısı	-Dönen varlıklar/Aktif toplamı -Duran Varlıklar/Aktif Toplamı -Kısa Vadeli Borçlar/Pasif Toplamı -Uzun Vadeli Borçlar/Pasif Toplamı -Özkaynaklar/Pasif Toplamı	-V1 -V2 -S1 -S2 -S3
Likidite Oranları	-Cari Oran -Asit-Test Oranı -Nakit Oran	-L1 -L2 -L3
Mali Yapı Oranları	-Yatırım Oranı -Borçlanma Oranı -Borçlanma Katsayısı	-M1 -M2 -M3
Faaliyet Oranları	-Alacak Devir Hızı -Stok Devir Hızı -Ticari Borç Devir Hızı	-F1 -F2 -F3
Karlılık Oranları	-Satışların Karlılığı -Aktif Karlılık -Özkaynak Karlılığı	-K1 -K2 -K3

Kriterlerin ağırlıklandırılmasında Eşit Ağırlıklandırma Yöntemi kullanılmıştır. Her bir ana grubun ağırlığı " $W_j = 1/5$ " 0,20 olacak şekilde belirlenmiştir. Alt kriterlerin ağırlıklandırılmasında ise 0,20 dikkate alınarak karar alıcıya göre en önemliden en az önemliye göre oranlar ağırlıklandırılmıştır. Türkiyede Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinde "Eşit Ağırlıklandırma Yöntemi" nin kullanıldığı bazı çalışmalar şöyledir.

(Demireli, 2010), (Çonkar vd., 2011), (Atmaca, 2012), (Aytekin ve Sakarya, 2013), (Saldanlı ve Sırma, 2014), (Taşabat vd., 2015), (Çalışkan ve Eren, 2016), (Günay ve Kaya, 2017), (Göral, 2018), (Demirkol ve İkvan, 2019).

Çalışmada kullanılan finansal oranların ağırlıklandırmaları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. Finansal Oranların Ağırlıklandırılması

V1	V2	S1	S2	S3	L1	L2	L3	M1	M2	M3
0,04	0,04	0,04	0,04	0,04	0,08	0,06	0,06	0,08	0,06	0,06
F1	F2	F3	K1	K2	K3					
0,07	0,06	0,07	0,06	0,07	0,07					

Çok Kriterli Karar Verme Yöntemlerinden TOPSİS, VİKOR ve ARAS yöntemleri kullanılarak yapılacak olan çalışmada Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar sektörüne ait 29 şirket, Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri sektöründe yer alan 31 şirket ve Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama sektörüne ait 8 şirketin verilerine ulaşıldığı için bu şirketler çalışmaya dâhil edilmiştir.

3.3. TOPSİS, VİKOR ve ARAS Yöntemleri ile Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar Sektörünün Finansal Değerlendirmesi

Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar sektörüne ait TOPSİS, VİKOR ve ARAS yöntemleri kullanılarak yapılan finansal performans sıralamaları aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen işletmeler Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Araştırma Kapsamında Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar Sektörüne Ait İşletmeler

Sıra No	Şirket Kodu	Şirket Adı	Sıra No	Şirket Kodu	Şirket Adı
1	ADESE	Adese Alışveriş Merkezleri Ticaret A.Ş.	16	METUR	Metemtur Otelcilik Ve Turizm İşletmeleri A.Ş.
2	AYCES	Altın Yunus Çeşme Turistik Tesisler A.Ş.	17	MGROS	Migros Ticaret A.Ş.
3	AVTUR	Avrasya Petrol Ve Turistik Tesisler Yatırımlar A.Ş.	18	MIPAZ	Milpa Ticari Ve Sınai Ürünler Pazarlama Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
4	BIMAS	Bim Birleşik Mağazalar A.Ş.	19	PSDTC	Pergamon Status Dış Ticaret A.Ş.
5	BIZIM	Bizim Toptan Satış Mağazaları A.Ş.	20	PKENT	Petrokent Turizm A.Ş.
6	CRFSA.	Carrefoursa Carrefour Sabancı Ticaret Merkezi A.Ş.	21	SANKO	Sanko Pazarlama İthalat İhracat A.Ş.
7	DOAS	Doğuş Otomotiv Servis Ve Ticaret A.Ş.	22	SELEC	Selçuk Ecza Deposu Ticaret Ve Sanayi A.Ş.
8	ETILR	Etiler Gıda Ve Ticari Yatırımlar Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	23	TEKTU	Tek-Art İnşaat Ticaret Turizm Sanayi Ve Yatırımlar A.Ş.
9	INTEM	İntema İnşaat Ve Tesisat Malzemeleri Yatırım Ve Pazarlama A.Ş.	24	TKNSA	Teknosa İç Ve Dış Ticaret A.Ş.
10	KSTUR	Kuştur Kuşadası Turizm Endüstri A.Ş.	25	TGSAS	Tgs Dış Ticaret A.Ş.
11	MAALT	Marmaris Altinyunus	26	ULAS	Ulaşlar Turizm Yatırımları

		Turistik Tesisler A.Ş.			Ve Dayanıklı Tüketim Malları Ticaret Pazarlama A.Ş.
12	MARTI	Martı Otel İşletmeleri A.Ş.	27	UTPYA	Utopya Turizm İnşaat İşletmecilik Ticaret A.Ş.
13	MEPET	Mepet Metro Petrol Ve Tesisleri Sanayi Ticaret A.Ş.	28	UZERB	Uzertaş Boya Sanayi Ticaret Ve Yatırım A.Ş.
14	MERIT	Merit Turizm Yatırım Ve İşletme A.Ş.	29	VAKKO	Vakko Tekstil Ve Hazır Giyim Sanayi İşletmeleri A.Ş.
15	METAL	Metal Gayrimenkul A.Ş.			

TOPSİS yöntemi kullanılarak yapılan sıralama aşağıdaki gibidir.

Tablo 5. TOPSİS yöntemi ile 2012-2018 Yılları Arasındaki Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar Sektörüne Ait Her Bir Alternatifin Göreceli Sıralaması

Şirketler/Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ADESE	25	15	16	15	20	19	16
AYCES	21	12	11	8	17	14	13
AVTUR	16	1	7	6	2	9	7
BİMAS	23	14	15	17	19	12	8
BİZİM	20	8	19	21	25	5	11
CRFSA	9	11	8	12	7	3	5
DOAS	17	24	20	23	23	28	17
ETILR	14	9	28	11	12	23	19
INTEM	27	16	21	22	10	4	28
KSTUR	8	6	13	27	1	6	3
MAALT	6	3	4	3	4	2	1
MARTI	28	21	25	16	14	15	26
MEPET	19	13	14	20	13	25	20
MERIT	5	26	24	14	18	26	9
METAL	1	5	1	13	22	1	2
METUR	4	2	27	5	29	21	29
MGROS	13	20	9	9	9	11	18
MIPAZ	2	10	23	1	15	27	27
PSDTC	3	28	29	25	24	16	10
PKENT	12	25	10	18	11	22	6
SANKO	7	4	6	4	6	8	4
SELEC	18	18	17	10	16	18	15

TEKTU	10	7	12	2	8	13	22
TKNSA	15	17	3	7	5	29	21
TGSAS	11	27	5	28	3	7	24
ULAS	29	22	26	29	27	10	14
UTPYA	26	19	18	26	28	24	23
UZERB	24	29	2	24	26	20	25
VAKKO	22	23	22	19	21	17	12

TOPSİS yöntemi kullanılarak yapılan finansal performans sıralaması sonucunda yapılan finansal değerlendirmeye yıllar itibariyle bakıldığında diğer işletmelere göre en fazla birinci olan işletme METAL işletmesi olmuştur. Diğer işletmelere göre daha istikrarlı olan işletmeler MAALT, SANKO, AVTUR işletmeleridir. Genel performansa göre AVTUR, MAALT ve SNKO işletmeleri en iyi performans gösterirken; UTPYA ve UZERB işletmeleri ise başarısız performans gösteren işletmelerin başında gelmektedir.

VİKOR yöntemi kullanılarak yapılan sıralama aşağıdaki gibidir.

Tablo 6. VİKOR yöntemi ile 2012-2018 Yılları Arasındaki Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar Sektörüne Ait Q_j ($v = 0,5$) Değerinin Sıralaması

Şirket/Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ADESE	13	14	15	12	11	14	15
AYCES	12	24	9	14	25	13	8
AVTUR	11	10	2	7	15	7	4
BİMAS	19	17	18	16	12	17	10
BİZİM	28	12	26	22	13	11	14
CRFSA	8	21	5	15	18	26	18
DOAS	20	15	19	20	17	25	21
ETILR	7	6	16	6	7	21	20
INTEM	25	20	23	21	14	28	29
KSTUR	2	2	7	8	1	1	3
MAALT	1	1	1	2	2	3	2
MARTI	21	26	24	26	24	19	27
MEPET	9	18	11	10	3	16	17
MERIT	3	8	12	4	5	6	7
METAL	6	3	4	24	28	2	1
METUR	14	13	28	11	20	8	28
MGROS	18	22	13	18	19	18	22
MIPAZ	27	5	3	3	10	15	19
PSDTC	23	28	29	29	29	24	16
PKENT	17	23	14	19	22	20	9
SANKO	10	7	8	5	4	4	5
SELEC	24	9	25	9	21	9	12
TEKTU	4	4	6	1	9	10	11
TKNSA	26	16	10	23	16	29	25
TGSAS	29	25	27	28	8	23	26
ULAS	5	19	20	17	27	5	6

UTPYA	15	27	17	25	23	22	23
UZERB	22	29	22	27	26	27	24
VAKKO	16	11	21	13	6	12	13

VİKOR yöntemi kullanılarak yapılan finansal performans sıralaması sonucunda yapılan finansal değerlendirmeye yıllar itibariyle bakıldığında diğer işletmelere göre en fazla birinci olan işletme MAALT işletmesi olmuştur. Genel olarak gösterilen performansa bakıldığında ise, KSTUR, MAALT, SANKO işletmeleri istikrarlı olarak iyi bir performans göstermişlerdir. METAL işletmesi ise 2015 ve 2016 yıllarında performansı kötüye gitmesine rağmen diğer yıllarda başarılı bir performans göstermiştir. PSDTC, TGSAS ve UZERB işletmeleri ise başarısız performans sergilemiştir.

ARAS yöntemi kullanılarak yapılan sıralama aşağıdaki gibidir.

Tablo 7. ARAS yöntemi ile 2012-2018 Yılları Arasındaki Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar Sektörüne Ait K_i Değerlerine Göre Alternatiflerin Sıralanması

Şirket/Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ADESE	24	24	19	19	20	23	20
AYCES	15	17	14	9	17	13	16
AVTUR	5	5	6	7	3	8	6
BİMAS	20	18	18	24	25	16	10
BİZİM	27	13	26	26	26	7	15
CRFSA	12	16	12	15	9	4	9
DOAS	23	22	21	23	24	26	18
ETILR	19	9	29	17	16	25	25
INTEM	21	19	20	18	13	5	12
KSTUR	8	7	11	14	2	2	3
MAALT	7	2	3	3	4	3	2
MARTI	13	21	22	21	19	15	21
MEPET	22	23	17	20	18	21	22
MERIT	1	11	13	8	11	10	4
METAL	4	1	1	13	22	1	1
METUR	6	4	23	5	6	19	27
MGROS	18	14	10	10	10	12	7
MİPAZ	3	10	9	1	15	27	24
PSDTC	2	3	5	2	5	17	11
PKENT	17	20	16	22	14	22	5
SANKO	11	6	8	6	8	9	8
SELEC	25	25	27	16	21	20	14
TEKTU	10	8	15	4	12	14	26
TKNSA	14	15	7	11	7	29	29
TGSAS	9	12	2	12	1	6	17
ULAS	29	26	25	29	28	11	19
UTPYA	16	28	24	28	29	28	23
UZERB	26	29	4	27	27	24	28
VAKKO	28	27	28	25	23	18	13

ARAS yöntemi kullanılarak elde edilen finansal performans sıralamasına yıllar itibariyle bakıldığında diğer işletmelere göre en fazla birinci olan işletme dört yıl birinci olan

METAL işletmesi olmuştur. MAALT işletmesi ise en istikrarlı olan işletme olmuştur. Genel olarak sektörün performansı değerlendirildiğinde AVTUR, KSTUR, MAALT işletmeleri başarı göstermiştir. METAL işletmesi 2015 ve 2016 yılları arasında başarısını büyük ölçüde düşürmüş olsa da diğer yıllarda başarısını üst seviyelere taşımıştır. UTPYA ve UZERB işletmeleri ise başarısız performans gösteren işletmelerin başında gelmektedir.

3.4. TOPSİS, VİKOR ve ARAS Yöntemleri ile Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Sektörünün Finansal Değerlendirmesi

Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama sektörüne ait TOPSİS, VİKOR ve ARAS yöntemleri kullanılarak yapılan finansal performans sıralamaları aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen işletmeler Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Araştırma Kapsamında Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Sektörüne Ait İşletmeler

Sıra No	Şirket Kodu	Şirket Adı	Sıra No	Şirket Kodu	Şirket Adı
1	BEYAZ	Beyaz Filo Oto Kiralama A.Ş.	5	RYSAS	Reysaş Taşımacılık Ve Lojistik Ticaret A.Ş.
2	CLEBI	Çelebi Hava Servisi A.Ş.	6	TCELL	Turkcell İletişim Hizmetleri A.Ş.
3	GSDDE	Gsd Denizcilik Gayrimenkul İnşaat Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	7	THYAO	Türk Hava Yolları A.O.
4	PGSUS	Pegasus Hava Taşımacılığı A.Ş.	8	TTKOM	Türk Telekomünikasyon A.Ş.

TOPSİS yöntemi kullanılarak yapılan sıralama aşağıdaki gibidir.

Tablo 9. TOPSİS yöntemi ile 2012-2018 Yılları Arasındaki Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Sektörüne Ait Her Bir Alternatifin Göreceli Sıralaması

Şirketler/Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEYAZ	7	7	7	1	1	5	7
CLEBI	8	5	4	2	3	2	1
GSDDE	1	8	8	8	8	8	4
PGSUS	4	2	2	4	5	1	3
RYSAS	5	3	6	7	7	7	8
TCELL	2	1	1	3	2	3	5
THYAO	6	6	5	5	6	6	6
TTKOM	3	4	3	6	4	4	2

TOPSİS yöntemi kullanılarak elde edilen finansal performans sıralamasına yıllar itibariyle bakıldığında diğer işletmelere göre en fazla birinci olan işletmeler ikişer yıl üst üste birinci olan BEYAZ ve TCELL işletmeleri olmuştur. TCELL ve CLEBI işletmeleri en istikrarlı işletmelerdir. Yedi yıllık performans sıralamasına bakıldığında CLEBI, PGSUS ve TCELL işletmeleri en iyi performans gösterirken; GSDDE, RYSAS ve THYAO işletmeleri en başarısız performans gösteren işletmeler olmuştur.

VİKOR yöntemi kullanılarak yapılan sıralama aşağıdaki gibidir.

Tablo 10. VİKOR yöntemi ile 2012-2018 Yılları Arasındaki Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Sektörüne Ait Q_j ($v = 0,5$) Değerinin Sıralaması

Şirket/Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEYAZ	8	8	8	5	2	6	7
CLEBI	7	5	5	1	4	2	5
GSDDE	5	7	6	8	8	7	1
PGSUS	4	1	1	4	3	1	2
RYSAS	2	2	4	7	6	8	8
TCELL	6	4	3	2	5	3	4
THYAO	3	6	7	3	1	4	3
TTKOM	1	3	2	6	7	5	6

VİKOR yöntemi kullanılarak elde edilen finansal performans sıralamasına yıllar itibariyle bakıldığında diğer işletmelere göre en fazla birinci olan işletme üç yıl birinci olan PGSUS işletmesi olmuştur. Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Sektörünün genel olarak performansına bakıldığında BEYAZ, GSDDE, RYSAS işletmeleri başarısızken; PGSUS ve THYAO işletmeleri ise en başarılı işletmeler olmuştur.

ARAS yöntemi kullanılarak yapılan sıralama aşağıdaki gibidir.

Tablo 11. ARAS yöntemi ile 2012-2018 Yılları Arasındaki Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama Sektörüne Ait K_j Değerine Göre Alternatiflerin Sıralanması

Şirket/Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
BEYAZ	8	7	7	2	1	5	6
CLEBI	7	5	4	3	4	2	2
GSDDE	1	8	8	8	6	8	1
PGSUS	2	6	3	5	5	1	4
RYSAS	6	3	6	7	8	7	8
TCELL	4	1	1	1	2	3	5
THYAO	5	4	5	4	7	6	7
TTKOM	3	2	2	6	3	4	3

ARAS yöntemi kullanılarak elde edilen finansal performans sıralamasına yıllar itibariyle bakıldığında diğer işletmelere göre en fazla birinci olan işletme üç yıl üst üste birinci olan TCELL işletmesi olmuştur. Genel olarak sektörün performansına bakıldığında GSDDE, RYSAS ve THYAO işletmeleri başarısızken; CLEBİ, TCELL ve TTKOM işletmeleri ise en başarılı işletmeler olmuştur.

3.5. TOPSİS, VİKOR ve ARAS Yöntemleri ile Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri Sektörünün Finansal Değerlendirmesi

Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri sektörüne ait TOPSİS, VİKOR ve ARAS yöntemleri kullanılarak yapılan finansal performans sıralamaları aşağıda tablolar halinde verilmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen işletmeler Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Araştırma Kapsamında Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri Sektörüne Ait İşletmeler

Sıra No	Şirket Kodu	Şirket Adı	Sıra No	Şirket Kodu	Şirket Adı
1	ACSEL	Aciselsan Acıpayam Selüloz Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	17	IZFAS	İzmir Fırça Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
2	AKSA	Aksa Akrilik Kimya Sanayii A.Ş.	18	MRSH L	Marshall Boya Ve Vernik Sanayii A.Ş.
3	ALKİ M	Alkim Alkali Kimya A.Ş.	19	MEG AP	Mega Polietilen Köpük Sanayi A.Ş.
4	AYGA Z	Aygaz A.Ş.	20	OZRD N	Özerden Plastik Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
5	BAGFS	Bagfaş Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş.	21	PETK M	Petkim Petrokimya Holding A.Ş.
6	BRKS N	Berkosan Yalıtım Ve Tecrit Maddeleri Üretim Ve Ticaret A.Ş.	22	POLT K	Politeknik Metal Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
7	BRİSA	Brisa Bridgestone Sabancı Lastik Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	23	RTAL B	Rta Laboratuvarları Biyolojik Ürünler İlaç Ve Makina Sanayi Ticaret A.Ş.
8	DEVA	Deva Holding A.Ş.	24	SANF M	Sanifoam Sünger Sanayi Ve Ticaret A.Ş.
9	DYOB Y	Dyo Boya Fabrikaları Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	25	SASA	Sasa Polyester Sanayi A.Ş.
10	EGGU B	Ege Gübre Sanayii A.Ş.	26	SEKU R	Sekuro Plastik Ambalaj Sanayi A.Ş.
11	EGPR O	Ege Profil Ticaret Ve Sanayi A.Ş.	27	SEYK M	Seyitler Kimya Sanayi A.Ş.
12	EPLAS	Egeplast Ege Plastik Ticaret Ve Sanayi A.Ş.	28	SODA	Soda Sanayii A.Ş.
13	GEDZ A	Gediz Ambalaj Sanayi Ve Ticaret A.Ş.	29	SODS N	Sodaş Sodyum Sanayii A.Ş.
14	GOOD Y	Goodyear Lastikleri T.A.Ş.	30	TMPO L	Temapol Polimer Plastik Ve İnşaat Sanayi Ticaret

					A.Ş.
15	GUBRF	Gübre Fabrikaları T.A.Ş.	31	TUPRS	Tüpraş-Türkiye Petrol Rafinerileri A.Ş.
16	HEKTS	Hektaş Ticaret T.A.Ş.			

TOPSİS yöntemi kullanılarak yapılan sıralama aşağıdaki gibidir.

Tablo 13. TOPSİS Yöntemi ile 2012-2018 Yılları Arasındaki Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri Sektörüne Ait Her Bir Alternatifin Göreceli Sıralaması

Şirket/Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ACSEL	29	20	31	6	6	16	3
AKSA	11	11	16	18	7	7	22
ALKİM	13	10	10	12	17	12	6
AYGAZ	8	9	5	7	10	5	15
BAGFS	12	13	14	3	11	26	10
BRKSN	21	29	24	28	24	21	23
BRİSA	19	17	17	22	25	23	24
DEVA	20	23	29	25	30	20	20
DYOBY	31	30	30	29	31	31	30
EGGÜB	2	24	12	13	2	1	14
EGPRO	18	21	23	23	22	19	16
EPLAS	17	14	7	9	3	28	4
GEDZA	7	7	11	17	13	13	13
GOODY	14	2	15	19	20	17	21
GUBRF	5	12	9	21	23	25	27
HEKTS	4	5	8	15	16	15	12
İZFAS	22	15	18	26	28	30	29
MRSHL	25	31	21	24	18	27	31
MEGAP	15	19	13	8	5	4	11
OZRDN	26	22	25	14	27	22	17
PETKM	23	18	22	10	15	10	19
POLTK	1	3	4	1	19	6	5
RTALB	10	6	6	5	12	11	8
SANFM	24	27	28	31	4	29	25
SASA	30	26	19	20	26	18	9
SEKUR	27	25	27	30	29	24	26
SEYKM	6	8	3	11	14	8	7
SODA	9	4	2	4	9	2	2
SODSN	3	1	1	2	8	3	1
TMPOL	28	28	26	27	1	9	28
TUPRS	16	16	20	16	21	14	18

TOPSİS yöntemi kullanılarak elde edilen finansal performans sıralamasına yıllar itibariyle bakıldığında diğer işletmelere göre en fazla birinci olan işletme SODSN ve POLTK işletmeleri olmuştur. Genel olarak sektörün performansına bakıldığında DYOBY, SANFM ve SEKUR işletmeleri başarısızken; POLTK, SODA ve SODSN işletmeleri ise en başarılı işletmeler olmuştur.

VİKOR yöntemi kullanılarak yapılan sıralama aşağıdaki gibidir.

Tablo 14. VİKOR Yöntemi ile 2012-2018 Yılları Arasındaki Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri Sektörüne Ait Q_j ($v = 0,5$) Değerin Sıralaması

Şirket/Yıllar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ACSEL	27	25	30	3	3	4	1
AKSA	7	11	15	16	18	15	19
ALKİM	8	6	2	4	7	3	5
AYGAZ	2	8	13	12	14	12	20
BAGFS	3	9	8	11	20	26	27
BRKSN	16	23	24	27	23	21	21
BRİSA	23	13	7	24	24	25	14
DEVA	20	14	20	26	16	16	11
DYOBY	29	29	27	29	27	30	30
EGGÜB	26	19	19	19	19	17	25
EGPRO	17	16	17	18	22	23	17
EPLAS	31	31	31	31	31	29	15
GEDZA	6	18	26	7	4	7	7
GOODY	9	4	5	13	15	13	13
GUBRF	11	21	10	21	28	27	28
HEKTS	10	10	9	9	10	14	12
İZFAS	19	26	29	23	30	31	31
MRSHL	15	30	14	14	9	20	26
MEGAP	13	7	12	22	25	18	23
OZRDN	24	22	22	15	12	11	9
PETKM	12	12	18	10	17	8	10
POLTK	22	24	11	8	11	10	6
RTALB	14	5	6	6	5	6	2
SANFM	25	27	28	30	21	28	29
SASA	28	20	16	17	13	9	16
SEKUR	21	15	25	28	29	24	22
SEYKM	4	2	4	5	6	5	3
SODA	5	1	1	2	1	1	4
SODSN	1	3	3	1	2	2	8
TMPOL	30	28	23	25	8	19	24
TUPRS	18	17	21	20	26	22	18

VİKOR yöntemi kullanılarak elde edilen finansal performans sıralamasına yıllar itibariyle bakıldığında diğer işletmelere göre en fazla birinci olan işletmeler dört yıl birinci olan SODA ve iki yıl birinci olan SODSN işletmeleri olmuştur. Genel olarak sektörün performansına bakıldığında SODA, SODSN, SEYKM, RTALB, ALKİM işletmeleri başarılı iken; EPLAS, DYOBY, İZFAS SANFM ve SEKUR işletmeleri başarısız işletmeler olmuştur.

ARAS yöntemi kullanılarak yapılan sıralama aşağıdaki gibidir.

Tablo 15. ARAS Yöntemi ile 2012-2018 Yılları Arasındaki Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri Sektörüne Ait K_i Değerlerine Göre Alternatiflerin Sıralanması

Şirket/Yıl	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
ACSEL	29	15	31	2	2	13	4
AKSA	13	13	17	18	6	16	22
ALKİM	15	14	8	12	14	8	9
AYGAZ	7	11	6	10	12	10	16
BAGFS	12	20	13	4	11	25	7
BRKSN	20	30	26	28	27	24	24
BRİSA	19	10	15	20	17	23	23
DEVA	22	21	30	25	25	20	21
DYOBY	17	19	24	26	28	30	29
EGGÜB	4	28	7	11	4	6	13
EGPRO	18	18	21	22	22	19	15
EPLAS	30	29	27	29	31	31	8
GEDZA	9	8	9	9	9	11	10
GOODY	16	4	16	17	23	17	20
GUBRF	6	9	10	21	26	26	28
HEKTS	5	6	11	16	18	14	14
İZFAS	23	17	18	27	30	29	30
MRSHL	27	31	23	23	20	28	31
MEGAP	3	24	12	6	3	2	11
OZRDN	25	16	20	14	21	21	19
PETKM	21	22	22	13	16	9	17
POLTK	2	1	5	3	15	7	6
RTALB	11	5	4	8	8	4	2
SANFM	24	27	29	31	10	27	25
SASA	31	25	19	19	24	18	12
SEKUR	28	23	28	30	29	22	26
SEYKM	8	3	2	7	13	3	3
SODA	10	7	3	5	7	1	5
SODSN	1	2	1	1	5	5	1
TMPOL	26	26	25	24	1	12	27
TUPRS	14	12	14	15	19	15	18

ARAS yöntemi kullanılarak elde edilen finansal performans sıralamasına yıllar itibariyle bakıldığında diğer işletmelere göre en fazla birinci olan işletme dört yıl birinci olan SODSN işletmesi olmuştur. Ayrıca SODSN en istikrarlı işletme olmuştur. Genel olarak sektörün performansına bakıldığında POLTK, RTALB, SEYKM, SODA ve SODSN işletmeleri başarılı iken; BRKSN, DEVA, DYOBY ve SEKUR işletmeleri başarısız işletmeler olmuştur.

“Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar”, “Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama” “Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri” sektörlerine ait işletmeler üzerine TOPSİS, VİKOR ve ARAS Yöntemleri kullanılarak yapılan finansal performans sıralaması ve değerlendirmesi karşılaştırıldığında her üç yöntemin verdiği performans sıralamasında

farklılık bulunmaktadır. Bu yöntemler kullanılarak yapılan sıralamalarda işletmelerin aldığı puanlar aynı gibi görünse de her işletmenin aldığı sıra puanlamasında farklılık bulunmaktadır.

Sonuç Ve Öneriler

Bu çalışmada Borsa İstanbul'da faaliyette bulunan Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar, Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama ve Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri sektörlerine ait işletmelerin finansal performanslarını oran analizi ile ölçümleyerek, finansal performansın sıralanması ve değerlendirilmesinde ise çok kriterli karar verme yöntemleri içerisinde yer alan TOPSİS, VİKOR ve ARAS yöntemleri kullanılmıştır. Bu yöntemleri kullanarak üç sektörün her birisinde en iyi olan işletmelerin tespit edilmesi çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmaya başlamadan önce öncelikli olarak çalışmaya dâhil edilecek sektörler karar verilmiştir. Kullanılacak kriterlerin seçilmesinde Borsa İstanbul'da işlem gören sektörlerin kullanıldığı çalışmalar incelenmiş ve hangi oranların kullanıldığı tespit edilmiştir. Ulaşılan bilgiler ışığında performans analizi yapılacak sektörler ve oranlara karar verilmiştir. Dönen varlık/toplam varlık, duran varlık/toplam varlık, kısa vadeli yabancı kaynak/toplam kaynak, uzun vadeli yabancı kaynak/toplam kaynak, öz kaynak/toplam kaynak, cari oran, asit-test oranı, nakit oran, yatırım oranı, borçlanma oranı, borçlanma katsayısı, ticari alacak devir hızı, stok devir hızı, ticari borç devir hızı, satışların karlılığı, aktif karlılığı, özkaynak karlılığı olmak üzere toplam on yedi oran kriter olarak kullanılmıştır. Kriterlerin önem dereceleri eşit ağırlık yöntemi kullanılarak belirlenmiştir.

TOPSİS, VİKOR ve ARAS yöntemi kullanılarak üç sektör için yapılan finansal değerlendirmede her bir sektör içerisinde yapılan sıralamalarda bazı yıllarda başarılı olan şirketler aynı iken bazı yıllarda değişiklikler bulunmaktadır. Aynı şirketin başarılı olmadığı durumlarda sıralama içerisinde birbirlerine uzak olan farklılıkların yanı sıra yakın olan farklılıklar da mevcuttur. Literatüre bakıldığında birden fazla yöntemin kullanıldığı çalışmalarda yöntemler arası sıralama farklılıkları ile karşılaşmaktadır. (Karaoğlu ve Şahin, 2013), (Ertuğrul ve Özçil, 2014), (Karaatlı vd., 2014) bu çalışmalardan bazılarıdır. Sektörlerin yapılarında farklılıkların olması, yıllar itibarıyla ekonomideki değişimler, kullanılan yöntemlerin farklı yıllarda ortaya çıkması, kullanılan kriterlerin değişmesi ve matematiksel işlem farklılıklarının olması bu farklılıkların ortaya çıkmasındaki nedenlerden bazılarıdır.

Bu çalışma literatüre katkı sağlamanın yanı sıra yatırımcılara ve işletmelere de katkılar sağlamaktadır. İşletmeler, değişen ve gelişen pazarda kendi sektöründeki işletmelerin yanı sıra diğer işletmelerle de sürekli rekabet halindedir. İşletmeler ulusal pazarda en iyi işletme olabilmenin yanı sıra uluslararası pazarda da varlık sağlayabilmek için gösterdikleri performanslarını ve sektör içerisindeki konumlarını görebilmeleri açısından işletmelere bu çalışma büyük kolaylıklar sağlamaktadır. Ayrıca yatırımcıların doğru işletmeye yatırım yapma kararını vermede yardımcı olmasının yanı sıra katlanacakları riski biraz olsa da azaltmaya ve doğru kaynakları kullanarak yatırım yapmaya olanak sunmaktadır. u sebeplerden ötürü yapılan performans sıralamaları literatüre katkı sağlamanın yanı sıra işletmelere de büyük katkılar sağlamaktadır.

İşletmeler ve yatırımcılar doğru kararı vermede tek bir yöntem ile yapılan sıralamaya göre değil üç farklı yöntem ile ulaşılan sonuçları genel olarak değerlendirerek en doğru karara ulaşmış olacaktırlar. Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar sektörüne ait 2012-2018 yılları için yapılan finansal performans değerlendirilmesine genel olarak bakıldığında; TOPSİS yöntemi ile yapılan sıralamada METAL, VİKOR yöntemi ile yapılan sıralamada MAALT, ARAS yöntemine göre yapılan sıralamada ise MAALT en iyi performans gösteren işletme olmuştur. Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama sektörüne ait 2012-2018 yılları için yapılan finansal performans değerlendirilmesine genel olarak bakıldığında; TOPSİS yöntemi ile

yapılan sıralamada TCELL ve CLEBI, VİKOR yöntemi ile yapılan sıralamada PGSUS, ARAS yöntemine göre yapılan sıralamada ise TCELL en iyi performans gösteren işletme olmuştur. Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri ait 2012-2018 yılları için yapılan finansal performans değerlendirilmesinde kullanılan TOPSİS yöntemi ile yapılan sıralamada SODSN, VİKOR yöntemi ile yapılan sıralamada SODA, ARAS yöntemine göre yapılan sıralamada ise SODSN en iyi performans gösteren işletme olmuştur.

Bu çalışma sonucunda ileride yapılacak çalışmalar için aşağıda öneriler verilmiştir.

- ✓ Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar, Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama, Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri Sektörüne yönelik olarak daha geniş bir yıl aralığı ve az kullanılan kriterler (yatırım oranı, dönen varlık yapısı, duran varlık yapısı vb.) ele alınarak analiz yapılabilir.
- ✓ Bu çalışmadan sonra yapılacak çalışmalarda TOPSİS, VİKOR ve ARAS yöntemleri dışında kalan diğer çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılarak performans sıralaması yapılması ve karşılaştırılması literatüre önemli katkılar sağlayacaktır.
- ✓ Finansal performansın analizinde oran analizi dışındaki diğer yöntemler kullanılarak alternatiflerin sıralaması yapılabilir. Ayrıca oran analizinin kullanıldığı diğer çalışmalarda yapılan sıralamaların karşılaştırılması yapılabilir.
- ✓ TOPSİS, VİKOR ve ARAS yöntemleri yalnızca Perakende Ticaret, Otel ve Lokantalar, Ulaştırma, Haberleşme ve Depolama, Kimya, Petrol Kauçuk ve Plastik Ürünleri sektörlerindeki işletmelerin performansını analiz etmenin yanı sıra bu sektörlerinde genel olarak performansının analizinin yapılması sonucunda sıralaması yapılabilir.
- ✓ Bu sektörlerin analizinde kullanılan kriterlerin yerine farklı kriterlerin tercih edilmesi ile yine bu sektörlerin üzerine analiz yapılabilir. Böylece ulaşılan sonuçlarda farklılıklar yaşanması mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Araujo, Claudia Affonso Silva; Wanke, Peter; Siqueira, Marina Martins (2018). A Performance Analysis Of Brazilian Public Health: TOPSIS And Neural Networks Application. *International Journal of Productivity and Performance Management*, Vol. 67, No. 9, 1526-1549.
- Atmaca, Metin (2012). İMKB’de İşlem Gören Spor Şirketlerinin TOPSIS Yöntemi ile Finansal Performans Değerlemesi. *İktisat, İşletme ve Finans*, Cilt: 27, Sayı: 320, 91-108.
- Aytekin, Sinan; Sakarya, Şahin (2013). BIST’de İşlem Gören Gıda İşletmelerinin TOPSIS Yöntemi ile Finansal Performanslarının Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, Sayı:21, 30-47.
- Chang, Yu-Hern; Yeh, Chung-Hsing (2001). Evaluating Airline Competitiveness Using Multiattribute Decision Making. *The International Journal Of Management Science Omega* 29, pp: 405–415.
- Chatterjee, Prasenjit; Chakraborty, Shankar (2012). Material Selection Using Preferential Ranking Methods. *Materials and Design* 35, 384-393.
- Chen, Jui-Kuei; Chen, I-Shuo (2008). VIKOR Method for Selecting Universities for Future Development Based on Innovation. *Journal of Global Business*, Issues, No. 1-12, 1-12.
- Chu, Mei-Tai; Shyu, Joseph; Tzeng, Gwo-Hsiung; Khosla, Rajiv (2007). Comparison Among Three Analytical Methods For Knowledge Communities Group-Decision Analysis. *Expert Systems with Applications*, 33, 1011–1024.
- Çalışkan, Emre; Eren, Tamer (2016). Bankaların Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemiyle Değerlendirilmesi. *Ordu Üniversitesi Bil. Tek. Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2, 85-107.
- Çonkar, M. Kemalettin; Elitaş, Cemal; Atar, Gökhan (2011). İMKB Kurumsal Yönetim Endeksi’ndeki (XKURY) Firmaların Finansal Performanslarının Topsis Yöntemi ile Ölçümü ve Kurumsal Yönetim Notu ile Analizi. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1(61), 81-115.
- Dadelo, Stanislav; Turskis, Zenonas; Zavadskas, Edmundas; Dadeliene, Ruta (2012). Multiple Criteria Assessment Of Elite Security Personal On The Basis Of ARAS And Expert Methods. *Economic Computation and Economic Cybernetics Studies and Research*, 46 (4), 65-88.
- Demireli, Erhan (2010). TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Sistemi: Türkiye’deki Kamu Bankaları Üzerine Bir Uygulama. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, (5:1), 101-112.
- Demirkol, Ömer Faruk; İkvan, Abdulrezzak (2019). Finansal Oran Analizlerinin ARAS Yöntemi Kapsamında Değerlendirilmesi: BİST Toptan ve Perakende Ticaret, Otel ve Lokanta Sektöründe Uygulama. *Journal Of Institute Of Economic Development And Social Researches*, Vol:5, Issue:17, 145-157.
- Diñer, Hasan; Görener, Ali (2011). Performance Evaluation Using AHP - VIKOR And AHP - TOPSIS Approaches: The Case Of Service Sector. *Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi*, Sigma29, 244-260.
- Dumanoğlu, Sezayi; Ergül, Nuray (2010). İMKB’de İşlem Gören Teknoloji Şirketlerinin Mali Performans Ölçümü. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı 48, 101-111.
- Ege, İlhan; Şener, Zeynep (2013). Performans Ölçümünde Kullanılan Yöntemler: Performans Karnesi ve Kumanda Paneli Karşılaştırması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 107-120.
- Ertuğrul, İrfan; Özçil, Abdullah (2014). Çok Kriterli Karar Vermede TOPSIS ve VIKOR Yöntemleriyle Klima Seçimi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, Sayı 1, 267-282.
- Erpolat Taşabat, Semra; Cinemre, Nalan; Şen, Serkan (2015). Farklı Ağırlıklandırma Tekniklerinin Denendiği Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri İle Türkiye’deki Mevduat

- Bankalarının Mali Performanslarının Değerlendirilmesi. *Social Sciences Research Journal*, Volume: 4, Issue: 2, 96-110.
- Feng, Cheng-Min; Wang, Rong-Tsu (2001). Considering The Financial Ratios on The Performance Evaluation of Highway Bus Industry. *Transport Reviews*, Vol.: 21, No.: 4, 449-467.
- Göktolga, Ziya Gökalp; Karakış, Engin (2018). Bireysel Emeklilik Şirketlerinin Finansal Performanslarının Bulanık AHP ve VIKOR Yöntemi İle Analizi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 19, Sayı 1, 92-108.
- Göral, Ramazan (2018). ESM-VT Yöntemi ile Uluslararası Destinasyonların Turizm Sektörü Etkinliğinin Değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6/2, 436-455.
- Görener, Ali (2009). Kesici Takım Tedarikçisi Seçiminde Analitik Ağ Sürecinin Kullanımı. *Havacılık Ve Uzay Teknolojileri Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, 99-110.
- Günay, Burhan; Kaya, İzzet (2017). Borsa İstanbul'da Yer Alan Aracı Kurumların Performansının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri İle Değerlendirilmesi. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:15, Sayı:2, 141-164.
- Janic, Milan (2015). A Multi – Criteria Evaluation Of Solutions And Alternatives For Matching Capacity To Demand In An Airport System: The Case Of London. *Transportation Planning And Technology*, Volume: 38, No: 7, 709-737.
- Jahanshahloo, G.R.; Lotfi, F. Hosseinzadeh; Izadikhah, M. (2006). An Algorithmic Method To Extend TOPSIS For Decision-Making Problems With İnterval Data. *Applied Mathematics And Computation*, 175, 1375-1384.
- Karaatlı, Meltem; Ömürbek, Nuri; Köse, Gülşah (2014). Analitik Hiyerarşi Süreci Temelli TOPSIS ve VIKOR Yöntemleri İle Futbolcu Performanslarının Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:29, Sayı:1, 25-61.
- Karaođlan, Serhat; Şahin, Serap (2018). Bist XKMYA İşletmelerinin Finansal Performanslarının Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri İle Ölçümü ve Yöntemlerin Karşılaştırılması. *Ege Akademik Bakış*, Cilt 18, Sayı 1, 63-80.
- Kayalı, Cevdet A.; Aktaş, İsmail (2018). BİST'te Hisse Senetleri İşlem Gören Otomotiv Sektöründeki Firmaların TOPSIS Yöntemine Göre Performans Değerlemesi ve Analizi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, 43-59.
- Koca, Gözde; Ekici, Filiz; Şimşek, Mevlüdiye (2019). Vergi Gelirleri Bakımından OECD Ülkelerinin Performansının Bütünleşik ENTROPİ-ARAS Yöntemi İle Değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:18, Sayı:70, 964-985.
- Korzeb, Zbigniew; Medina, Reyes Samaniego (2019). Article Sustainability Performance. *A Comparative Analysis in the Polish Banking Sector. Sustainability*, 1-16.
- Kutut, Vladislavas; Zavadskas, Edmundas Kazimieras; Lazauskas, Marius (2013). Assessment Of Priority Options For Preservation Of Historic City Centre Buildings Using MCDM (ARAS). *Procedia Engineering*, 57, 657-661.
- Monjezi, M.; Dehghani, H.; Singh, T. N.; Sayadi, A. R.; Gholinejad, A. (2012). Application Of TOPSIS Method For Selecting The Most Appropriate Blast Design. *Arab J Geosci*, 5, 95–101.
- Omrani, Sahar; Jafari, Mostafa; Mansori, Ali (2019). Analysis of Financial Performance of Cement Industry Manufacturing Companies in Tehran Stock Exchange Using the FAHP Technique and the TOPSIS Method. *Independent Journal of Management & Production; Sao Paulo*, Volume: 10, Issue: 2, 512-536.
- Opricovic, Serafim; Tzeng, Gwo-Hshiung (2004). Compromise solution by MCDM methods: A comparative analysis of VIKOR and TOPSIS. *European Journal of Operational Research*, 156, 445–455.
- Opricovic, Serafim; Tzeng, Gwo-Hshiung (2007). Extended VIKOR Method İn Comparison With Outranking Methods. *European Journal of Operational Research*, 178, 514–529.

- Ömürbek, Nuri; Karaatlı, Meltem; Yetim, Tülin (2014). Analitik Hiyerarşi Sürecine Dayalı TOPSIS ve VIKOR Yöntemleri İle ADIM Üniversitelerinin Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Dr. Mehmet YILDIZ Özel Sayısı*, 189-207.
- Ömürbek, Nuri; Eren, Hande; Dağ, Okan (2017). Entropi-Aras Ve Entropi-Moosra Yöntemleri ile Yaşam Kalitesi Açısından AB Ülkelerinin Değerlendirilmesi. *Ömer Halis Demir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 10(2), 29-48.
- Özbek, Aşır; Erol, Emel (2016). Analitik Hiyerarşi Süreci ve VIKOR Yöntemleriyle İşgören Seçimi: Tekstil Sektöründe Bir Uygulama. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, 93-108.
- Saldanlı, Arif; Sırma, İbrahim (2014). Topsis Yönteminin Finansal Performans Göstergesi Olarak Kullanılabilirliği. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 41, 185-202.
- Shariati, Shahram; Yazdani-Chamzini, Abdolreza; Salsani, Armin; Tamosaitiene, Jolanta (2014). Proposing a New Model for Waste Dump Site Selection: Case Study of Ayerma Phosphate Mine. *Inzinerine Ekonomika-Engineering Economics*, 25(4), 410-419.
- Sliogeriene, Jurate; Turskis, Zenonas; Streimikiene, Dalia (2013). Analysis and Choice of Energy Generation Technologies: The Multiple Criteria Assessment On The Case Study Of Lithuania. *Energy Procedia*, 32, 11-20.
- Stanujkic, Dragisa; Djordjevic, Bojan; Karabasevic Darjan (2015). Selection Of Candidates in The Process Of Recruitment And Selection Of Personnel Based On The SWARA and ARAS Methods. *Quaestus Multidisciplinary Research Journal*, 7, 53-64.
- Tsaur, Sheng-Hsiung; Chang, Te-Yi; Yen, Chang-Hua (2002). The Evaluation Of Airline Service Quality By Fuzzy MCDM. *Tourism Management*, 23, 107-115.
- Tezergil, Seher A. (2016). VIKOR Yöntemi İle Türk Bankacılık Sektörünün Performans Analizi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 38, Sayı: 1, 357-373.
- Wang, Tien-Chin; Lee, Hsien-Da (2009). Developing a Fuzzy TOPSIS Approach Based On Subjective Weights And Objective Weights. *Expert Systems with Applications*, 36, 8980-8985.
- Wei, Jingzhu; Lin, Xiangyi (2008). The Multiple Attribute Decision-Making VIKOR Method and Its Application. *In Wireless Communications Networking and Mobile Computing WiCOM'08 4th International Conference IEEE*, 1-4.
- Yeh, Chung-Hsing (2002). A Problem Based Selection Of Multi-Attribute Decision-Making Methods. *Journal of International Transactions in Operational Research*, Vol.9, 169-181.
- Yıldız, Ayşe; Deveci, Muhammed (2013). Bulanık VIKOR Yöntemine Dayalı Personel Seçim Süreci. *Ege Akademik Bakış*, Cilt: 13(4), 427-436.
- Yurdakul, Mustafa; İç, Yusuf Tansel (2003). Türk Otomotiv Firmalarının Performans Ölçümü ve Analizine Yönelik TOPSIS Yöntemini Kullanan Bir Örnek Çalışma. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, Cilt 18, No 1, 1-18.
- Zavadskas, Edmundas Kazimieras; Turskis, Zenonas (2010). A New Additive Ratio Assessment (ARAS) Method İn Multicriteria Decision-Making. *Technological and Economic Development Of Economy Baltic Journal On Sustainability*, 16(2), 159-172.
- Zeng, Qiang-Lin; Li, Dan-Dan; Yang, Yi-Bin (2013). VIKOR Method with Enhanced Accuracy for Multiple Criteria Decision Making in Healthcare Management. *J Med Syst*, 37, 9908, 1-9.